

UKRAIŃSKIE PISMO
PODLASIA
3(49)

2000

Cena 2,50 zł

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214

free.ngo.pl/nadbuhom

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

ПІДЛЯСЬКА ОСІНЬ' 2000

3-5 листопада 2000 р.

Союз українців Підляшшя

запрошує на

ІХ Фестиваль української культури на Підляшші

„Підляська осінь' 2000”

3.XI.2000 (п'ятниця)

Більськ (Більський будинок культури)

год. 17.00 - концерт „5 – років „Ранку”

4.XI.2000 (субота)

Більськ (Більський будинок культури)

год. 11.00 - краєзнавча вікторина „Як ти знаєш Україну”

год. 17.00 – концерт ансамблів з Польщі, України, Румунії та Білорусі

год. 19.30 – фольковий концерт („Черемшина, „Горпина, „Горпина”)

Білосток

год. 19.00 – концерт гурту „Chante Moulen” в одному з білостоцьких клубів

5.XI.2000 (неділя)

Більськ (Більський будинок культури)

год. 12.00 – вистава для дітей театру „Диво” з Рівного

год. 15.00 – концерт ансамблів з Польщі, України, Румунії та Білорусі

год. 18.00 – вистава народного театру з України

Білосток

год. 18.00 – концерт ансамблів з Польщі, України, Румунії та Білорусі (Білостоцька Філармонія, вул. Подлесьна 2)

год. 20.00 – концерт гурту „Горпина” і танцювальна забава (кафе „Фама”, вул. Легіонова 5)

У святі візьмуть участь фольклорні ансамблі з Підляшшя, „Черемшина”, „Горпина” (Ольштин), ансамбль пісні і танцю „Думка” (Гурово Ілав.), народний ансамбль пісні і танцю „Сузір'я” (Ірпінь – Україна), чоловіча група ансамблю „Горина” (Рівне), гурт „Chante Moulen” (Рівне), Василь Жданкін (Біла Криниця), ансамбль „Ятрань” (Мінськ), ансамбль народної пісні з Репеді (Румунія), польський дитячий ансамбль „Закалінікі”.

Крім цього супроводжуючі концерти в інших місцевостях на Підляшші.

Adres internetowy <http://free.ngo.pl/nadbuhom>

Poczta elektroniczna e-mail: nadbuhom@free.ngo.pl

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

Український часопис Підляшшя

Видає: Союз українців Підляшшя

Редактор номеру: Юрій Гаврилюк

Технічна редакція: Іван Бакунович

Співпрацівники редакції: Андрій Давидюк, Слизавета Томчук, Ірина Вищенко, Олена Чабан, Іван Киришук, Андрій Петрович, Микола Рощенко, Славомір Савчук, Іван Хвачевський.

Часопис субсидований Міністерством культури і національної спадщини Республіки Польща.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису відображають погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки.

За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

Адреса редакції: / Adres redakcji: „Nad Buhom i Narwoju”, ul. Widowska 4, skr. poczt. 77, 17-100 Bielsk Podlaski.

Тел./факс Tel./fax (085) 730-89-29.

Банковий рахунок: / Konto bankowe: Związek Ukraińców Podlasia, Powszechny Bank Kredytowy S.A., Oddział Bielsk Podlaski, nr 11101167-5018-2700-1-24.

Склад komputerowy i makietowanie: Redakcja „NBiN”.

Друк: / Druk: Usługowy Zakład Poligraficzny, Bielsk Podlaski, ul. Okrężna 24, tel./fax (0-85) 730-33-67, tel. 730-96-92, 868-44-40, 868-44-41.

NAD BUHOM I NARWOJU

Ukraińskie pismo Podlasia

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia

Redaktor numeru: Jerzy Hawryluk

Redakcja techniczna: Janusz Bakunowicz

Współpraca: Jan Chwaszczewski, Helena Czaban, Andrzej Dawidziuk, Jan Kiriżuk, Andrzej Piotrowicz, Mikołaj Roszczenko, Sławomir Sawczuk, Elżbieta Tomeczuk, Irena Wiszenko.

Pismo jest wydawane przy wsparciu finansowym Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego RP.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów.

Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

З'їзд Союзу українців

Підляшшя

У неділю 27 серпня відбувся II З'їзд Союзу українців Підляшшя. Збори відкрив Іван Рощенко, уступаючий голова організації. Подякував усім за прибуття та запропонував кандидатуру Івана Киризиюка на ведучого збори. Обрано також Скрутаційну комісію, яка слідкувала за порядком голосування.

У частині, призначеній на представлення звітів з діяльності Союзу насамперед забрала голос Марія Рижик, виконуюча до сих пір функцію секретаря Головної управи. Представила вона імпрези, які кожного року організує Союз, що вписались у календар культурних подій Підляшшя. Починаючи з весняного періоду, такими імпрезами є Свято весни, організоване у Черемсі, яке від двох років прийняло форму огляду весільних пісень. Відновлено організування у безсні Шевченківських святкувань, поєднаних з декламаторськими конкурсами для шкільної молоді. Влітку організується свято „На Івана, на Купала”, перенесене з Пльосок до Дубич Церковних, „Музичні зустрічі” у Черемсі та Нарві, як продовження „Музичних діалогів над Бугом”, „Дожинки” в Пасинках та дитячий табір „До джерел”, організований вакаційною порою. Осіннє свято, Фестиваль української культури „Підляська осень”, який відбувається у Більську та Білостоці є найбільш престижним і грандіозним заходом організації (супроводжують його численні концерти в містах та селах Підляшшя).

Велику увагу звернено на українське шкільництво на Підляшші. Старанням СУП навчання української мови проводиться у трьох початкових школах – у Більську та в Черемсі. Української мови навчаються також дошкільнята у Дитячому садочку № 9 „Лісова поляна” в Більську, в якому реалізована є програма під заголовком „В сторону традиції”. Її змістом є збереження та відтворення традиційних зв'язків поміж поколіннями. Серед дітей і молоді діють два ансамблі: „Гілочка” в Черемсі та „Ранок” в Більську. Згадано і про концертнування, гастролі та досягнення молодих артистів.

Протягом чотирьох років для шкільної молоді організовано ряд екскурсій і таборів – так у Польщі, Україні, як і у Словаччині, де партнером Союзу українців Підляшшя є українські організації. З нагоди Різдвяних Свят проводяться дитячі та молодіжні „ялинки”. Дорослі мають нагоду вітати Новий рік на традиційних „Маланках”, які влаштовуються м.ін. у Білостоці, Більську та Сім'ятичах.

Закінчення на 11 стор.

Зміст * Spis treści

Іван Бакунович, *З'їзд Союзу українців Підляшшя* 1

НАШЕ СЬОГОДЕННЯ

Іван Бакунович, *Українські акценти* 2
Janusz Bakunowicz, *Był kowal i bębniarze* 3
Jerzy Hawryluk, *Muzyka i słowo* 5
Jerzy Hawryluk, *Na Iwana, na Kupala* 6
Елисавета Томчук, *До джерел* 8
Славомир Савчук, *II Польсько-українські музичні зустрічі* 9

ЦЕРКВА І НАРОД

Славомир Савчук, *Дороги на Святу Гору* 12

БЕРЕСТЕЙЩИНА

Антон Цвид, *З реєстру в реєстр* 14
Ігор Панасюк, *Нове відродження „Просвіти”*, 14
Валентина Заліпа, *Українська освіта на Берестейщині* .. 15

ХОЛМЩИНА

К.Ch. *Pamięci premiera* 16

ПОГЛЯДИ

Богдан Гук, *Підляшшя – земля без національної логіки* 19
Walentyna Borysenko, *Podlaskie paradoksy oczyma kijowskich etnologów* 20

З МИНУЛОГО

Jerzy Hawryluk, *Śladami ruskiej przeszłości Podlasia* 22
Іван Нечуй-Левицький, *Мандрівка на Українське Підлясся* 25
Nina Grygoruk, *Historia wsi Kuraszewo* 28

ЛЮДИ

Kalendarium biograficzne 30
Юрій Гаврилюк, *Штрихи до біографії Івана Красковського* 32

СПОГАДИ

Антін Голіброда, *Коли лишаєшся чужим* 35

З НАРОДНОЇ СКАРБНИЦІ

Іван Ігнатюк, *Надбужанське весілля* 37

РЕЦЕНЗІЇ

Богдан Гук, *Зрозуміти Підляшшя* 39
Василь Марко, *Дмитро Павличко в повній іностасі* 40

На першій сторінці обкладинки – Фестин „На Івана, на Купала”.
На останній сторінці обкладинки – Грошові знаки та поштові марки Української Народної Республіки виконані у 1918 р. за проектами Георгія Нарбути (зразки з колекції Ю. Гаврилюка).

Українські акценти святкувань Днів Більська

Стало традицією, що в кінці травня Більськ святкує свої дні. Протягом тижня, від 27 травня по 4 червня, з концертних залів міста лунає спів, музика, відбуваються танці, наукові конференції, спортивні змагання тощо. Одним словом мешканці міста святкують. З огляду на факт, що у Більську проживає значна частина українськомовного населення і про них задбали організатори празника міста.

І так у недільну післяобідню пору виступив фольковий ансамбль „Горпина” з Ольштина. Місто Більськ навідав він уже вдруге. Перший раз виступав на сцені Більського будинку культури восени минулого року в рамках Фестивалю української культури „Підляська осень”. Члени ансамблю обіцяли, що і ще восени цього року виступатимуть для більських шанувальників української пісні. Виконав він ряд менш і більш знаних пісень, зокрема на лемківську ноту. Однак пісня „Ой, чий то кінь стоїть”, яка звершила недовгу програму виступу znana майже кожному мешканцю Підляшшя.

У неділю, тиждень пізніше зі сцени більського амфітеатру пролунали пісні у виконанні ансамблю „Ранок”, який діє при місцевому Будинку культури. У відрізненні до „Горпини” виконав він ряд пісень саме з Підляшшя.

Крім розважальних імпрез в рамках Днів Більська відбуваються і більш серйозні заходи. І так, у понеділок 29 травня, в будинку більської ратуші відбулась зустріч з істориками, які досліджують минуле міста. Конференцію організувало Товариство приятелів Більська.

Першим виступив Єжи Мацейчук, археолог, який провів ряд розкопок в околицях вулиці Замкової, неподалік більського городища. Звернув він увагу на те, що у XII і XII ст.ст. на цьому місті проживало населення, яке в основному займалось ремеслом і свої вироби постачало жителям оборонного міста. Свідчить про це якість виконуваних предметів, які вдалось віднайти під час розкопок. Археолог підкреслив

також факт близьких торгівельних зв'язків з Руссю (з територією теперішньої України, а навіть Новгородом Великим). Деякі предмети виконано з каменя, який зустрічається лише на території України.

Цікавим є факт, що не віднайдено жодних предметів зв'язаних з християнським культом.

му кварталі і не віднайдено жодного документа, в якому йшла б мова про існування в цей час православної церкви, хоча, як підкреслив історик, безсумнівно така вже тоді існувала.

Третій з виступаючих, Казімеж Прус, історик-аматор, представив історію гербу міста і зв'язані з ним контрверзи. Торкаються вони тварини представлені на перших печатках міста. Ще й дотепер не відомо, що вони зображують: вола, зубра чи, давно вже вимерлого, тура. Цю саму проблему мала й теперішня Рада міста, яка вирішила, щоб у актуальному гербі помістити тура.

В програмі свята міста можна було віднайти і щось для шанувальників поетичного слова. У четвер, 1 червня, у приміщенні Міської Бібліотеки відбулась зустріч з більськими поетами: Софією Сачко, Юрієм Басною та Іваном Киризиюком. Представили вони свій творчий верстат, а останній на поетичному форумі зачитав ряд віршів з ос-

„Горпина” з Ольштина на сцені більського амфітеатру

Збігнев Романюк, який з черги представив історію надання Більську міських магдебурзьких прав і перших більських міщан, про яких мова у перших документах міста. Скоро після надання міських прав місто почали населявати католицькі прихідці з Мазовії і заснували перший костел. Руське населення Більська проживало в окремо-

тання виданої збірки „Смак ягоди ожини”.

Факт помічання організаторами Днів Більська присутності українського глядача є вартий хвали. Надіймося, що і в майбутньому буде міг він віднайти щось для себе і про себе.

Іван Бакунович

Фото автора статті

Był kowal i bębniarze

V Spotkania Folkowe w Czeremsze

W Czeremsze, po raz piąty z kolei, odbyły się Spotkania Folkowe „Z wiejskiego podwórza”. Dwudniowa impreza, która odbyła się 3–4 czerwca 2000 r. już na stałe wpisała się do kalendarza imprez organizowanych w tej niewielkiej osadzie kolejowej.

– *Chcielibyśmy, aby taka impreza odbywała się u nas chociaż dwa razy do roku* – marzy wójt gminy Czeremcha Michał Wróblewski.

– *Przyjechaliśmy tu wczoraj, dzisiaj już czujemy się jak u siebie w domu* – mówił członek zespołu „Czeremosz” Stepan Pankiw z Ukrainy, z dalekiej Huculszczyzny. – *Nie spodziewaliśmy się, że pokonując ponad 1000-kilometrową odległość trafimy do miejscowości, gdzie nie ma większych różnic językowych* – dodaje. I owszem, Czeremcha i okolice należą do tego regionu Podlasia, gdzie występuje zjawisko ikawizmu typowe jedynie dla języka ukraińskiego. Polega ono na zastąpieniu niektórych dyftongów dźwiękiem *i*, co zbliża tą gwarę najbardziej do literackiego języka ukraińskiego.

Faktycznie, podczas plenerowej prezentacji kunsztu muzycznego zespołu „Czeremosz” przy wykonywaniu niektórych utworów pomagali miejscowi. Występ zespołu przypadkowo poprzedziła poranna audycja telewizyjna z serii „Podróże kulinar-

ne Roberta Makłowicza”, w której to zespół „Czeremosz” akompaniował tradycyjnemu przyrządzaniu potraw ludowej kuchni huculskiej.

Zespół „Czeremosz” z liderem Romanem Kumłykiem był jednym z kilku przedstawicieli branży muzycznej goszczącym na Spotkaniach. Oprócz nich na deskach GOK w Czeremsze wystąpił przedstawiciel białoruskiego folku – zespół „Kriwi”, kapela góralska z Kościeliska, zespół klezmersko-kawiarniany „The Cracow Klezmer Band” oraz gospodarze imprezy miejscowa „Czeremszyzna”.

Spotkania folkowe zainicjowała „Czeremszyzna”. Na pierwszej imprezie oprócz nas na deskach GOK-u wystąpiły dwa miejscowe zespoły śpiewacze i „Orkiestra p.w. św. Mikołaja” z Lublina, będąca niegdyś inspiracją powstania „Czeremszyzny” –

dzieli się refleksją lider zespołu a zarazem organizator imprezy Barbara Kuzub-Samosiuk. – *Na następne imprezy zapraszaliśmy zespoły, które spotykaliśmy podczas naszych koncertów. Występowali m.in. „Drewo” z Kijowa, „Sribna Tercija” z Równego. Od ubiegłego roku impreza ma także charakter plenerowy. Wprowadziliśmy warsztaty* – dodaje.

W wybudowanej w plenerze obok GOK-u wsi odbywały się różnego rodzaju działania twórców ludowych. Kobiety z sąsiednich miejscowości demonstrowały umiejętności wyplatania wyrobów ze słomy, łoży czy gałązek brzozy, garncarze lepili wyroby z gliny. Wielkim zainteresowaniem cieszył się kowal, zdradzający tajniki swego kunsztu, powoli odchodzącego już w zapomnienie. Przygotowane też było stoisko dla smakoszy kuchni podlaskiej. Oprócz domowego wyrobu wędlin, chleba czy masła można było uraczyć się takimi specjałami jak kisiel gotowany z owsa lub odpowiednio przyprawiona słonina z cebulką. Całej tej atmosferze towarzyszyła grupa bębniarzy, nadając otoczeniu odpowiedni rytm.

Nauka rzemiosła kowalskiego cieszyła się powodzeniem nawet wśród najmłodszych

Zespół „Czeremosz” z Huculszczyzny

Nie zabrakło też atrakcji w postaci konkursów. Bicie masła domowym sposobem, o dziwo, więcej sprawiło kłopotu kobietom, aniżeli mężczyznom. To właśnie przedstawiciel płci męskiej został zwycięzcą tego konkursu.

– Impreza dla gminy odgrywa duże znaczenie – cieszy się wójt. – Skupia ona wielu mieszkańców, a przede wszystkim gości, którzy przy okazji odwiedzają naszą gminę. Traktujemy ją jako jedną z rozrywek, a to należy się naszym mieszkańcom. Przy okazji można podpatrzeć niektóre umiejętności np. kowala. Cieszę się, że ta impreza odbywa się akurat w Czeremsze.

Folkowo-ludowym działaniom towarzyszyła wystawa fotograficzna „Dolina górnej Narwi”, stoiska z wyrobami rękodzieła ludowego oraz stoisko z muzyką folkową, a prowadzący po góralsku prawdziwy górrol tworzył istic ludowy nastrój.

Tekst i foto:
Janusz Bakunowicz

W konkurencji bicia masła domowym sposobem zwycięzcą został mężczyzna

Wyroby z wikliny i łoży stanowią produkcję miejscowych rzemieślników

Calej imprezie rytm nadawały dźwięki bębnów

Dania kuchni podlaskiej przygotowane zostały przez panie z Ośrodka Doradztwa Rolniczego

Festiwal Kultury Ukraińskiej SOPOT '2000

Muzyka i słowo

23-25 czerwca 2000 r. odbył się w Sopocie XVI Festiwal Kultury Ukraińskiej, zorganizowany przez Związek Ukraińców w Polsce, na którym wystąpiło ponad ośmiuset wykonawców. Festiwalowi patronowali premierzy – Polski Jerzy Buzek, który przybył osobiście i Ukrainy – Wiktor Juszczenko, którego reprezentował minister kultury Bohdan Stupka. Patronat medialny objął drugi program Telewizji Polskiej, dzięki czemu w niedzielę (25 czerwca) ogół widzów mógł zobaczyć kilkuodcinkową relację z tej największej ukraińskiej imprezy kulturalnej w Polsce.

Już od lat 80. na festiwalowych estradach obecne są zespoły z Podlasia. Dzięki współpracy ze Związkiem Ukraińców Podlasia nie zabrakło ich także w tym roku. Skarby tradycyjnej kultury naszego regionu przed 4-tysięczną widownią, zgromadzoną w sopockiej Operze Leśnej, zaprezentowały bielski młodzieżowo-dziecięcy „Ranok”, „Kalina” z Dasz i dubiażyńska „Rodyna”.

Pierwszy koncert festiwalu, noszący nazwę „Zabawy i tańce Wojska Zaporoskiego”, który odbył się w sobotnie popołudnie, niemal w całości był poświęcony spuściznie Kozaczyzny. Wystąpili na nim zarówno artyści z Ukrainy (Narodowy Zespół Tańca Ukrainy im. Pawła Wirskoho, Kameralny Chór „Kijów”, Męski Zespół Folklorystyczny „Kozak Mamaj”, Ukraiński Zespół Muzyki Ludowej „Dnipro”, śpiewaczka Lubow Skoropadiuk i Zespół Muzyki Dawnej), jak też z Polski (chór męski „Żurawli”, zespół tańca „Oślawiany” z Mokrego, zespół tańca ludowego „Czeremosz” z Węgorzewa, Julia Doszna z Łosia, zespół pieśni i tańca „Dumka” z Górowa Iła-

wieckiego, bielski „Ranok”, zespół tańca „Witrohon”, zespół tańca „Horycwit” z Legnicy) i Kanady (Szkoła Sztuk „Ukraina” z Toronto). Wszyscy artyści podczas finału zatańczyli zbiorowego hopaka, którego wykonanie na kilka godzin przed koncertem przygotował choreograf Wołodymyr Deneka z węgorszewskiego „Czeremosza”.

Interesujący był także koncert „Pejzaże wspomnień”, w którym wzięli udział zespoły wokально-instrumentalne z Polski „Ruch” z Górowa Iławieckiego, olsztyńska folkowa „Horpyna”, kabaret „Inicjatywna hrupa UB” z Przemyśla i trio wokalne „Wereszycia” z Górowa Iławieckiego.

Szczególnie interesujący dla młodzieży był koncert „Ukraińskie noce”, na którym wystąpił weteran ukraińskiego rocka – zespół „WW” z Kijowa, a także lwowskie „Mandry” i warszawski „Etnos”. Jak podkreślił Stepan Mihus na łamach warszawskiego „Naszoho słowa”, chyba na żadnym jeszcze ukraińskim festiwalu, oprócz festiwalu w przełomowym 1989 r., nie było tak wiele młodzieży, która „Ukraińskie noce” przyjęła z prawdziwym zachwytem.

Prezentacji zespołów kultywujących tradycje muzycznej kultury ludowej różnych regionów zamieszkanymi przez Ukraińców poświęcony był pierwszy koncert niedzielny, którego tytuł – „Dyrda” wzięto od nazwy tradycyjnego instrumentu ludowego. Wystąpiły w nim wszystkie przybyłe na festiwal zespoły z Podlasia. Obok nich kulturę muzyczną poszczególnych regionów zaprezentowały zespoły – „Czeremosz”, chór kameralny „Namysto” i zespół „Bandura” z Przemyśla, zespół tańca „San”, szkolny zespół bandurzystów „Peremyszl”, bandurzyści z Kętrzyna, chór „Polonyna” z Legnicy, zespół instrumentalny „Prolisky” z Białego Boru, „Witrohon”, „Horycwit” z Legnicy, „Dumka”, zespół tańca „Metelicia” ze Szczecina, „Oślawiany”, Julia Doszna oraz łemkowski zespół pieśni i tańca „Kyczera” z Legnicy. Większość wymienionych zespołów wystąpiła także w finałowym koncercie festiwalu.

Oprócz koncertów muzycznych sympatycy sztuki ukraińskiej mogli obejrzeć spektakl Bertolta Brechta „Kariera Arturo Ui” w wykonaniu kijowskiego Narodowego Teatru Akademickiego im. Iwana Franki, w którym główną rolę grał B. Stupka (przedstawienie odbyło się w Teatrze Muzycznym w Gdyni). Natomiast kijowski eksperymentalny teatr na szczudłach dał dwa przedstawienia uliczne – w Sopocie i na gdańskim rynku. Również zadowoleni mogli być „wyznawcy” poezji Ostapa Łapskiego, spotkanie z którym prowadził Wasyl Nazaruk.

A więc, jak by nie oceniać, XVI Festiwal Kultury Ukraińskiej był imprezą o wielkim rozmachu i różnorodności, dającą okazję do wglądu w ukraińskie życie kulturalne nie tylko w Polsce, ale częściowo też w Ukrainie. Przed nami natomiast impreza bardziej lokalna, chociaż wcale nie zaściankowa – kolejny Festiwal Kultury Ukraińskiej „Podlaśka Oseń”.

J. Hawryluk

ANDRZEJ STEPAN

„Na Iwana, na Kupała”

15 lipca nad zalewem w uroczysku Bachmaty na rzece Orlance odbył się piąty już festyn „Na Iwana, na Kupała”, zorganizowany przez Związek Ukraińców Podlasia we współpracy z władzami gminy Dubicze Cerkiewne. Przed około 5-tysięczną widownią wystąpiły zespoły folklorystyczne z Podlasia – „Beruozki” z Knoryd, „Czeremszyzna” i „Hiłoczka” z Czeremchy, „Ranok” z Bielska, „Rodyna” z Dubiażyna, a także goście z Ukrainy – niezrównana równeńska „Horyna” i „Żywycia” z Włodzimierza Wołyńskiego. Najpierw zaprezentowane zostały obrzędy i pieśni związane z powszechnie niegdyś czczonym świętem Kupały, przypadającym na najkrótszą noc w roku – nie obeszło się zatem bez skoków przez ogień, puszczania na wodę wianków i kąpiei w rzece. Później, przy muzyce kapeli zespołu „Horyna” wszyscy bawili się aż do szybko zbliżającego się świtu.

Jak podkreśla Wasyl Skuratiwski, etnograf doskonale znany wszystkim miłośnikom ukraińskiej kultury ludowej, nie było na Ukrainie wsi, w której młodzież nie urządzała obrzędów związanych ze słowiańskim świętem Kupały. Właśnie spośród wszystkich naro-

dów słowiańskich obrzędów święta Kupały najbardziej poetycki był wśród ludu ukraińskiego.

I tak przez setki lat corocznie w pobliżu siół, przeważnie koło rzek i jezior, urządane były misteria obrzędowe – przygotowywano kukły Kupały i Ma-

reny, rozpalano koło nich ogniska, skakano przez ogień, a potem kukłę Kupały palono, zaś kukłę Mareny topiono w wodzie. Istotą „bałwochwalczego” święta było bowiem oczyszczenie przez ogień i wodę.

Pierwszy znany opis święta Kupały na Podlaszu pochodzi z połowy XIX w. i został sporządzony przez bielskiego historyka i romantycznego miłośnika kultury ludowej Józefa Jaroszewicza. Za jego podstawę posłużyły informacje zebrane przez proboszcza cerkwi św. Mikołaja w Kleszczelach, o. Antoniego Sosnowskiego. O. Sosnowski przekazał opowieść swego dziadka, który mając około dziesięciu lat (urodził się w 1716 r.) widział ludowe obchody święta Kupały w Kleszczelach.

Według jego słów, gdy zaczynała się noc w przeddzień święta Jana Chrzciciela cała młodzież zbierała się na majdanie w miejscu gdzie krzyżowały się dwie ulice. Każdy przychodzący przynosił stare drewniane naczynia gospodarskie i składał na stertę. Następnie wszystko to podpalano, a gdy ogień dobrze rozgorzał otaczano ognisko kręgiem i zaczynały się śpiewy, wśród których skakano przez ogień, parami lub pojedynczo, zwłaszcza w momencie, gdy cały chór powtarzał w pieśni słowa „Ej, Kupała, Kupała boże ty nasz”.

Gdy jednak pewnego razu dwie skaczące z przeciwnych stron osoby zderzyły się ze sobą i wpadły w płomienie, w których mocno się poparzyły, w Kleszczelach zaprzestano tego obrzędu.

Konsekwentnie zwalczany przez Cerkiew *jazycznicki* obrzęd święta Kupały w połowie XIX w. w Kleszczelach

i okolicy już nie występował. Jaroszewicz przytacza jedynie żartobliwą piosenkę związaną ze świętem Kupały, która wplotła się w obrzęd *rohulok* – pieśni wiosennych, śpiewanych pomiędzy *Welikodniom* a *Prowudnoju nedileju*:

*Małaja nuczka Kupalnuczka:
Naszi mołodyci ne wyspalisia,
Za wołamy idut chlipajuczy,
Słozamy oči styrajuczy.
Welikaja nuczka Kupalnuczka:
Naszi diwońki wyspalisia,
Za wołamy idut spiwajuczy,
Swoji chustońki wyszywajuczy.*

Taki właśnie charakter ma impreza „Na Iwana, na Kupala”, organizowana corocznie przez Związek Ukraińców Podlasia. Po raz pierwszy odbyła się ona w 1996 r. na Narwi koło wsi Płoski, a od trzech lat jej współorganizatorem jest Urząd Gminy w Dubiczach Cerkiewnych, zaś miejscem wydarzeń – zalew w Bachmatach koło tychże Dubicz.

Obecnie o święcie Kupaly w naszych podlaskich stronach można dowiedzieć się tylko z literatury etnograficznej. Tradycja więc została przerwana, straciła wszelkie sakralne znaczenie, tak żywo odczuwane przez naszych odległych przodków, którzy połączyli słowiańskie święto Kupaly z chrześcijańskim świętem poświęconym Janowi Chrzcicielowi (stąd zwano je „Iwanem Kupalą”). Dlatego też wszelkie imprezy organizowane na początku lipca i nawiązujące swoją nazwą i repertuarem występujących na nich zespołów folklorystycznych mają charakter wyłącznie kulturalny, odwołując się nie do religijnych a do estetycznych odczuć uczestników i widzów.

Z racji pory i miejsca tego typu plenerowe imprezy przyciągają liczne grono widzów. Różnorodny jest też wiek uczestników – od „babć” i „dziadków” po malców na rodzicielskich rękach. Jeśli zaś weźmiemy pod uwagę fakt, iż widzowie przybywali nie tylko z najbliższej okolicy, ale też z Hajnówki, Bielska, Siemiatycz, Białegostoku, a nawet Warszawy, można bez obawy o przesadę stwierdzić, iż impreza tego typu daje możliwość dotarcia ze słowem i pieśnią do wszystkich środowisk składających się na naszą podlaską społeczność, coraz bardziej zamieniającą się w rozproszoną diasporę. Obecność zaś nie tylko wykonawców z

Ukrainy daje możliwość porównania i stwierdzenia, że i *wony po naszymu spiwajut!*.

Trzeba więc mieć nadzieję, że dla obecnych na kupalskim festynie, stał się on okazją do przemyśleń o własnej tradycji, kulturze i refleksji nad naszymi narodowymi korzeniami.

J. Hawryluk

ДО ДЖЕРЕЛ

В днях від 17 по 23 липня 2000 р. в Дубичах Церковних проходив другий етнографічний табір для дітей, які вивчають українську мову в початкових школах на Підляшші. Організатором, так само як і торік, був Союз українців Підляшшя, при фінансовій підтримці Міністерства Культури і Національної Спадщини.

Вільний час на канікулах можна проводити по-різному. 25 дітей з початкових шкіл № 1 і 4 в Більську і початкової школи в Черемсі виявило бажання стати учасниками цього ж табору, який прийняв назву „До джерел”. Виявилось, що протягом тижня можна гарно відпочити і позайматися народними ремеслами. Діти звикли до того, що на уроках української мови дуже багато уваги приділяється вивченню підляського фольклору. І, може, саме тому хлопці й дівчата з великою охотою співали, вишивали, виплітали і малювали.

Програма кожного дня була так побудована, щоб діти могли відпочити і зустрітися з представником народного ремесла. На першу зустріч приїхала пані Марія Куна з села Миклаші. Пані Марія має багатий досвід праці з дітьми, тому, що від трьох ро-

В середу діти могли собі вибрати чим будуть займатися. Пані Антоніна Степанюк з села Студзіводи вчила вишивати, а вчитель Сергій Смик з Черемхи ввів дітей в чарівний світ ікон. На заняттях з вишивання хлопці й дівчата дізналися про різні техніки підляської вишивки, оглядали старі рушники, а пізніше майже всі вишили собі серветку. Треба підкреслити, що наші хлопці дуже гарно вишивають і не вважають, що це заняття тільки для дівчат. Частина дітей, яким вишивання не є вже чужим, дуже хотіла навчитися гарно

ними видами ікон. Були такі діти, що встигли і вишити, і написати свою першу ікону.

Щоб відпочити трохи від праці, в четвер учасники табору поїхали на екскурсію до Біловежі та Гайнівки. Відвідали там місцеві церкви, музей

під відкритим небом в Біловежі та різні природничі виставки.

Наступного дня Анна Леонюк з Рутки показала, які гарні забавки можна собі зробити з березових гілок. Майже всі хотіли мати березову вивірку. Щоб її зробити, треба було чимало терпеливості та зручності. Але і з тим наші діти справились дуже швидко.

Протягом цілого тижня діти вивчали календарно-обрядові пісні Підляшшя та загальновідомі українські пісень, співали біля вогнища, придумували різні цікаві конкурси, організували спортивні змагання і ходили на екскурсії по околиці. На закінчення всі дружно ствердили, що табір був за короткий, але і так через рік обов'язково приїдуть до Дубич.

Табір „До джерел”, ще раз утвердив нас у переконанні про потребу проведення таких заходів. Самі діти зрозуміли, що дуже добре можна бавитись розмовляючи по-своєму, відпочивати співаючи українських пісень. Думаю, що тепер самі будуть частіше звертатись до своїх підляських джерел.

Елісавета Томчук

ків веде свої заняття в садочку № 9 в Більську. Діти з нетерпінням чекали коли дістануть до рук пучок солом, різку і голку. При праці пані Марія дуже багато розказувала, допомагала дітям в роботі і вже під кінець дня декілька солом'яних мисочок було зроблених.

писати ікони. Багато з них брало участь в іконографічних конкурсах, але практично не знали яка є техніка їх малювання. Перед тим як діти перейшли до практики, разом з паном Смиком відвідали місцеву церкву. Там познайомилися з історією парафії, з церковною архітектурою, з різ-

II Польсько-українські зустрічі

Декілька спостережень організатора

В днях від 29 по 30 липня в Черемсі та Нарві проходили II Польсько-українські музичні зустрічі. У фестивалі взяло участь понад 20 виконавців з Польщі та України, які презентували як українську так і польську народну та фолькову музику. Були серед них народні колективи з Підляшшя: жіноча група з Черемхи-Села, „Вільчанки” з Вільки Терехівської, „Родина” з Дуб’яжина, „Пасека” з Плятерова та „Слонечнікі” з Сім’ятич. На сцені Гмінного осередка культури в Черемсі та Нарв’янсько-го Осередка Культури виступили також дитячі та молодіжні гурти: „Ранок” з Більська, „Гілочка” та „Черемшина” з Черемхи, „Горпина” з Ольштина. З-посеред гостей з України слід назвати хор „Чорнобривці” з Гоши, ансамбль народного танцю „Полісянка” з Рівного, барда Василя Жданкіна. Крім виступів колективів, публіка, яка прийшла на концерт у Черемсі могла побачити фотовиставку „З архіву НАД БУГОМ І НАРВОЮ”, а також подивитися показ феєрверків і потанцювати на фольковій забаві. Крім Черемхи та Нарви відбувся ще один концерт, у Кліщелях, на якому виступив хор з Гоши. За орієнтованими підрахунками на фестивалях побувало біля тисячі осіб.

Довелось мені написати про фестиваль, якого я сам був одним з організаторів. Треба зазначити, що це досить складне завдання. Адже „Над Бугом і Нарвою” це не місце для авто-реклами чи виправдування, а з другого боку не можу не дивитися, хоча б трошки, на „Польсько-українські зустрічі” як на свою дитину з усіма цього наслідками.

Так що те, що скажу буде не тільки суб’єктивною рефлексією та спомином з фестивалю, але також запрошенням до дискусії на тему „Якими мають бути українські імпрези на Підляшші”.

Польсько-українські музичні зустрічі це продовження фестивалю „Музичні діалоги над Бугом”, що його українське середовище Підляшшя успішно проводило від 1991 року в Мельнику. На жаль, місцевій самоуправній владі не до смаку був український характер імпрези і при допомозі Білоруського суспільно-культурного товариства вирішила вона „зінтернаціоналізувати” фестиваль і зробити так званий міш-маш. При нагоді цьо-

горічних проведених у Мельнику презентацій культури національних меншин у Польщі виявилось, що треба до них також зарахувати і кельтів. Дай Вам Боже здоров’я...

Союз українців Підляшшя не був і не буде противником цього типу імпрез. Навпаки, вважає, що вони є дуже потрібні. Але можна їх проводити не за рахунок нашої організації, яка випрацювала назву „Музичні Діалоги над Бугом” та завдяки покладеним зусиллям зробила фестиваль відомим не тільки серед мешканців Підляшшя, але й поза його межами.

Що ж, від двох років фестиваль під дещо іншою назвою відбувається в Черемсі та Нарві. Сьогодні можна запитати: Що українське середовище Підляшшя втратило, а що виграло на цій зміні? Мельник це чудове місце до проведення фестивалю у пленері – гарно розташоване над історичною річкою Буг, з особливою атмосферою, яка заохочує до проведення двох днів на повітрі при звуках української музики.

З другого боку треба щиро сказати, що для організаторів це територія периферійна, а то з приводу процесу асиміляції, який в околицях Мельника більш помітний як в околицях Черемхи.

Рішення щодо перенесення фестивалю до Черемхи було спричинено ситуацією і не дійшло би до цього, якби не поведінка управи гміни

На сцені Гмінного Осередку Культури виступив ансамбль народного танцю „Полісянка” з Рівного

Мельник. Корисним є те, що відбувається він зараз в центрах українсько-го життя Північного Підляшшя і має змогу притягнути більшу кількість

Бард Василь Жданкін

глядачів, чого доказом був минуло-річний фестиваль, на якого концертах в Черемсі, Більську, Мілейчицях, та гміні Нарва побувало разом кілька тисяч осіб.

Цьогорічні „Польсько-українські музичні зустрічі” проходили під знаком поганої погоди. Вранці, 29 липня, на площі перед Гмінним осередком культури в Черемсі організатори імпрези „боролись” з великим фестивалним транспарантом, якого треба було повісити над сценою. Коли був вже він готовий впав великий дощ і треба було перенести концерт до залу ГОК-у. Замість гарної імпрези, яку

заплановано зробити на повітрі, сценарій треба було швидко імпровізувати. На жаль в концертній залі осередку є тільки 300 місць.

Не зважаючи на це до ГОК-у прийшло більше 1000 глядачів, а деякі з них твердо стояли при стінах майже п'ять годин і з задоволенням слухало українських та польських пісень, які лунали зі сцени.

Хоча всі фестивалні концерти міг я оглядати тільки частково і з-за лаштунків, помітним було те, що мають вони вже свою особливу „драматургію” – є так радісні як і зворушливі моменти. Запам'ятався мені виступ барда Василя Жданкіна, зворушливе сприйняття фолькових гуртів: „Горпини” з Ольштина та „Черемшини” з Черемхи, а також дитячої „Гілочки”, яка дає надію на те, що традиційна українська музична культура околиць Черемхи не загине.

Щодо згаданих фолькових ансамблів, на мою думку, зараз треба максимально використовувати популярність, якою тішиться цей жанр музики. Фолькові гурти притягають молодь, а при тому не відштовхують старших. І тут, очевидно, появляється питання фінансів. Те, що зараз модне, коштує набагато більше, як традиційні народні колективи. Але в бо-

ротьбі за молодого (та не тільки) глядача варто запрошувати відомі гурти, які грають фольк спертій на українських коріннях, а таких зараз у Польщі не бракує.

Особисто, хотілось би, щоб на Підляшші проходив суто молодіжний фестиваль, або, хоча би концерт, на якому виступлять такі ансамблі як „Ве Ве”, „Мандри”, „Плач Єремії”. Поки що, на жаль ми не спроможні на такий захід, а і наша підляська молодь ще не є на таке належно підготована.

Не зважаючи на те, в наступних виданнях фестивалю треба буде шукати нових елементів і кращої формули, підносити його рівень як в музичному так і в організаційному плані. Мріється про „Ніч бардів та кобзарів” (це мабуть після виступу Василя Жданкіна), про виділений концерт для молоді, на якому заграють колективи з межі музики фольк та рок, а також про виставку та наукову конференцію з питань польсько-українсько-білоруських культурних та історичних відносин на Північному Підляшші. А як чогось міцно хочеться то мрії часто здійснюються.

Славомир Савчук

Фото: Івона Трохімчик

Ансамбль „Чорнобривці” з Гоци на Україні

3'їзд Союзу українців Підляшшя

Закінчення з 1 стор.

Постійно видається двохмісячник „Над Бугом і Нарвою”, а в 1999 р. видано збірку віршів Івана Киризяка „Смак ягоди ожини”.

Активність організації на ниві політичного життя концентрується зокрема на виборах до самоуправ. У 1998 р. під час виборів до самоуправних органів, Союз українців Підляшшя, виступаючи в „Більській коаліції” отримав чотири місця у Миській раді Більська. Наслідком цього представники СУП зайняли відповідальні пости – заступника голови Миської ради, заступника бургомістра, голови комісії до справ інвестицій.

Утримується постійні контакти з громадськими і культурними організаціями в Україні. Їх наслідком є між іншим обмін колективами художньої самодіяльності. Колективи з України беруть участь у культурних заходах організованих Союзом. Деякі фольклорні колективи з Підляшшя виступили з презентацією скарбів підляської народної культури і традиції у Києві, Рівному, Луцьку та інших обласних та районних центрах.

На зламі 1998/99 років, у співпраці з Братством Православної Молоді та православними парафіями Варшавсь-

ко-Більської і Білостоцько-Гданської єпархій організована була харитативна допомога потерпілому від повені населенню Закарпаття.

Нав'язані були зв'язки з українською діаспорою в Західній Європі, Канаді та США. У 1987 році ансамблі „Ранок” та „Родина” побували з концертним турне у Бельгії та Франції.

Після звіту обрано нові влади СУП-у. У склад Головної Ради увійшли:

Степан Бабкевич
Мирослав Бужинський

Ірина Вищенко
Юрій Гаврилюк
Юрій Ігнатюк
Іван Киризяк
Ірина Киризяк
Григорій Купріянович
Іван Рощенко
Алина Рудчук
Славомир Савчук
Андрій Сидорук
Єлизавета Томчук
Микола Хроль

На пост голови організації обрано **Марію Рижик**, а в склад Головної управи обрані були:

Іван Киризяк – заступник голови

Для розваги учасників заспівав молодіжний ансамбль „Ранок”

З рефератом на історичну тему виступив д-р Микола Рощенко

Микола Хроль – заступник голови
Єлизавета Томчук – секретар
Аліна Рудчук – скарбник
Юрій Ігнатюк
Славомир Савчук
До ревізійної комісії були обрані:
Олексій Рощенко – голова
Андрій Давидюк
Павло Питель.

У вільних внесках поставлено ряд постулатів, на які повинна, якомога, звертати увагу організація у майбутньому. Торкалися вони діяльності на культурно-освітній та політичній сцені Підляшшя. Підкреслено потребу і доцільність заснування нових відділів організації.

опр. Іван Бакунович

Фото Ю. Гаврилюка

Дороги на Святу Гору

*„Я дорога, і правда, і життя.
До Отця не приходять ніхто,
якщо не через мене”
(Іван 14,6)*

Серпень це на Підляшші період прощ. З різних його частин дорогами прямують прочани, щоби у днях 18 та 19 серпня взяти участь у святі Преображення Господнього на Святій Горі Грабарці.

„Підляський Афон” – так можна назвати це найважливіше для віруючих православних в Польщі святилище. Хоч особливе значення цього релігійного осередку почалось щойно після II-ої світової війни, коли державні кордони відрізали православних мешканців Польської Республіки від так значних святилищ як Почаївська та Києво-Печерська лаври, однак історія Святої Гори Грабарки сягає глибше, а місце було широко відоме на Підляшші ще перед заснуванням на ньому у 1947 році жіночого монастиря святих Марфи і Марії. Доказом на це можуть бути хоч би тисячі старих дерев’яних хрестів, стоячих навкруги церкви Преображення Господнього. Біля них щорік з’являються нові, яких найбільше прибуває після весняної молодіжної прощі та після свята Преображення Христового.

Саме в серпні з найрізноманітніших частин регіону та країни вирушають прощі. Найраніше виходять ці, котрі йдуть пішки в зорганізованих групах. Найбільша з них – білостоцька, яка 14 серпня вирушила з-під церкви Святого Пророка Іллі на Дойлідах. Взяло в ній участь біля двох тисяч осіб. Деяки йшли в ній шостий раз.

– Перший раз, шість років тому я пішла в інтенції оздоровлення моєї мами. Вона вже була дуже хвора і я вирішила, що може через моє посвячення і молитву Бог нам допоможе. Пізніше якось так втягнулася в те, що тепер просто не могла б не піти. Беру відпуск і йду. Від двох років ходять також зі мною мої дві дочки, – говорила пані Ніна під час відпочинку, який прочани мали в Більську.

Загалом треба було їм пройти понад 120 кілометрів, через Риболі, Пасинки, Більськ, Ботьки та Сім’ятичі.

Цього року, як прощі так і саме відзначання свята Переображення Господнього, мали особливий характер – з приводу Великого Ювілею 2000-го Року. З цієї нагоди до Польщі прибула копія Чудотворної Іверської Ікони Богоматері, як благословення зі Святої Гори Афон для віруючих Православної церкви у Польщі.

Найдавніша ікона цього типу, яку вважається взірцем для інших зображень, знаходиться в Грузинському мо-

настирі Івірон на Афоні, де є поміщена в каплиці над воротами монастиря, чому й завдячує названня Портатісса тобто „надбрамна”. Зараховується вона до цієї групи ікон, яких авторство приписується святому Апостолові та євангелісту Луці і з цієї причини надається їй велику пошану.

Перегринажія чудотворного зображення почалась 15 серпня у варшавському соборі святої Марії Магдалини. Після короткого перебування в столиці перевезено її до чоловічого монастиря святого Онуфрія в Яблочині.

По полудні, 17 серпня, перед мостом на річці Буг неподалік села Турна Мала на ікону і супроводжуючих її монахів зі святої Гори Афон та єпископа Гайнівського Мирона очікувала юрба людей з Сім’ятич та довколишніх сіл. Деякі з них пригадували як два роки тому, в цьому самому місці вітали Вселенського Патріарха Варфоломія I.

Факт, що дві так важливі події відбувались над річкою Буг має символічне значення. Саме Буг був дорогою, якою на територію сьогоденного Підляшшя приходила християнська віра з Києва, а її першоджерелами для Русі-України були Константинополь та Свята Гора Афон.

Після прибуття ікони Іверської Матері Божої, з Турни Малої вирушила врочиста процесія до сім’ятицької церкви святих апостолів Петра і Павла. По дорозі ікону вітали як православні так і католицькі мешканці міста. В цьому самому часі від сторони Дідкович до Сім’ятич наближувалась білостоцька проща. Ввечері всі молились перед чудотворним зображенням на всеношній.

Процесія з Іверською іконою Богородиці перед церквою Воскресіння Господнього в Сім’ятичах

18 серпня, після Святої Літургії, котру відслужив митрополит Варшавський та всієї Польщі Сава, багатотисячна процесія вирушила на Святу Гору Грабарку. Вже довго до прибуття прочан на схилах гори збиралися тисячі вірних, які очікували на прибуття Іверської Ікони Матері Божої.

На зустріч ікони вийшли священники та єрархи з митрополитом Савою. Прибуття копії чудотворного зображення для кількох десятків тисяч людей, які прибули на свято Переображення з цілої Польщі було особливо зворушливим моментом. Принесення на Святу Гору Грабарку ікони спричинилося також до цього, що на свято Преображення Господнього прибула особливо велика кількість віруючих. Змінився також вигляд Гори – звезені з цілого Підляшшя камені змінилися в солідний мур, який оточує монастир. Зреалізовано також багато інвестицій у ділянці інфраструктури – будуючи наприклад нові доїзdnі дороги.

– *Зібрались ми на цьому місці, щоб подякувати Богові за все, що дарував нашій Церкві в минулому – такими словами вітав вірних митрополит Сава. – Під час врочистостей Великого Ювілею, що відбувались на початку цього року в Святій Землі, наша Церква одержала Благословення з Єрусалима. Була це ікона, яку ми помістили в соборі у Варшаві, але поганою рукою була звідти викрадена. Сьогодні наша церква отримує благословення зі Святої Гори Афон. Ікона Матері Божої назавжди залишиться тут і будемо перед нею молитись.*

Звертаючись до зібраних архімандрит Панкратій, який очолював групу монахів зі Святої Гори Афон сказав, що відчуває в цей день частину цієї великої радості, яку відчули апостоли на горі Фавор. Пригадав також історію ікони і пов'язані з нею чудотворні події.

Згідно з традицією, оригінал ікони походить з часів іконоклазму, тобто з IX сторіччя, коли єретики-іконоборці нищили святі ікони. Ікона, яку називаємо Іверською, була власністю вдови з Нікеї, міста в Малій Азії. Щоб зберегти перед знищенням, вдова віднесла її над море. За Провидінням Божим ікона допливла на морських хвилях до Афону,

де проживали ченці. Виловили її монахи іверські, тобто грузинські, які перебували на Святій Горі. До сьогодні Ікона є особливим благословенням і неоціненим духовним скарбом Іверського монастир'я, Афону та цілого християнського світу.

– *Любов, яка єднає віруючого чоловіка з Богом і Богородицею, єднає всіх православних християн – сказав архімандрит Панкратій. – Тому і ми сьогодні разом з цією святою іконою переказуємо вам щирі почуття братньої любові від наших співбратів, агіоритських отців, які завжди пам'ятають про вас і моляться за вас – наших братів в Ісусі, які замешкують у Польщі.*

Після привітання відправлено всеношню, що започаткувала богослужіння свята Преображення Господнього. Традиційно, вже вночі, на монастирських могилах відбувалися молитви за душі померлих монахів та єпископа Олексія. Опівночі відправлено благодарственный молебень, під час якого по Святій Горі розлягався спів тропаріону Тобі, Боже, співаємо, церковнослов'янською мовою.

Молитви тривали цілу ніч, а тисячі вірних приступило до сповіді та Євхаристії.

– *Сповідь на Грабарці, особливо вночі, це щось особливе. Здається мені, що має вона таку більшу силу очищення з гріхів. Після неї стає мені легше на душі – говорила жінка з Гайнівки, запалюючи свічки перед церквою Преображення Господнього.*

Десяткам тисяч прибулих на свято сприяла в цьому році погода. Всі окolicні луки замінилися у великі стоянки автомашин, серед яких вже не було так характерних для свята, ще кількадесять років тому, фірманок.

– *Пам'ятаю, як мій, святої пам'яті, батько поїхав в серпні з 1939 року возом на Грабарку, щоб завести і поставити хрест від нашої родини. Мав потім вернутись і забрати нас на свято. Але приїхав увесь у сльозах, що там уже стоїть військо. Дозволили йому поставити хрест, але відправили додому. Відпуст вже не відбувся, а у вересні почалася війна – зі сльозами в очах згадувала пані Люба з Більська. Але по хвилині вже з радістю говорила*

– *А сьогодні так гарно тут на горі. Так багато людей, а особливо молоді, яка дуже помагає – працює в кухні, наливає воду зі святої криниці, наглядає за порядком. Дай їм, Боже, здоров'я! То ж без їх допомоги не було би такого вдалого празника.*

В день празника, 19 серпня, головну Святу Літургію відправив митрополит Варшавський та всієї Польщі Сава. Співслужили з ним єпископи з Польщі та делегація православної церкви з Португалії з митрополитом Лісабону Іоаном. Слід згадати, що Православна церква в Португалії є в канонічному зв'язку з Православною церквою в Польщі.

– *Всемогутній Бог обдарував наше покоління особливим даром. Є ним ювілейний Двохтисячний рік. Пригадуємо в ньому передусім втілення Логосу Богочоловіка Ісуса Христа. Ісус Христос своїм народженням з Богородиці Марії змінив історію, почав нову еру. Став Він духовним, а також інтелектуальним багатством світу. Христос заснував Церкву, яка отримавши Духа Святого – була, є і буде причалом для кожного, хто хоче бути Її учнем. – Промовляючи на проповіді, митрополит Сава сказав також, що за всі ці дари православні з Польщі дякують на Святій Горі Грабарці. На завершення поздоровив також всіх вірних Православної церкви, всіх християн, а також громадян Польщі з нагоди центральних урочистостей Великого Ювілею, який за участю копії Чудотворної Ікони Іверської Богоматері відбувались на Грабарці.*

Свято Преображення Господнього завершилось, але на Святу Гору Грабарку весь час прибувають прочани, щоб побачити і помолитись перед іконою, яку привезли ченці з Афону. Відвідала вона вже також Горлиці – так, щоб могли помолитись перед нею вірні з Перемисько-Новосанчівської єпархії. Всі, які прибувають до ікони – чи то пішки, чи автом, чи поїздом проходять символічну святу дорогу і підтримують старовинну традицію ходіння до святих місць.

Славомир Савчук
Фото Петро Пучинський

Відновлено берестейську „Просвіту”

З реєстру в реєстр

Пам'ятається, було в нашій історії, зокрема в історії козацтва, таке поняття – реєстр. Це коли власті Великого князівства Литовського, Руського і Жемойтського (а саме так а не скорочено, як звичайно пишуть сьогодні, воно називалося) почали брати козаків у регулярне військо і заносити імена в реєстр, тобто список. Починалися оті списки кількістю 300 чоловік, потім неймовірно виростали до десятків тисяч і лише згодом, за польського впливу, стали різко скорочуватись.

Нині заведено реєструвати різні об'єднання людей. І через якийсь час робити перереєстрацію, внаслідок якої багатьох об'єднань недораховуються. Ті, хто не втратив інтерес і надії, намагаються знову гуртуватися. Відповідним чином оформляють документацію і здають на реєстрацію. Як бачите процедуру від часу козацтва значно ускладнено.

Лихо з тим фіксуванням добре звідала українська громада Берестейщини. Про це писалося, але нагадаємо для неозібраних. Наприкінці 1999 року Ук-

раїнському громадсько-культурному об'єднанню Берестейської області і ту-тешній „Просвіті” відмовлено було в реєстрації. Через незначні порушення статутних установок. Шукали позбавлені права на дальшу діяльність захисту в суді. Але не знайшли. Раджено було їм добуватися правди у вищих судових інституціях або починати з нуля, тобто саморозпуститися і знову оформитися.

Просвітяни Берестейщини прихилилися до останньої поради. 26 березня 2000 р. вони зібралися в Бересті, в приміщенні однієї з білоруських орга-

нізацій (свого так і не встигли за чотири роки існування дочекатися), зібралися на свою установчу конференцію. Були присутні делегати від районів Берестейської області і міста Берестя. Після довгих і наполегливих дебатів визначили собі нову назву, допрацювали і затвердили статут і обрали правління відновленого товариства (від часу створення в грудні 1918 року воно за часів польських закривалося двічі). Його теперішня назва: Громадське об'єднання Просвіта імені Т. Шевченка у Берестейській області. Очолювати правління знову довірили Михайлу Петруковичу, підприємцеві, родом із Пружанського району.

Відновлення товариства вітали представники обласного й міського комітетів, громадськості і в першу чергу голова брестської організації Русского Общества Сергій Молодов.

Тепер слово за Міністром. *Сподіваємося, мине ще трохи часу і будемо ми реєстровими козаками, чи пак просвітянами. Будемо на службі в Білорусі, в люду Берестейщини, яку Україна втратила ще 1919 року.*

Антон ЦВИД
м. Бересть

Нове відродження „Просвіти”

Як відомо, у листопаді минулого року вольовим рішенням інститутів влади тимчасово припинило свою діяльність культурно-освітнє об'єднання українців Берестейської області „Просвіта Берестейщини” імені Тараса Шевченка. Безумовно, що звістку з великим сумом сприйняло все багатотисячне українське населення регіону. Адже за недовгий час свого існування у пострадянський період „Просвіта Берестейщини” зробила чимало для відновлення національної самосвідомості берестейських українців. Досить згадати хоча б створені за ініціативою „Просвіти” фольклорний ансамбль „Голоси Полісся” та колективи у селах Кобринського та Дорогичинського районів, кафедру української мови та літератури у Берестейському держуніверситеті. У своїй діяльності товариство завжди намагалося шукати спільну мову з владою, не підій-

мати політичних питань. Проте навіть така, здавалось би прагматична позиція була сприйнята деякими керівними чиновниками у Бересті та Мінську як „екстермістська”, і вони зробили все, щоб під час минулорічної перереєстрації громадських об'єднань згідно сумозвісному Указові № 101 (який, до речі, не відповідає не тільки нормам міжнародного права, а й Конституції Республіки Білорусь), „Просвіта Берестейщини” залишилася поза законом.

Цілком можливо, що таким чином робилася спроба принизити громадську активність людей. Однак подальші події розвивалися зовсім не так, як розраховувала влада. Обурення з приводу відмови у перереєстрації „Просвіти Берестейщини” висловили не тільки громадські організації та окремі особи у Берестейській області та Білорусі у цілому, а й громадськість Волинської об-

ласті, керівництво Всеукраїнського товариства „Просвіта” та товариства „Україна-світ”, українські діаспори у Польщі, Австралії, США. Громадський резонанс виявився таким міцним, що представники влади Берестейської області самі запропонували „Просвіті” якомога швидше пройти перереєстрацію, дещо змінивши установчі документи. Порадившись між собою, члени „Просвіти” вирішили прийняти таку пропозицію, щоб відновити активну діяльність серед українськомовного населення області.

За допомогою юристів з Берестейського обласного центру громадських ініціатив „Вежа” був розроблений новий статут та інші необхідні документи. І ось, нарешті, 26 березня у приміщенні Фонду імені Льва Сапіги зібралися більш ніж 40 представників з 12 районів області для того, щоб прийняти рішення про відродження „Просвіти”. З доповіддю виступив голова організаційного комітету Михайло Петрукович. Він розповів про діяльність „Просвіти

Берестейщини” за період з 1995 по 1999 рік і підкреслив, що новостворена організація буде гідно продовжувати славні традиції просвітянського руху. Після обговорення доповіді учасники зборів приступили до затвердження установчих документів. Переважною більшістю голосів була прийнята назва організації – громадське об’єднання „Просвіта імені Тараса Шевченка в Берестейській області”. Далі збори перейшли до остаточного затвердження статуту об’єднання, під час якого до нього були внесені окремі доповнення, а потім одноголосно статут був прийнятий у цілому.

Також одноголосно була обрана нова управа „Просвіти” у складі сім осіб – підприємців Михайла Петруковича, Павла Шпаковського, Петра Ком’яковича, працівників культури Арсена Тетерука, Людмили Омелянюк та керівників регіональних осередків „Просвіти” В’ячеслава Панковця (Пінськ) та Павла Саца (Малорита). Усі вони давно зарекомендували себе активними захисниками української справи на Берестейщині, ініціаторами відродження національної свідомості автохтонного населення краю. І тому не дивно, що їхні кандидатури не викликали жодних заперечень в учасників зборів. Після розподілу функцій між членами управи головою „Просвіти” був обраний Михайло Петрукович, його першим заступником – Павло Шпаковський. Була обрана також ревізійна комісія у складі 3-х осіб.

Отже на Берестейщині знову з’явилася міцна і авторитетна українська організація, яка, без усякого сумніву, поведе активну діяльність. У добрий шлях, „Просвіто” імені Тараса Шевченка в Берестейській області!

Ігор Панасюк
Член журналістських
Спілок Білорусі та Росії

П. С.

Всіх наших друзів „Просвіта” просить звертатися за адресою:
224020 м. Берестя,
вул. 2-а Заводська-9
„Громадське об’єднання Просвіта імені Т. Шевченка в Берестейській області”
контактний телефон
(0162) 42-99-89.

Українська освіта на Берестейщині

Доля української освіти в Білорусі складна. Якщо до війни на Берестейщині працювало понад 50 українських шкіл, то згодом, як розповідають старожили, їх тимчасово закрили нібито через нестачу підручників. Але ця тимчасовість у Бересті тривала аж до 1997 року. Переважно навчання велося російською або білоруською. Українська ж мова набула статусу „деревенського язика”, а у горе-науковців з’явився науково обґрунтований термін „поліська мова”.

Сказати, що мовна ситуація складна – майже нічого не сказати. Третє покоління берестейців у містах майже не володіє рідною мовою. І якщо в Башкортостані, Казахстані, Росії українці знають, хто вони за національністю, то на Берестейщині (корінне населення України) картина така: дід – українець, діти його від однієї матері: син – білорус, дочка – українка, онуки ж записані білорусами. Молоді люди боляче сприймають, коли хтось зауважає, що вони розмовляють українською і за національністю – українці, а не білоруси.

Зрозуміло, що такий підхід нічого, крім негативних емоцій, не викликає. Тому виникла потреба створення школи з українською мовою навчання. Люди люблять українські пісні. Навіть трапляються варіанти пісень „Реве та стогне Дніпр широкий” (!), „Журба”. Старожили сумно кажуть: „Колись ми були українцями”.

Хотілося б, аби молодь, діти та й дорослі самі потягнулися до школи і почали вивчати українську мову не з при-

мусу. Тому перше завдання, яке поставили вчителі перед собою, – не нашкодити. Зібралось понад 30 бажаючих віком від 7 до 20 років. Молодим потрібні знання рідної мови, бо вони, володіючи українською розмовною мовою, не вміють ні читати, ні писати нею. З ними в школі працювали двоє вчителів.

Сьогодні у школі українознавства в Бересті 3 роки. Тут працюють п’ять учителів. Є група дітей віком від 3 до 6 років. Вони вивчають українознавство, англійську мову (українською), навчаються вишивання, хорового співу. Це діти з різних шкіл міста, а дехто доїжджає з навколишніх сіл. Є два кабінети. Школа має філіал українознавства у Середній школі № 25, де наші вчителі ведуть два вокальні колективи, які вивчають фольклор берестейського Полісся.

Валентина Заліпа
Керівник школи українознавства
м. Берестя

За „Українським форумом”,
Київ, ч. 17-18 (68-69)
1-10 травня 2000 року

Другі Українські Кооперативні курси в Бересті на Поліссі 20 XI – 20 XII 1928 р.

Pamięci premiera...

Chełm zajmuje szczególne miejsce w ukraińskiej pamięci narodowej. Przeplatają się w niej odległe wydarzenia z czasów średniowiecza ze współczesnymi dziejami Ukrainy. W XIII w. – w czasach księcia Daniela Halickiego – miasto to było stolicą jednego z największych państw ówczesnej Europy Środkowo-Wschodniej – Księstwa Halicko-Wołyńskiego oraz ważnym ośrodkiem życia religijnego i kulturalnego. W historii najnowszej Chełm zapisał się tym, iż właśnie tutaj urodził się przyszły pierwszy prezydent Ukrainy i najwybitniejszy historyk ukraiński Mychajło Hruszewski. Przez całe swe dzieje gród nad Uherką był duchowną i administracyjną stolicą regionu, tu właśnie rezydowali prawosławni biskupi chełmscy. W XX w. Chełm stał się głównym ośrodkiem ukraińskiego życia narodowego regionu, promieniującym także poza jego granice.

Duchownym centrum miasta i regionu była w ciągu stuleci Góra Chełmska, przez mieszkańców zwana po prostu „Górką”. Tutaj książę Daniel wznosił pierwszą prawosławną katedrę, tutaj znalazła swe miejsce wielce czczona przez wiernych Chełmska Cudotwórcza Ikona Matki Boskiej. Na Górze Chełmskiej, zgodnie z przekazem latopisca, znalazł wieczny spoczynek sam książę Daniel. Tam też chowano jego synów, wnuków, prawnuków oraz kolejnych biskupów chełmskich. Dla Ukraińców miejsce to jest narodową nekropolią.

Nie funkcjonuje jednak w powszechnej świadomości fakt, iż z Chełmem i samą „Górką” związana jest jeszcze jed-

mierów rządu emigracyjnego Ukraińskiej Republiki Ludowej Pyłyp Pyłypczuk.

60. rocznica śmierci premiera P. Pyłypczuka stała się okazją do przypomnienia jego postaci i uczczenia pamięci. Uroczystości rocznicowe odbyły się w Chełmie w środę 30 sierpnia 2000 r. W ich program włączono także uczczenie pamięci innego wybitnego ukraińskiego polityka i działacza narodowego Chełmszczyzny Antina Wasylczuka, w bieżącym roku minęła bowiem 65. rocznica jego śmierci.

Organizatorami chełmskich uroczystości byli: redakcja wydawanego od jesieni 1999 r. czasopisma ukraińskiego „Chołmśkyj Wisnyk”, parafia prawosławna p.w. św. Jana Teologa w Chełmie oraz powstałe wiosną 1999 r. Towarzystwo Opieki nad Grobami Żołnierzy Ukraińskich w Lublinie. Wsparcia finansowego udzielił Urząd Miasta w Chełmie, a także sponsorzy indywidualni.

Uroczystości rozpoczęły się po południu na starym pra-

wosławnym cmentarzu przy ul. Lwowskiej. Przy samej bramie cmentarza znajduje się grobowiec znanej ukraińskiej rodziny z Chełma – Wasylczuków/Wasyńczuków. Wśród pochowanych tam osób

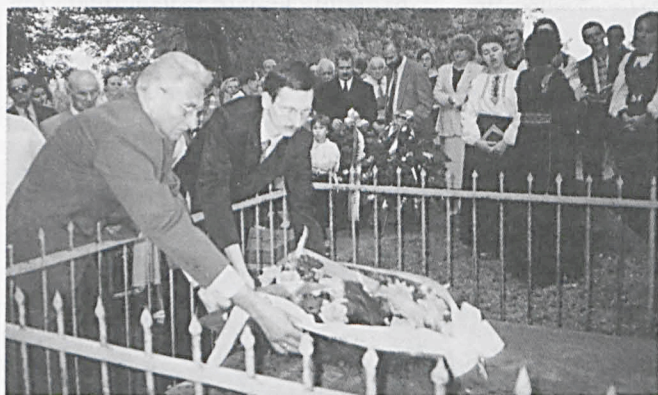
Antin Wasylczuk (Antoni Wasyńczuk) urodził się 16 lipca 1885 r. w Chełmie w rodzinie mieszczańskiej. Uczył się w Chełmskim Seminarium Duchownym, gdzie należał do Ukraińskiej Hromady, zajmującej się popularyzacją wydawnictw ukraińskich i prowadzącej działalność na rzecz budzenia ukraińskiej świadomości narodowej. Spotkały go za to represje władz carskich, w związku z czym musiał kontynuować naukę w Seminarium Duchownym w Symferopolu (Krym). Następnie studiował na Politechnice Kijowskiej, w Instytucie Rolnictwa i Leśnictwa w Puławach, w Instytucie Handlowym w Kijowie, a także w Niemczech. Z wykształcenia był inżynierem-rolnikiem i chemikiem. Po studiach pracował na różnych stanowiskach w Puławach, Poławie, Grodnie, Petersburgu, kontynuując badania naukowe.

Po upadku caratu i rozpoczęciu ukraińskiej rewolucji narodowej, w marcu 1917 r. w Kijowie włączył się w budowanie zrębów państwowości ukraińskiej. Był jednym z bliskich współpracowników Symona Petlury i współorganizatorem Ukraińskiego Komitetu Wojskowego. Był członkiem Ukraińskiej Rady Centralnej – pierwszego parlamentu Ukrainy. Wchodził w skład różnych organów Ukraińskiej Republiki Ludowej. Wiosną 1918 r. został ministrem pełnomocnym URL do spraw repatriacji, organizował m.in. powroty ludności ukraińskiej na Chełmszczyznę i Podlasie.

Po powrocie do Chełma na przełomie 1918/1919 r. stał się liderem ukraińskiego życia politycznego i kulturalnego na Chełmszczyźnie. Na początku 1919 r. zorganizował Ukraiński Komitet Dobroczynności. Był inicjatorem powołania i pierwszym przewodniczącym Towarzystwa „Ridna Chata” – największej ukraińskiej organizacji w dziejach Chełmszczyzny i Podlasia, działającej w latach 1919-1930. Był także założycielem i wydawcą pierwszej ukraińskiej gazety w Chełmie – tygodnika „Nasze Żyttia”.

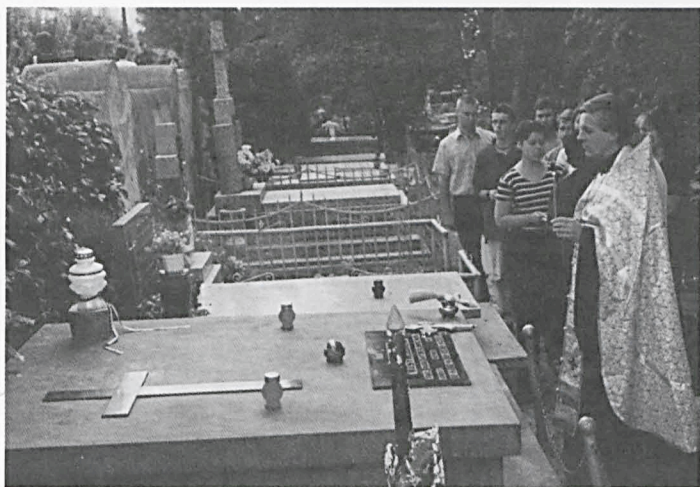
Na początku lat 20-tych stał się liderem środowisk ukraińskich z terenu całego b. zaboru rosyjskiego. W wyborach 1922 r. został posłem Sejmu RP I kadencji. Był pierwszym przewodniczącym Ukraińskiego Klubu Sejmowego i Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej. W 1927 r. został przewodniczącym Ukraińskiego Komitetu Narodowego Chełmszczyzny i Podlasia. Prowadził również działalność na niwie gospodarczej, był organizatorem spółdzielczości ukraińskiej na Chełmszczyźnie, m. in. jednym z założycieli Ukraińskiego Banku Ludowego w Chełmie.

Zmarł 14 maja 1935 r. w czasie podróży do Chełma. Pochowany został na cmentarzu prawosławnym przy ul. Lwowskiej w Chełmie.

Kwiaty na mogile Pyłypa Pyłypczuka

na wybitną postać z najnowszych dziejów Ukrainy. Właśnie w Chełmie 60 lat temu – 30 sierpnia 1940 r. – zmarł i został pochowany na cmentarzu prawosławnym na Górze Chełmskiej jeden z pre-

Panichida nad grobem A. Wasylczuka. Służy o. prot. Jan Łukaszuk.

jest m. in. Antin Wasylczuk. Uroczystą panichidę nad grobowcem odsłużył w języku cerkiewno-słowiańskim z wymową ukraińską proboszcz chełmskiej parafii prawosławnej o. prot. Jan Łukaszuk, śpiewał zaś Chór Młodzieżowy Prawosławnej Diecezji Przemysko-Nowosądeckiej pod kierunkiem Marianny Jarej z Sanoka. Ze słowem do uczestników nabożeństwa zwrócił się o. J. Łukaszuk, który podkreślił znaczenie wspólnej modlitwy za tych, którzy zapisali się w naszej historii. Na grobie A. Wasylczuka złożono wieńce – od społeczności ukraińskiej Chełmszczyzny oraz od samorządu miasta Chełma, który położył wiceprezydent miasta Zygmunt Gardziński.

Kilkadziesiąt minut później uroczystości przeniosły się do chełmskiej cerkwi św. Jana Teologa. Uroczystą panichidę za dusze P. Pyłypczuka i A. Wasylczuka, również z wymową ukraińską, celebrował prawosławny biskup lubelski i chełmski Abel wraz z o. Janem Łukaszukiem i o. Janem Kotem – proboszczem parafii prawosławnej w Hrubieszowie. Pięknym śpiewem szczególnej ekspresji nadał wspólnej modlitwie o *wiecznuju pamiat'* dla *rabiw Bożych Pyłypa i Antona* sanocki chór diecezjalny pod kierunkiem M. Jarej. W swym arcypasterskim słowie biskup Abel przypomniał, że każdy naród cześci pamięć swoich przywódców i bohaterów, a wśród wybitnych mężów narodu ukraińskiego są także dwaj wspominani tutaj politycy, którzy swój wieczny spoczynek znaleźli w księżycym Chełmie.

Z cerkwi uczestnicy uroczystości udali się na Górę Chełmską, gdzie na cmentarzu prawosławnym pochowany jest

Pyłyp Pyłypczuk. Cmentarz ten jest obecnie, jak i cała Góra, własnością Kościoła katolickiego. Na początku lat 90-tych był on odnowiony staraniem Komisji Opieki nad Zabytkami Sztuki Cerkiewnej przy TOnZ. Jednak obecny właściciel nie troszczy

się o stan cmentarza i najwyraźniej nie jest zainteresowany jego losem, stąd też jeszcze tydzień przed uroczystościami cmentarz był w opłakanym stanie. Prawosławna społeczność ukraińska na kilka dni przed rocznicą w miarę swych możliwości uporządkowała okolice grobu P. Pyłypczuka. Wielką niespodzianką było to, że w przededniu uroczystości decyzją władz miasta Chełma cały cmentarz został uporządkowany przy użyciu ciężkiego sprzętu przez pracowników służb komunalnych. Zostało to przyjęte przez miejscową społeczność ukraińską

i wszystkich uczestników uroczystości z uznaniem.

Litję nad grobem premiera odsłużył o. Jan Łukaszuk. Po krótkim nabożeństwie złożono wieńce: od społeczności ukraińskiej Chełmszczyzny, samorządu miasta Chełma, wojewody lubelskiego oraz od władz obwodu wołyńskiego na Ukrainie. W tym historycznym miejscu wygłoszono też szereg przemówień. Głos zabierali: dr Grzegorz Kuprianowicz – redaktor naczelny czasopisma „Chołmskyj Wisnyk” i prezes Towarzystwa Opieki nad Grobami Żołnierzy Ukraińskich w Lublinie, przedstawiciel Ukrainy – Wasyl Woron z administracji państwowej obwodu wołyńskiego, przedstawiciel wojewody lubelskiego Józef Różański – dyrektor Wydziału Spraw Obywatelskich UW w Lublinie, wiceprezydent miasta Chełma Zygmunt Gardziński oraz reprezentant miejscowej parafii rzymsko-katolickiej ks. Grzegorz Draus.

Ostatnim punktem programu uroczystości był wieczór poświęcony pamięci Pyłypa Pyłypczuka, który odbył się w Sali Lustrzanej Chełmskiego Domu Kultury. Wszystkich zebranych powitał w imieniu organizatorów dr G. Kuprianowicz. Podkreślił on znaczenie tego wydarzenia, gdy przywracana jest pamięci jedna ze

Pyłyp Pyłypczuk urodził się na Wołyniu 28 listopada 1869 r. Wyższe wykształcenie zdobył w Instytucie Komunikacji w Petersburgu. Już wtedy włączył się w ukraiński ruch narodowy. W 1905 r. był współzałożycielem Ukraińskiego Biura Informacyjnego, skupiającego młodzież ukraińską studiującą w Petersburgu. Po wybuchu I wojny światowej Pyłyp Pyłypczuk był jednym z inicjatorów powołania w Petersburgu Rady Głównej, która miała koordynować działania środowisk ukraińskich w tym mieście.

W marcu 1917 r. P. Pyłypczuk przeniósł się do Kijowa i został docentem mechaniki teoretycznej w Politechnice Kijowskiej. Był to okres ukraińskiego odrodzenia narodowego i kształtowania się państwowości ukraińskiej. P. Pyłypczuk prowadził aktywną działalność polityczną, był jednym z liderów Ukraińskiej Partii Ludowo-Republikańskiej. Pod koniec 1918 r. został kierownikiem Ministerstwa Kolei w rządzie Ukraińskiej Republiki Ludowej i pełnił tę funkcję do kwietnia 1919 r. W sierpniu 1919 r. mianowano go przewodniczącym Ukraińskiej Misji Dyplomatycznej, która podjęła rokowania z Polską w sprawie zawarcia pokoju.

Po zawarciu w kwietniu 1920 r. sojuszu polsko-ukraińskiego, P. Pyłypczuk w maju 1920 r. wszedł w skład rządu URL jako wiceminister kolei i kierownik resortu. Po podpisaniu przez Polskę rozejmu z Rosją Radziecką w październiku 1920 r. wojska ukraińskie zostały internowane w Polsce. Rozpoczęto wówczas tworzenie emigracyjnych struktur państwa ukraińskiego. Jedną z nich stał się powołany w lutym 1920 r. emigracyjny parlament – Rada Republiki, której wiceprzewodniczącym został P. Pyłypczuk. Z jego inicjatywy w 1921 r. powstał Ukraiński Komitet Centralny, który stał się przedstawicielstwem emigracji ukraińskiej w RP przez cały okres międzywojenny.

Latem 1921 r. doszło do zmian w najwyższych władzach URL. 5 sierpnia 1921 r. nowym premierem rządu emigracyjnego Ukraińskiej Republiki Ludowej został Pyłyp Pyłypczuk. Jednocześnie kierował on resortami finansów i gospodarki narodowej. Funkcje te pełnił do 14 stycznia 1922 r., gdy złożył dymisję.

Po odejściu ze struktur państwowych URL P. Pyłypczuk przeniósł się do Lwowa, został tam wykładowcą tajnej politechniki ukraińskiej. W 1926 r. osiadł w Łucku, gdzie podjął pracę inżyniera. Jednocześnie brał udział w ukraińskim życiu narodowym, był m. in. założycielem i wieloletnim przewodniczącym Towarzystwa im. Lesi Ukrainki.

W 1939 r. P. Pyłypczuk przeniósł się do Chełma, gdzie też zmarł 30 sierpnia 1940 r. Został pochowany na cmentarzu prawosławnym na Górze Chełmskiej.

stronic historii Chełma, a jednocześnie ukraińsko-polskiej współpracy. Zauważył, że wspomniane postacie odegrały znaczącą rolę nie tylko w rozwoju ukraińskiego ruchu narodowego i budowaniu zrębów państwowości ukraińskiej, ale także w kształtowaniu u zarania niepodległego bytu obu państw dobrosąsiedzkich stosunków ukraińsko-polskich.

Jako gospodarz miasta do zebranych zwrócił się wiceprezydent Chełma Z. Gardziński. Zaznaczył on, że uroczystość ta jest ważnym wydarzeniem dla miasta Chełma, „kolejną cegiełką do naszej wspólnej budowli”. Prezydent zapewnił o otwartości władz Chełma na inicjatywy mające na celu ukazanie wielokulturowego dziedzictwa historycznego miasta.

W naukowej części wieczoru ukraińscy historycy z Polski wygłosili trzy referaty. Wybitny znawca dziejów ukraińskiej rewolucji oraz emigracji ukraińskiej w Polsce w okresie międzywojennym dr Aleksander Kolańczuk z Przemyśla w wystąpieniu pt. *Pyłyp Pyłyczuk (1869-1940) i jego rola w ukraińskiej rewolucji*, przedstawił postać głównego bohatera uroczystości. Dr G. Kuprianowicz wygłosił referat *Antin Wasylczuk (1885-1935) – wybitny ukraiński polityk oraz działacz społeczny i gospodarczy Chełmszczyzny*.

Z kolei badacz losów internowanych żołnierzy ukraińskich w Polsce oraz prasy ukraińskiej dr **Emilian Wiszka** z Torunia w referacie *Obrona Zamościa przez 6. Dywizję Strzelecką Armii URL* w

Uroczystą panichidę w chełmskiej cerkwi odprawił biskup Abel

sierpniu 1920 r., przypomniał ważny, choć często zapominany, epizod wojny 1920 r.

W drugiej części wieczoru głos zabrał poseł Jan Byra, przewodniczący Polsko-Ukraińskiego Zespołu Parlamentarnego, który przemawiał także w imieniu obecnego na wieczorze posła Piotra Miszczuka. Poseł J. Byra podkreślił, że potrzebne są wszelkie działania sprzyjające współpracy polsko-ukraińskiej, a jednym z takich działań są chełmskie uroczystości.

Do uczestników uroczystości nadeszły także listy: z Kancelarii Prezesa Rady Ministrów – w imieniu premiera Jerzego Buzka jego doradca Jan M. Mal-

kiewicz przekazał pozdrowienia uczestnikom uroczystości, oraz od przewodniczącego sejmiku województwa Lubelskiego Marka Tęczy.

Na zakończenie wieczoru pamięci oddał się koncert muzyki ukraińskiej. Jako pierwszy wystąpił Chór Młodzieżowy Prawosławnej Diecezji Przemyśko-Nowosądeckiej pod kierunkiem M. Jarej, który wykonał szereg utworów ukraińskiej muzyki cerkiewnej, w tym pieśń na słowa poprzedniego biskupa chełmskiego – metropolity Ilariona. Następnie koncert poezji śpiewanej dał znany ukraiński bard z niedalekiego Włodzimierza Wołyńskiego Serhij Szyszkin. Swoje poezje przedstawił poeta i historyk Ihor Pawluk.

Sierpniowe uroczystości były ważnym krokiem w kierunku odrodzenia ukraińskich tradycji Chełma. Uczczono pamięć dwóch wybitnych działaczy ukraińskich związanych z tym miastem, zaś dla społeczeństwa przypomniano, że Chełm jest miejscem ważnym dla Ukraińców. Było to wydarzenie istotne także w kontekście stosunków polsko-ukraińskich, ukazano bowiem postacie, które mogą być symbolami trudnej pracy dla porozumienia i współpracy między oboma narodami. Było to tym bardziej znaczące, że uroczystości odbyły się niemal dokładnie w 80. rocznicę walki żołnierzy polskich i ukraińskich ze wspólnym wrogiem.

K. Ch.

Dr Aleksander Kolańczuk przedstawia biografię Pyłypa Pyłyczuka

Підляшшя

- земля без національної логіки

Основна різниця щодо національної ситуації між Підляшшям (Північним – ред.) та Галичиною полягає в тому, що остання в 1947 році була виселена, а Підляшшя ні. Для галичан виселення означало створення альтернативного національного світу. Нікого не треба переконувати: не було б 1947 року, то сьогодні в околицях Перемишля, Сянока й Горлиць колонізаційна політика могла б польській державі принести такі самі „здобутки”, як і перед війною – жадні.

Наближаємося до найгіршого: у 1947 році на Північному Підляшші не було переселення, однак нині маємо тут таку ж саму національно альтернативну ситуацію: треба вибирати між українством і польськістю (білоруськості, як парадоксу, не беруся трактувати поважно).

Причиною існування цієї ситуації є підляська відсталість у розвитку національної свідомості, а її наслідки легко можна порівнювати з наслідками акції „Вісла” для решти українців у Польщі: загрожує вона колонізацією.

Полонізація іде від сумніву. Загрожує полонізація тому, що сумніваємося, насамперед молодь, *хто ми?* Батьки не сумніваються, тому що ніколи не ставили собі такого питання й, зрозуміло, ніколи на нього й не відповідали. Були тутешніми. Тутешність не знає сумнівів, хоч це ніяк не означає, що вона чогось свідомо впевнена. Просто тутешність не звертає на саму себе пізнавальної уваги, самопізнавального картезіанського сумніву.

Тутешність не має також ніякого доробку на полі логіки, здатності правильно думати, бо якби логіку передавала у спадок молодому поколінню то воно, відкривши несвідоме та все ж присутнє в духовній та матеріальній культурі батьків українство й маючи здатність правильно витягати висновки, мусило б нарешті стати свідомими

українцями. Підляшшя – це земля без національної логіки. За Лемом можна тут сказати: *obszar nieciągłości myślenia*.

Щоб не бути щодо цієї нелогічності голослівним, подам приклад, узятий якраз з ситуації молоді. Уже чи не понад 50 років існують на Підляшші два „білоруські” ліцеї. Логіка підказувала б, що після того, як ті школи випустили кілька тисяч молодих „білорусів”, то Підляшшя було б сьогодні тереном для українства закритим. Якби дві „білоруські” середні школи були білоруськими, то сьогодні на Підляшші також польськість була б чимсь малозначним і просто екзотичним, як і перед війною. А що так перед війною було, то легко пізнати поїхавши на села, де, буває, і досі немає ні одного поляка, а старші люди по-польському не дуже вміють і не думають говорити.

Тимчасом відомо, що якби в Більську й Гайнівці працювали, принаймні від 1956 року, два українські ліцеї, то оскільки молодь училася б там вільної козацької історії та перебувала постій-

но під впливом українського ідейного світу, то Підляшшя було б твердиною українства.

Казус білоруських ліцеїв вказує, проте, на ще глибшу верству в національній нелогічності Підляшшя. Національна неспроможність їх учительської кадри (до речі: кадри відповідальної за ідею білоруськості...) виховати „свою” молодь в білоруському дусі має свою причину. Цією причиною є несвідомий опір молоді, яка борониться перед прийняттям білоруськості за своє, за рідне. Несвідомий опір, але чи значить, що й український...

Підляшшя не виявляє нині виразної національної опції. Воно тримається на українстві в його нелогічній та позасвідомій формі. Воно українське для стороннього ока, а неукраїнське для себе самого. Підляшшя репрезентує українство парадоксальне, непіддатне до дефініювання згідно з сьогоднішніми визначеннями національного. Підляшшя – це найглибше з можливих українство, яке настільки само в собі самовпенене, що само не може себе назвати. Підляшшя ще говорить найдавнішою мовою людства – тутешністю, земськістю. А як тоді зрозуміти такі безперечну для кожного неупередженого ока українськість цієї землі?

Світ кінця ХХ сторіччя не дає можливості існувати такого типу людській стихії, він, охоплений націоналізмами, лише свідомо національному дає якусь вартість і змогу перетривати. У такому світі нема місця для Підляшшя, для феномену українства як безконфліктного вирізнення й тривання на землі.

То не вина польськість, що старе Підляшшя – це *уходящая земля*. Польська національна стихія тут слабка, проте користується сучасними засобами боротьби: суто національною державою та культурою. Суть справи (не вина...) в тому, що Підляшшя нездатне боронитися, його національне окреме існування спирається наче на Господній наказ, настільки безконфліктне й гармонійне, відкрите попри всі небезпеки, просто... наївне, дитяче. Ця дитячість підпорядкована нині твердим вимогам дійсності: чи настане перехід з дитячого періоду на єдиноздатний

закінчення на 21 стор.

Podlaskie paradoksy oczyma kijowskich etnologów

Latem 1997 r. na Północnym Podlasiu prowadziła badania terenowe ekspedycja etnograficzna Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Tarasa Szewczenki, w której skład wchodził doktor nauk historycznych Walentyna Borysenko, laborant Katedry Etnologii i Krajoznawstwa Oleg Wojciechowski oraz aspirantka Instytutu Sztuki, Folklorystyki i Etnologii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy Natalia Styszowa. Celem ekspedycji było zbieranie materiału etnograficznego w regionie. W ciągu dwóch tygodni zebrano dosyć interesujący materiał etnologiczny związany z obrzędowością poszczególnych pór roku, weselem, życiem rodzinnym, dokonując zapisów w takich miejscowościach jak Hajnówka, Kleniki, Stary Kornin, Czyże, Mielnik, Widowo, Orzeszkowo, Puciska, Dobrywoda, Czeremcha i Grabarka. Badacze interesowali się także stanem tożsamości etnicznej mieszkańców tych wsi i miasteczek. Informacje, które uzyskali od swoich rozmówców jeszcze raz potwierdziły paradoksy, będące następstwem dokonywanych tu w okresie powojennym prób przekonania prawosławnych Podlaszan do zaprojektowanej przez „władzę ludową” wizji stosunków narodowościowych w naszym regionie. (jh)

Miejscowości, w których zbieraliśmy materiały folklorystyczno-etnograficzne są zwarcie zamieszkałe przez ludność ukraińską, z dobrze zachowanym ukraińskim językiem, zwyczajami, obrzędami, przy znacznej jednak utracie swojej tożsamości narodowej, z rozmytą świadomością. Często miesza się tutaj pojęcie narodowości z przynależnością religijną.

Ludność ukraińska tego regionu często nazywana jest Białorusinami. Po II wojnie światowej Ukraińcom zaczęto narzucać w szkołach (oprócz polskiego) język białoruski, który, jak mówią sami zainteresowani *nam ne do rozboru* (niezrozumiały), *trudny...* Z tego powodu interesująca jest publikacja Mikołaja Hajduka *Na niwie aswiiety* w białostockim kalendarzu białoruskim na 1982 r., który pisze o szkole podstawowej w Hajnówce, gdzie nauczyciele bardzo dbają, aby „Białorusini” uczyli się „ojczystego” języ-

ka, ale wiele z dzieci nie chce chodzić na lekcje języka białoruskiego. Na zakończenie autor cytuje słowa wieloletniej nauczycielki języka białoruskiego Olgi Andrejuk, która skarży się, że jest bardzo ciężko pracować, *bo chociaż dzieci pochodzą z białoruskich rodzin, ale zaczynając naukę w szkole niestety, nie umieją mówić po białorusku*. Rozmawialiśmy z tymi

dziećmi i okazało się, że bardzo dobrze mówią po ukraińsku, miejscową gwara – tą „prostą”, „naszą”, tak jak ich rodzice i dziadkowie. Więc jak i kiedy stały się one Białorusinami? Zajrzeliśmy i do wiejskiej biblioteki. Literatura jest tam w języku polskim, rosyjskim i białoruskim, ale żadnej książki po ukraińsku.

Niezrozumiała jest ta „wstydlivość” polskich i białoruskich badaczy, którzy piszą o języku „prostym” udając, że nie rozumieją, iż jest to język ukraiński. Publikując pełen głębokiej treści filozoficznej wiersz znanego malarza z Południowego Podlasia Wasyla Albiczuka pt. *Rik 1947* zaznaczono, że napisany został w „prostym” języku.* Ten nasz „prosty” język trudniej rozszyfrować niż język plemion Majów, jeżeli podejść do niego tendencyjnie! Tylko polski historyk-etnolog R. Reinfuss w swoim artykule o sztuce ludowej woj. białostockiego obiektywnie pisał, że na wystawie sztuki ludowej w Krakowie niesłusznie zaliczono całą ludność tego terenu do Białorusinów, *gdyż okolice Kleszczel, skąd pochodziła ekspozowana ceramika, czy Hajnówka, skąd pochodzili na wystawie tkane wyroby ludowe, według językoznawców nie należą do obszaru białoruskiego lecz ukraińskiego*.**

I oto jesteśmy znowu w sławetnej Hajnówce. Siedzimy pod chatą na podwórzu porośłym sporyszem. Trafiliśmy na dobrych informatorów, znawców obrzędowości ludowej. Zapisujemy obrzęd weselny od 65-letniej kobiety, która mówi po ukraińsku, ale twierdzi, że jest *Białoruską*. Pięknie opowiadała o weselu, jak swatano, jak niegdyś *mniali* (miesili) korowaj, jak *perepiwali*. Jak w sobotę panna młoda chodziła ze swoją nową rodziną do matki *na hostinu*. Na zakończenie długiej opowieści zapytaliśmy ją czy nas rozumie, czy mówimy

Natalia Styszowa i Oleg Wojciechowski koło cerkwi Woznesieńskiej w Orzeszkowie

liśmy ją czy nas rozumie, czy mówimy tak jak ona, na co odpowiedź była twierdząca: *Tak, wy howoryte po-naszomu, tu-olki buolsz twerdo*. W jakim więc języku rozmawiamy? – było nasze pytanie. Na to kobieta tak smakowicie *po-naszomu* odpowiedziała: *Choroba joho znaje, szto to za mowa!*

Babcia ze wsi Stryki (koło Bielska) dopytywała się skąd jesteście. Gdy powiedzieliśmy, że z Kijowa nie wierzyła. – *A de ż to wy tak po-naszomu nauczylisia howoryti? Wy tak howoryte, jak my tut, słowo w słowo. Pewno wy tut i żywete*. Na pytanie czy jest Ukrainką odpowiedziała: *Ni^e, tutejsza. My howorymo po-prostomu, bez wykrutasuow, zwyczajnie. My bilorusy*.

Pytaliśmy takich Białorusów czy znają mowę białoruską i odpowiedź zawsze była jednakowa: *Ni^e, nam wona ne do rozboru, to za Narwoju howorat po bilorusku, tam dziekajut...*

Pracujemy we wsi Czyże. Nadzwyczaj malownicza duża podlaska wieś. Wszędzie słychać język ukraiński. Ładna cerkiew. Wszyscy są tutaj prawosławni, katolików nie ma. Spotykamy bardzo sympatyczną kobietę Olę Adamczuk. Wypytujemy. *Ja ne znaju, chto ja je... ne biłoruska, i ne polka... I mowa, znajete, ne wi^edomo jakaja, bo my po-biloruski ne howorymo, po-biloruski to sowsi^m inaczey, nu i po-puolski ne tak howorat. Tut katoliki z inszych siuoł howorat na nas, szto my ukrajinci, ale my ne wi^edajemo po-jakomu howorymo*.

Wtedy pytamy, czy nas rozumie. Pani Olga odpowiada: *A czomu ż ni^e, ja rozumi^eju, ja wsio rozumi^eju. Wy troszki inaksz, ale po-naszomu howoryte*. Ukraińskiej szkoły tu oczywiście nie ma, ale we wsii słyszeliśmy wyłącznie język ukraiński.

Rozmowa z młodą kobietą z Orli świadczyła, że młodsze pokolenie ma wątpliwości co do swojej „białoruskiej” narodowości. Na zapytanie o narodowość odpowiedziała ona po namyśle: *My prawosławny. Nas liczat bilorusami... Ale toho roku przyjeżdżali do nas z mi^esta Ruownoho spiwaty. Tak chorosze po-naszomu spiwali... My howorymo wdoma z czolowi^ekom: „Chto my je? Nasza mowa bu^elsz do ukrajinskoji podobna...”*

W Starym Korninie przyjmowano nas bardzo gościnnie – u nich „odpust” na święto Hanny (7 sierpnia). Dobrze zachowany jest język ukraiński, ale nazywają go „prostym”, „swoim”, „naszym”. Ro-

zumieją, że ich mowa bardziej zbliżona jest do ukraińskiej, ale mimo wszystko: *My prawosławny, ne ukrajinci*. A niektórzy szczerze przyznają: *My ne znajemo chto my. My ne polaki...*

W niektórych miejscowościach (Dobrywoda, Kleszczele) byli i tacy, którzy nazywali siebie Ukraińcami.

Ukraińska ludność Podlasia zachowuje swoje pradawne tradycje, zwyczaje, stara się przestrzegać obrzędów, pamięta wiele pieśni (weselnych, rodzinno-bytowych, żniwnych, obrzędowych, lirycznych, czumackich, a także kołęd, wesniarek, „rohulek”).

Pieśń ukraińska nie jest obojętna także pewnej części młodzieży. Potwierdził to festyn, który odbywał się w Mielniku (sierpień 1997 r.) na brzegu Bugu pod nazwą „VII Muzyczne Dialogi nad Bugiem”. Wzięły w nim udział zespoły folklorystyczne nie tylko podlaskie, ale też z Ukrainy. Festyn taki stał się już tradycyjny i odbywa się na Północnym Podlasiu od 1991 roku.

Z czasem ogół materiału uzyskanego podczas ekspedycji przeprowadzonej w 1997 r. zostanie opublikowany. Posiada on znaczną wartość naukową z punktu widzenia badań nad stanem zachowania autentycznej kultury etnicznej Ukraińców tego najbardziej na zachód wysuniętego regionu. Może służyć poznaniu wzajemnych wpływów ukraińsko-polsko-białoruskiego pogranicza, studiów nad archaicznymi składnikami tradycyjnej kultury słowiańskiej, a także zrozumieniu zjawiska trwałości etnokultury Ukraińców w warunkach bezwzględnej polityki wynarodowienia, przekształcania samoświadomości etnicznej, jej rozmycia i niedookreślenia z jednej strony, a z drugiej – wyraźnego wyobrażenia o tym, że są oni odmienni, inni niż Polacy, Białorusini. Wiara i mowa, zwyczaje, obrzędy okazały się trwałymi wskaźnikami poczucia własnej odrębności, o czym świadczą materiały naszej ekspedycji etnograficznej.

Walentyna BORYSENKO
Oleh WOJCECHIWSKYJ

Natala STYSZOWA

Foto J. Hawryluka

Tytuł pochodzi od redakcji

* C. Wrębiak, Bazyli Albiczuk 1909-1995, *Biała Podlaska* 1996, s. 30.

** „Polska Sztuka Ludowa”, 1961, nr 3, s. 131.

Підляшшя - земля без національної логіки

продовження з 19 стор.

тривати період національної дозрілості? Чи молоде покоління, наражене, внаслідок присутності на Підляшші польського державного й масмедіального чинника, на втрату попередньої форми людського тривання зможе стати українським в його формі, що здатна протиставлятися – співіснувати з польською? Простіше річ називаючи: чи підляська молодь стане національно свідомою? Це питання має виразно визначений час існування: 10-20 років, не більше. На довше тривання не дозволить їй польськість (в вищевказаних проявах).

Підляська молодь проковтнула певного гачика – гачика польськості. Знову повторю – не ідею польськості, бо не ідейним шляхом відбувається винародовлювання підляшуків. Воно йде шляхом поверховно лиш присутньої на Підляшші держави і слугуючої цій державі культури, які на ідею польськості можуть лише покликатися, бо їхній вплив – це проста практика буднів кожного молодого підляшука. Однак цей вплив неприродно сильний – молодий підляшук забуває, що він на своїй землі. Що ідея й практика державно-культурної польськості – це гість у його підляський хаті.

У своїх хаті не можна сумніватися хто я. Можна й треба, зате, сумніватися щодо того, чому гість моєї хаті пропонує мені стати у моїй хаті кимось іншим ніж я в ній народився. Отже, підсумовуючи ці теоретичні міркування: Підляшшя має ще всі шанси ради того, щоб **слабкий сумнів**, тобто сумнів типу *чому я маю бути українцем?*, характерний для інших українців у Польщі, не зробився підляським сумнівом, а натомість панівним став на Підляшші **міцний сумнів**, тобто сумнів типу *чому я мав би стати поляком?*

Богдан ГУК, Перемишль

Śladami ruskiej przeszłości Podlasia

Zakończenie

Zgodnie z legendą, w drohiczyńskim grodzisku należało szukać podziemnego lochu prowadzącego do sąsiedniego Mielnika. Jest to oczywiście tylko legenda, ale wskazuje na fakt rzeczywisty – ścisły związek obu nadbużańskich grodów. Również i w Mielniku główną pamiątką jego ruskich początków jest grodzisko usytuowane nad Bugiem.

Pierwszą wzmiankę o grodzie spotykamy w Latopisie ruskim pod 1258 r., gdy przybył do niego książę Daniel Romanowicz – i pomodliwszy się Bogu Świętemu, Spasowi Zbawicielowi, a to ikona, która jest w grodzie Mielniku w cerkwi świętej Bogurodzicy i teraz jest w wielkiej czci, dał mu obietnicę Daniel-król ozdobić ją we wszelaki sposób.

Obecny proboszcz prawosławny, ks. Eugeniusz Nesteruk wysunął przypuszczenie, iż XIII-wieczna cerkiew mielnicza była murowana, bowiem sporządzony w 1727 r. protokół wizytacji parafii Narodzenia Najświętszej Marii Panny (Bogurodzicy) wspomina, że jej własnością był plac dawny gdzie cerkiew murowana była. Potwierdzeniem istnienia w XIII w. kamiennych budowli w Mielniku, w tym przypadku cerkwi, zdają się być pochodzące z wczesnego średniowiecza fragmenty kolumn, które znaleziono podczas badań sondażowych.

Ikona Spasa nie zachowała się do dnia dzisiejszego. Przypuszcza się, że została przeniesiona na górę w uroczysku Suminszczyna koło wsi Hrabarka (Grabarka), która od XVIII w. zaczęła przekształcać się w największy ośrodek kultowy Podlasza, co jest związane ze szczególnie uroczystym obchodzeniem święta Przemienienia Pańskiego czyli Spasa (6/19 sierpnia).

W odróżnieniu od Mielnika Bielsk związany był bardziej z Brześciem. Pierwsza wzmianka o tym grodzie pojawia się w *Latopisie ruskim* pod 1252 r., przy opisie wojny z litewskim księciem Mendogiem, we fragmencie dotyczącym zdobycia należącego wówczas do Litwy

Grodna: *Potem więc Daniel posłał z bratem swoim Wasylkiem i z synem swoim Romanem ludzi swoich. I wzięli oni obaj Grodno, a sami we dwóch powrócili od grodu Bielska.*

Bielsk powstał u przejścia przez dolinę rzeki Białej, w miejscu gdzie ujście rzeczki Lubki stwarzało dogodny punkt obrony oraz kontroli rozwidlenia dróg. Obok Suraza, Brańska i Grodna należał on do systemu grodów osłaniających ziemie ruskie przed Jaćwingami. Jak wynika z badań archeologicznych przeprowadzonych w 1997 r. na terenie ulicy Zamkowej, osada zasiedlona przez ludność ruską istniała tu już w X w. (znaleziono tu m.in. pozostałości korczagi (amfory) służącej do przechowywania wina z fragmentem napisu wykonanego cyrylicą). Warowny gród bielski ulokowany został na lewym brzegu Białej, na wzniesieniu górującym nad idącą doliną rzeki drogą, która prowadziła z Drohiczyzna w kierunku Grodna. Od drogi drohiczyńsko-grodzieńskiej odgałęziała się droga w kierunku Brześcia oraz trakt ku Jaćwieży, prowadzący przez Suraz.

Centralna część umocnień grodowych znajdowała się na sztucznie usypanym nasypie, datowanym na XII w. Gród był użytkowany intensywnie lecz krótko, ulegając zniszczeniu, najprawdopodobniej wskutek pożaru. Zachowane do dzisiaj grodzisko jako pierwszego zainteresowało J. Jaroszewicza, który w 1845 r. opublikował artykuł *Góra zamkowa w Bielsku Podlaskim*, podając dość dokładny opis: *Do dawnych pamiątek Bielska należy góra a raczej pagórek zamkowy. Przy samym mieście z południowej jego strony, nad rzeczką Lubką o paręset kroków do rzeki Białej wpadającą, widzieć można małe wzgórze wśród łąk i błot położone. Wschodnią i niższą część tego wzgórzka zajmuje uliczka zwana Podzamcze czyli nowa osada Podzamecka [obecna ulica Zamkowa], zachodnia zaś tworzy osoblwy pagórek ze wszystkich stron dosyć spadzisty i groblą, służącą niegdyś*

za wjazd do zamku, z Podzamczem złączony. Jak grobla tak i sam pagórek oczyścić ręką ludzką były usypane. Krawędź wierzchołka tego wzgórzka otoczony był wałem, z przekopem wprost grobli dla wjazdu, a wewnątrz wału była okrągła niezbyt obszerna płaszczyna. Obwód pagórka u podstawy od jednej do drugiej strony grobli wynosi 120 sążni, obwód wierzchołka idąc wałem 70 sążni, wysokość góry 7 sążni, a jej wierzchołek w przecięciu 20 sążni. Miejsce to nazywają dzisiaj pospolicie „Zamkową” albo „Łysą górą”, w lustracji jednak Dybowskiego (1563 r.) nazywa się „Koziszczem”. Za rządu pruskiego [1795-1807 r.] postawiona była na wierzchołku wzgórzka z muru pruskiego prochownia z konduktorem [piorunochronem], którego dawno już nie masz, prochownia zaś obrócona dzisiaj na skład rzeczy pułkowych. Obok tej budowli wystawiono krzyż na pamiątkę ustania cholery w r. 1831. Taka jest dzisiejsza postać tego miejsca, na którym niegdyś był zamek drewniany i także cerkiew czy też kaplica pod wezwaniem św. Przeczystej.

Bielsk przez cały wiek XIII pozostał razem z Brześciem przy zachodnio-wołyńskich włościach księcia Wasylka (zmarł w 1269 r.) i jego syna Włodzimierza (zm. w 1288 r.). Włodzimierz zastąpił jako władca wielce dbający o nadanie świetności swym grodom. W latopisie zapisano m.in.: *Także i w Bielsku wyposażył on cerkiew w ikony i księgi. Zapis ten jest umieszczony we fragmencie mającym charakter nekrologu pisanego po śmierci księcia, nie jest więc datowany. Najprawdopodobniej stało się to dopiero po śmierci jego ojca, gdy objął on pełnię władzy nad włościami wołyńskimi. Dbalność Włodzimierza Wasylkowicza o gród bielski wynikała z potrzeby umocnienia rubieży granicznych, zagrożonych przez podporządkowane Litwie księstwo grodzieńskie. Włodzimierz zadbał więc nie tylko o cerkiew, ale przede wszystkim o gród, na którego terenie była ona położona. W innym miejscu latopisarz wspomina o istnieniu w Bielsku domu – rezydencji, w której książę przebywał w czasie objazdu swych włości.*

W odległości kilku kilometrów od Bielska, przy drodze do Białegostoku, położona jest wieś Haćki (*Haćki*). Pierwszą wzmiankę o niej znajdujemy dopiero w XVI-wiecznych dokumentach lecz dzieje tej miejscowości są o wiele starsze.

Gdy przejdziemy przez całą wieś na jej zachodni skraj, odkryje się przed nami niewielka dolina, okolona pasem wałów morenowych usypanych przez lodowiec. W jej środku wznosi się wzgórze, na którym w pradziejach ulokowano obronny gród. O grodzisku tym krąży oczywiście wiele legend. Mówi się i o skarbach, które miały być w nim ukryte, i o cerkwi, która miała zapaść się pod ziemię. Byli nawet tacy, którzy wieczorem, przyłożwszy ucho do ziemi, słuchali dźwięku jej dzwonów. Miejscowi sceptycy tłumaczyli natomiast, że to echo z Rajska, gdzie stoi – na powierzchni ziemi – cerkiew parafialna.

Pierwszym badaczem, który nie tylko wysłuchał legend, ale przeniknął do wnętrza grodziska był archeolog Wojciech Szymański. W latach 60. i 70. odkopał on ślady osadnictwa sprzed dwóch i pół tysiąca lat (wówczas to naturalnemu wzgórzowi nadano charakter obronny), a także ślady ludności wschodniosłowiańskiej z X-XII w. W 1986 rozpoczęła tu swoje badania Podlaska Ekspedycja Archeologiczna Polskiej Akademii Nauk. Z badań tych wynika, że na przełomie er, a więc przed dwoma tysiącami lat, w okolicy grodziska, podobnie jak w sąsiednich Hryniewiczach, zamieszkiwała ludność kultury zarubinieckiej, są to więc najstarsze ślady pobytu ludności słowiańskiej na tym terenie. Drugi okres zasiedlenia doliny w Haćkach rozpoczął się w VI w. n.e. i związany był z migracją ludności ruskiej z Wołynia. Grodzisko było początkowo wykorzystywane jako *święta góra*, na której chowano spalone prochy przodków oraz dokonywano obrzędów magicznych. Z czasem wzgórze straciło swe znaczenie kultowe i przystosowano je do funkcji schronienia na wypadek napadu – w XI w. pojawiły się tu drewniane umocnienia. Nie doszło tu jednak do wykształcenia się znaczącego grodzowego ośrodka administracyjno-gospodarczego, gdyż funkcje te zaczął spełniać gród bielski i towarzysząca mu osada.

Nie powstało więc w haćkowskiej dolinie miasto, dzięki czemu zachowała ona swoją pełną tajemniczości malowniczość, która do dzisiaj wywołuje silne estetyczne, niemal mistyczne wrażenie.

Gdy ktoś siedemset-osiemset lat temu

podróżował z Bielska na północ, mógł przekroczyć Narew i minąwszy na jej prawym brzegi niewielki gród (obecnie na gruntach wsi Zajaczki) dotrzeć do najdalej na północny zachód wysuniętego grodu ruskiego – Suraza. Gród suraski założony został w końcu XI w. przez książąt ruskich na swego rodzaju wyspie w widłach Narwi i jej lewego dopływu Lizy. I tutaj zachowało się jedynie grodzisko, albowiem resztki murowanej wieży (wzniesionej zresztą o wiele później, gdyż najprawdopodobniej w XVI w.), które dotrwały do naszego stulecia rozszabrowano po ostatniej wojnie.

Przez gród suraski prowadziła droga do Jaćwieży, do której dotrzeć można było poprzez mazowiecką Wiznę. Jaćwingowie nie stanowili wprawdzie zagrożenia dla politycznego bytu Rusi, jednak ich łupieżcze wyprawy, sięgające nawet w głąb Wołynia przynosiły wiele szkód. Nic więc dziwnego, iż co jakiś czas w „Latopisie ruskim” znajdujemy wzmianki o wyprawach przeciwko temu bałtyjskiemu ludowi, których szlak prowadził oczywiście przez obecne Podlasze – odbywano je najczęściej zimą, gdy zamarzały bagna i mokradła. Jaćwingowie nękali także polskie Mazowsze, często więc miały miejsce wspólne rusko-polskie działania wojenne w Jaćwieży, chociaż zdarzały się też przykłady wspólnych rusko-jaćwieskich działań przeciwko Mazowszu.

Grodzisko w Surazu

Pierwszym znanym epizodem stosunków rusko-jaćwieskich była wyprawa, opisana w *Latopisie ruskim* pod 983 r.: *Poszedł Włodzimierz [Wielki] na Jaćwin-gów i wziął ich ziemię*. Podobnie krótkie notatki znajdujemy pod 1038 r. – *Poszedł*

Jarosław [Mądry] na Jaćwingów i zwyciężył, oraz pod 1112 r.: *Jarosław, syn Światopółka, chodził na Jaćwingów i zwyciężył ich*.

Najlepiej udokumentowane w latopisie są rusko-jaćwieskie potyczki zbrojne za panowania Daniela Romanowicza. Już w 1208 lub 1209 r. jaćwiesko-litewska wyprawa zapuściła się aż pod wołyńskie grody Turijsk, Komow i Czerwień – *Biała była w ziemi włodzimierskiej od wojowania litewskiego i jaćwieskiego!* W 1234 r. Jaćwingowie dotarli w okolice Chełma – *i całą ziemię tę ograbili. Gonił tedy w ślad za nimi Wasylko i dopędził ich, i był na trzeci dzień z Włodzimierza w Drohiczynie. Kiedyż Jaćwingowie bili się u wrót drohiczynskich, to przyszedł na nich Wasylko. I ci wyjechali naprzeciw im i nie wytrzymali przed Wasylkiem. Ponieważ Bóg dopomógł uciekli żli pohanicy. I była zacięta walka z nimi, i goniono ich przez wiele popryszcz, i zabito czterdziestu książąt, i innych wielu zabito i nie wytrzymali oni. I posłał Wasylko do Halicza do brata swego, i była radość w grodzie tym Haliczu dnia tego*.

W walkach przeciwko Jaćwingom widzimy od lat 40. XIII w. współdziałanie Rusinów i Polaków. Zimą 1245/46 Konrad Mazowiecki zaprosił na wspólną wyprawę przeciwko Jaćwingom Wasylka. Powodem był najazd prusko-jaćwieski, który przeszkodził Konradowi w zdobyciu ziemi krakowskiej. Wyprawa jednak doszła za ledwie do rzeki Nurzec, po czym zawrócono, z powodu nadchodzącej śnieżnej zimy. Powodzeniem natomiast zakończyła się wspólna rusko-polska wyprawa zimą 1248/1249. Daniel z Wasylkiem, mazowieckim księciem Ziemowitem i dwoma wojewodami księcia Bolesława Wstydliwego, wyruszyli z Drohiczyna i poprzez zamarznięte błota nadbiebrzańskie weszli na teren Jaćwieży. Po kilkudniowej

ciężkiej walce siły połączonych włościcieli jaćwieskich, wspomagane przez Prusów, zostały rozbite, zaś Daniel z Wasylkiem dotarli do grodu mazowieckiego Wizna, przekroczyli Narew i powrócili do swych włościcieli. Jak podaje latopis – *wielu chrze-*

ścijan wybawili obaj z niewoli, i śpiewali oni im pieśń sławy. Bóg dopomógł im obu i przyszli oni w sławie do swej ziemi, naśladować szlak swego ojca, wielkiego księcia Romana, który wyostrzył zęby na pogan jak lew, i którym Połowcy straszili swe dzieci.

Opisując tę wojnę latopisarz podaje opis wojska ruskiego w szyku bojowym: *Tarcze ich były jak gwiazda, a hełmy ich – jak to słońce na wschodzie, a włócznie ich kołysały się w rękach, jak niezliczone trzciny. A strzelcy po obu bokach szli i trzymali w rękach łuki swoje, nalożwszy na nie strzały swoje przeciw wrogom. Daniel zaś na koniu siedział i ład wojom nadawał.*

Następną wyprawę przeciwko Jaćwingom, połączoną z koronacją w Drohiczynie, odbył Daniel w grudniu 1253 r. Towarzyszył mu syn Lew oraz książę mazowiecki Ziemowit (syn Konrada).

wej wyprawy Jaćwingowie sami przysłali poselstwo z zakładnikami i daniną oraz obietnicą podporządkowania się jego władzy (m.in. budowy grodów dla załóg ruskich). Daninę, którą w 1256 r. zebrał wśród Jaćwingów wojewoda Konstantyn (futra kun, gronostajów i srebro) Daniel przesłał Polakom dla świadectwa, aby wiedziała ziemia laska, że płacili Jaćwingowie daninę królowi Danielowi. Wojowniczy lud Jaćwingów został w drugiej połowie XIII w. ostatecznie rozgromiony i zszedł z dziejowej areny.

Gdy w połowie XIV w. nastąpił upadek politycznej niezależności Rusi Halicko-Wołyńskiej i jej ziemi zostały podzielone pomiędzy Wielkie Księstwo Litewskie i Koronę Polską, Drohiczyn, Mielnik, Bielsk i Suraz z podległymi im okręgami, które w źródłach XIV i XV-wiecznych określano mianem krajów ruskich, znalazły się ostatecznie w Wielkim Księ-

ni dziejopisarze polscy, określając Podlasze jako ojczyznę Jaćwingów. Oczywiście chodziło o to, aby zanegować prawa wielkich książąt litewskich i ruskich do tego obszaru, jako historycznej części Rusi.

Legenda o podlaskich siedzibach Jaćwingów i Drohiczynie jako ich stolicy przeniknęła na pewien czas do powszechnej świadomości jego mieszkańców. Nic zatem dziwnego, że uczeń drohiczyńskiego gimnazjum Feliks Zygmunt Weremiej napisał i wydał w 1938 r. dzieło o wymownym tytule *Stolica Jaćwieży. Monografia miasta Drohiczyna nad Bugiem w zarysie historycznym*. Później, już jako doświadczony badacz starożytności, tak wspominał o tamtych przedwojennych latach: *Jaćwingowie byli wszędzie – widziała ich ludowa wyobraźnia od Suwałk po linię Bugu, nad ich kurhanami unosiły się legendy o wielkim i niepokonanym wodzu Kumacie. Całe wsie przyznawały się do jaćwieskiego pochodzenia, zdarzali się snobowie, dopatrujący się jaćwieskiej krwi w swoich żyłach, dziady po jarmarkach śpiewały elegie, poświęcone Kumatowi.*

Po podlaskich jarmarkach krążył wówczas, wypisz wymaluj typ lirnego dziada, postać malownicza i na swój sposób urokliwa – Wernyhora w lokalnym wydaniu. Dwumetrowego wzrostu chłopisko, w kusych, parcianych portkach, przepasanych powrozem, w rozchełstanej koszuli o postrzępionych rękawach, który śpiewał pieśń historyczno-religijną o wojnie Rusinów i Polaków z Jaćwingami. Wbrew upomnieniom zesłanego z nieba anioła Jaćwingowie niszczyli cerkwie i kościoły, więc za zrządzeniem Matki Boskiej rycerze chrześcijańscy zwyciężyli ich, zabijając wodza Komata, który pochowany został na górze w złotej trumnie. O zaszczyt posiadania na swym terenie legendarnego grodu Kumata współzawodniczył z Drohiczyнем Brański, nieopodal którego znajduje się uroczysko z kurhanem, zwane Kumat. Według zapisanej w XIX w. miejscowej legendy to tutaj właśnie miał zginąć i być pogrzebany dzielny wódz jaćwieski. Brański historyk Zbigniew Romaniuk, który dokładnie spenetrował uroczysko odnalazł jednak resztki nie jaćwieskich lecz ruskich pochówków ciała palnych z XII-XIII w. Tak więc jaćwiescy bohaterowie legend błakają się w historycznej pustce.

Jerzy HAWRYLUK

Stronica tzw. Latopisu Radziwiłłowskiego z zapisem o wyprawie Włodzimierza przeciwko Jaćwingom w 983 r.

Dalsze ruskie i polskie wyprawy na Jaćwież straciły już wówczas charakter obronny, stały się wyprawami przede wszystkim zaborczymi. W końcu 1255 r. odbyła się kolejna wielka rusko-polska wyprawa z udziałem Daniela (z synami Lwem, Szwarnem i Romanem), Wasylka i pomniejszych książąt podległych Danielowi. Ze strony polskiej udział wziął mazowiecki książę Ziemowit a także wojska krakowskie i sandomierskie, przysłane przez Bolesława Wstydliwego. Straty zadane Jaćwingom zmusiły ich do dania zakładników Danielowi i uległości. Na wieść o szykowaniu się Daniela do no-

stwie Litewskim. Rościła do nich jednak pretensje także strona polska, co znalazło swe odbicie w wielu dziełach ówczesnej historiografii.

Pierwszym dziejopisarzem polskim, który w XV w. przystąpił do poprawiania historii Podlasza był ks. Jan Długosz. To właśnie on stworzył legendę o rzekomym zamieszkiwaniu Jaćwingów nad Bugiem i rzekomej stolicy tego ludu, pisząc w swoich *Rocznikach* czyli *Kronikach sławnego Królestwa Polskiego*, że: *Jego głównym miastem i stolicą był zamek i miasto Drohiczyn. Pomysł Długosza podchwycił Kromer i inni XVI-wiecz-*

Іван Нечуй-Левицький

Мандрівка на Українське Підлясся

Закінчення

Розпитавши про гостинець* до монастиря, ми поїхали до села Яблочина, котре стояло за чималою полозою піску. Село було невелике, з дерев'яною уніатською церковцею. Монастир було вже видко не далі, як за півтори версти.

І. Нечуй-Левицький – учитель Седлецької гімназії. Фото 1869 р.

Дорога пішла через мошні греблі по низині. Річка Буг була зовсім закрита вербами і лісом. Вже надвечір ми приїхали до монастиря, чи *намастиря*, як звуть його яблочинські русини.

Яблочинський православний монастир стоїть на низині коло самого Бугу. Кругом його розтяглися великі сінокоси з маленькими озерами, з купами верб і лозини. Попід цегляною огорожею невеликою, але чисто помальованою жовтою фарбою, ми підїхали до самої брами. Через браму я ввійшов пішки на чимале подвір'я, так само городжене стіною. З того подвір'я треба через браму йти в самий монастир. Монастир займає небагато місця і навкруги огорожений стіною. Гарна нова мурована церква з одним куполом стоїть серед плацу. З одного боку стоїть домок архімандрита, з другого – дім на два етажі, де келії монахів. В церкві саме правилась вечірня. Я пішов в церкву. Церква

чисто обмальована скрізь фресками, як київські собори, і має три престоли. Іконостас, престоли і все в церкві по-православному, бо монастир і не був ніколи уніатським, хоч і трошечки стоїть серед уніатських сіл. Монастирська Онупріївська церква построєна за царя Миколая. Її держать дуже гарно і чисто, хоч і не дуже багато. Вже співали "Слава в Вишніх Богу", як я вступив в церкву. Людей не було, бо був тоді будень. Три послужники співали на крилосі дуже негарними голосами. Великі парубчакки, по літ вісімнадцять, співали сопраном в приму і секунду козлиними голосами, задираючи з всеї сили голови догори: аж жили їм понапинались на шиях. В престолі правив утрєню старенький чернець, а поруч зі мною молилося ще зо два послужники і один чернець, оглядаючи мою закурену одержу і лице.

Утрєня скінчилась, і ми вийшли з церкви. На цвинтарі було мертво, як серед степу. Мені хотілось заглянути в чернечі келії, подивитись на чернечу спокійну жизнь. Я згадав, що одні мої знакомі рекомендували мені свого родича, одного ченця, мого земляка. Догнавши старого ченця я спитав його про того ченця, назвавши на ім'я. Чернець повів мене до келії. Келії були дуже гарні. Серед будинку на скрізь йшов просторий коридор, а по обидва боки були келії. Я вийшов на другий этаж і постукав у показані мені двері. Двері одчинились, і до мене вийшов старий, але бодрий чернець в шляфроці. Рекомендуючись йому, я передав йому поклін від знайомих. Монах стояв і, здається, не міг второпати, що я йому говорив. Не трудно було вгадати причину: од ченця дуже тягнуло горілкою...

Ввійшли ми в келію. Бідний чернець не знав що й робити. Я був у нього гостем зовсім не в добрий час. Дві кімнати ченця були дуже гарні, просторі, з великими вікнами. В їх сміливо помістилась би ціла сім'я. Обстава була бідна: стіл,

шафа, два стільці, убоге ліжко. В другій кімнаті вештався послужник в нечистому каптані, готуючи самовар.

Посідали ми і почали розмову. Чернець, розпитавши звідкіль я родом і довідавшись, що я його земляк, був дуже радий, розпитував мене про Київ, про Україну, про Черкаси і Чигирин. Було знать, що я був цікавим задля його гостем, та тільки лихо, що він ледве повертав язиком. Я швидко почув, що на мене насадала монастирська нудьга, що я потрапив в місце мертво, до людей мертвих. Мене потягло дуже на вольний світ, на свіже повітря. Я попросив ченця показати мені стежку до Бугу, щоб скупатись. Розказуючи про своє давнє життя, чернець вивів мене за монастирську огорожу. Буг протікав дуже близько од монастиря. Стежка йшла через сінокіс між товстими, старими, рідкими вербами. З великою охотою я кинувся в свіжу воду річки, тільки шкода, що нігде було поплавати. З берега в Бугі було води по пояс, а серед річки і правому берегові було води трохи тільки за коліна. Дно в річці піщане, чисте. Річка доволі широка, хоч мілка, з рівними низькими берегами. Вода в Бугові каламутна.

Жаль мені стало за нашими степовими річками, де вода стоїть чиста, як сльоза!

Викупавшись в річці, ми повернулись до келії. Послужник поставив на столі чай. Сіли ми за стіл. Хазяїн був радий, розказував про монастир, про чудовий монастирський сад, про великі землі, про стадо монастирського скоту, розпитував мене, що робиться на світі. Тоді прусаки вже взяли не один французький город, а ченці ще нічого не знали, бо не мали ніяких газет. Випили ми чай; чернець позіхав, сліпав очима. Розмова вже не тяглася. На мене знов налягла монастирська нудьга. Мені здалося, що я заліз у якийсь склеп на кладовищі і сидів коло мерця.

Я розпрощався з ченцем.

Надворі ждала мене підвода. По двору гуляли дрібні школярі в сіреньких сюртучках. Вони були дуже схожі на бурсачків з духовних шкіл. То були сироти з Підлясся, котрі і жили при школі. На подвір'ї стояла школа, в котрій є два класи. При школі знаходяться два вчителі. Школа держиться на казенні гроші і стоїть під рукою Варшавського православного архієпископа. Всі школярі родом з Підлясся, з Волині, хоч вже і говорили між собою погано великоруським язиком. Я заговорив до їх по-українськи, і деякі з них обізвались до мене по-українськи. Вимова їх була тамошня, підляська. Діти обступили мене кругом, я начав з ними балакати, розпитувати, чи добре їм жити в школі, чи не обижають їх ченці. Діти не жалілись, бо ще не розуміли ні добра, ні зла...

Я розпрощався і з тими.

Лейба тим часом напоїв коня і посадив на віз зо мною одного школяра до станції на залізній дорозі. Ми рушили з двора, минаючи браму. По обидва бoki брами сиділи два ченці на стільчиках, в широких каптанах. Їх товсті тіла ледве вміщалися в одежі. Сонце саме заходило. Жовта чиста стіна й брама червоніли проти сонця. При брамі обидва ченці з сивими бородами показували задля очей дуже гарну картину пустинного життя, гідну малярського пензля. Не було тільки левів і тигрів коло ніг чернецих, а пустиня була кругом; ліси зеленіли, столітні верби стояли на самому подвір'ї. Тяжке чуття вивозив я на серці: з монастиря давно-давно видихався дух монастирський.

Вже було пізно. Треба було завертати на ніч у Яблочин. Я зайшов в першу хату і начав проситись на ніч до клуні. Хазяїн знав мене, бо я, ідучи до монастиря, заходив до його хати полуднувати. Спати було ще рано. Я сів у хаті, велів знести з воза речі й харч, і почав вечеряти, роздавши цікавим дітям по шматку паляниці і ковбаси.

Чоловік той звався Михалко Гасчок і попереду не сказав мені свого прізвища, бо видко було, що він мене трохи опасувався: я держав книжечку і записував, що вважав за цікавіше в розмові хазяїна. Послі я йому розтолкував, що я чоловік подорожній, з-під Києва, хочу роздивитись на тутешніх людей, на їх звичай. Чоловік почав розмовляти смі-

ливіше. Сам він був невеличкий, з темними швидкими очима, проворний, розумний і дуже добре говорив. Його сім'я була велика: в хаті було четверо малих дітей й один парубчак. Хазяйській брат, парубок, кривий на одну ногу, звав себе дяком, бо читав у церкві на крилосі. Він вчився в школі і почав чванитись передо мною великоруською мовою, хоч він говорив нею дуже погано. Одначе, побачивши, що я цікавіше слухаю хазяйську українську мову, зараз замовк. Хазяйка варила вечеряти. Вона була ще не стара молодиця і говорила, дуже розтягуючи мову, по-підляському.

Хата була невелика. Її розділяла на двоє од самої печі довга груба, як стіна.

чоловік любити ту різку, котрою його б'ють? На Подніпрянщині лають панів, де трапиться, і клянуть голосно, хоч і серед ярмарку. А вже як натякни про панів, то ні один язик не втерпить, щоб не лаяти пана. На Підляссі народ так пригнічений, що боїться й говорити про панів, як колись у давній Москві було страшно говорити про царя.

— Чи не маєте молока на вечерю? — просив я хазяйку.

— Нема! І на нашій кутку нема. У нас є корова, але з великим телем.

І довго я розпитував їх про життя, про звичай. У їх звичай такі самі, як і на Подніпрянщині. Є кутя багата, є танець козак, є сопілки, є українські пісні,

Яблочинський Онуфрієвський монастир

В хаті все було, як на Україні, тільки образи були з паперу і польського малювання. Навіть вікна були на чотири шибки і піч була українська. Огонь палав у печі і світив на хату. Я з великою охотою розговорився з хазяїнами.

— Чи добре вам жити на Підляссі? Чи маєте хліба доволі? Де ви маєте зарібок? — питав я.

— Земля в нас не дуже родяча. Хліба не стає до нового; їмо більше картоплю. А заробляємо часом у намастирі, а часом то у панув!

— Хто ж у вашім селі пан? Чи добрі пани для вас?

— Пан не живе в селі... — обізвався чоловік, та й замовк.

І що я питав про польських панів, ніхто нічого не розказував. Було знати, що люди боялись панів, але не видко було, щоб їх любили, бо чи може ж

навіть козацькі, є паска на Великдень. Життя нашого народу скрізь однакові-сінька!

— Чи чули ви що про Київ, про Печерських святих?

— Чули. Тут зараз за Бугом єден дід був у Києві і розказував нам про святих і про церкви, а ми самі не були.

Почав я розпитувати про костюм:

— Чи носять у вас дівчата стрічки, квітки, червоні чоботи, намисто?

— Де там! Хіба ж де носять червоні чоботи?

— А в нас дівчата й молодиці носять і червоні, і зелені, і жовті чоботи, — розказував я.

Молодиці було те дуже дивно. Вона навіть не чула і самого слова намисто. Я мусив їй розказати, яке воно: що то коралі.

— У нас дівчата носять тільки пацьор-

ки сині або жовті, так купують за кілька грошів! А коралів я й не бачила в своєму селі.

Прийшов з поля старший хазяйський син, парубчак. Він став на коліна перед образами, склав руки на грудях по-польському звичаю і почав молитись Богу. Малі діти ждали вечері; не спали. Хазяйка тим часом готувала вечерю: то була смажена картопля, ледве помащена салом. Хліба на столі я не бачив!

— Просимо вечеряти! — прохала мене хазяйка.

— Спасибі! — одказав я, дивлячись на ту убогу вечерю.

Сіла вбога сім'я за стіл і почала їсти свою незмінну картоплю, котра на Підляссі грає таку роль, як на Україні пшоняна каша. Я пішов до клуні (стодоли) спати.

Од самого села Костеневичі до Бугу моє вухо дуже мило вразив чистий український язык, котрим говорять там русини. Фонетика вимови їх така сама, як коло Києва і коло Полтави.

Всі літери вимовляються там щиро по-українськи; і м'яко, **и** твердше **е**. На Волині коло Рівного, коло Луцька вимовляють дуже твердо кожний голос по галицькій вимові, а найбільше **и** як великоруське **э**. Переїхавши Волинь, ви почуєте на Підляссі знов наддніпрянську вимову, так неначе ви звернули б у Київщину. Нижче Берестейської залізної дороги вже нема й сліду вимови на **іе**, як коло Білої! Глаголи кінчаються в 3-х лицах на **ть** або на **ця**, як під Києвом. Русини говорять: **робиця, дієця, робить, роблять**; навіть кажуть вони: **цей, ця, це**, а не **сей, ся, се!** Тільки інфінітив на Підляссі вимовляється по-галицьки, як **ходити, робити** і **о** під ударенням переходить в **у**, як скрізь на Поліссі: **кунь, вул, жунка**. В деяких селах можна почути, що голос **і**, зроблений з **іе (ять)**, в декотрих словах ще добре не обмежувався: ви почуєте — **дивчина, д'івчина і дівчина**; **л'іс**, і **ліс**; **о** починає змінюватись на **і**, кажуть: **куїт, куїтка** (німецький голос **ы**); а за Бугом вже кажуть **кіт, кітка**. Часом попадаються поліські слова, як: **зцюль** (сюдою), **скуль** (звідкіль); слов'янське **вельми**. Але проте язык Підлясся нижче залізної дороги просто зв'язується з наддніпрянським як вимовою, так і етимологією. В Гроднянській губернії

одна баба говорила зо мною таким чистим українським языком, що я аж спитав її, чи не вийшла часом вона з-під Києва. А баба жила навіть в курній хаті без вивода!

Костюм підляський чисто український. Підлясяки носять таку саму свиту з чорного сукна, як і на Україні. Свита (сукмана — взято з мазурського) робиться з коротісінним комірцем, з вушками на стані, не як на Подолі, де обшивають свити червоними мережками. Шапки на Підляссі носять смушеві, сиві й чорні, високі; тільки ззаду робиться од верху розпірка і стягається, але дуже рідко, стрічкою. Літом чоловіки носять соломяні брилі, а коло Білої часто можна побачити сині картузи, як у мазурів. Пояси бувають червоні, плетені по-українськи. Сорочки носять білі: коло Білої затикають сорочку, а далі до Бугу. Частіше й частіше трапляється бачити сорочку, висмикану по-великоруськи і білоруськи. Але на випуску сорочки носять навіть краков'яки. В жнива, в жару чоловіки зовсім розперізують сорочку. Притому сорочки часом носять довгі, трохи не до кісточок! По жіночому!

Серед поля такі жінці в довгих розпущених сорочках, з розтріпаними довгими, як у жінок, косами, в соломяних брилях, роблять дуже чудну картину. Довге волосся носять тільки чоловіки: парубки і хлопці стрижуться кружком і низько, як на Україні. Траплялось мені бачити личаки і навіть шкурянні постолі, які носять на Україні баштанники і пастухи. Застіжки носять з червоних стрічок. По тій стрічці зараз можна пізнати навіть між мазурами окатоличеного русина. Костюм народний держиться міцніше од языка й віри!!!

Жіночий і дівочий костюм в основі той же український, тільки без того смаку, без квітання, який буває в дівчат на Україні. Костюм женський простіший од українського. Сорочки на рукавах і на подолі витикаються червоними нитками, але не вишиваються так розкішно, як на Україні. Жінки зав'язуються хустками, а часом носять на голові каптурку. Каптурка — то українська намітка, тільки дуже змінена. Низький очіпок, кругленький обв'язується складаним білим рушничком, кінці котрого переткані червоними пружками, зав'язуються на потилиці і

теліпаються, ледве досягаючи до плечей. Та каптурка накладається на тім'я і затуляє тільки що тім'я! Волосся не держиться під нею і розтріпується по лобі. Каптурка не має такого пишного, фантастичного виду, як широка українська намітка. Дівчата зав'язують голови червоненькими, невеличкими хусточками один раз, зав'язуючи кінці на потилиці, як у Полтавщині. Квіток і стрічок не видно на дівчатах. На шії вони носять пацьорки. Свити жіночі, більше цвіту білого, спідниці — синього. Жінки підляські і дівчата не вміють вбиратись, не мають смаку, не люблять квітчатись, не вміють пишатись, як українки; не мають природної грації, такої природної делікатності, якою надарила натура наддніпрянську жінчину, де дівчина без намиста, без стрічок і квіток не може жити, де не можна знайти дівчини, котра б не мала квіток, і стрічок, і вишиваної сорочки!

На Підляссі народ зве себе уніатами. Слово уніат стало знаком української національності. Але часто підлясяки звуть себе і русинами. Капосне, сполячене уніатське духовенство хоче вигубити те слово русин, іменню на пограниччі двох націй — під Сідльцем. Часом мужик одмахується од слова русин, як чорт од ладану, хоч тут його сусіда назве себе русином. Одначе раз трапилось мені, що на моє питання, — чи ви поляки, чи русини, чи українці? — уніати одказали: ми українці. Попрошавшись з хазяїнами, я пішов спати в клуню, на сіно.

Прощаючись вранці з хазяйкою, я положив на стіл четвертак грошей. Хазяйка почала одмагатись.

— Та нащо це ви платите! Чи то можна? Чи ми жиди, чи що! Та не треба нам платити!

Молодиця аж у сіни вибігла за мною і прохала взяти гроші.

Дуже чесний наш народ! — думав я. Чи одцурався б жид, або німець од грошей! Наш народ не знає, що таким чесним людям дуже тяжко приходится жити на світі!

Примітки

* Гостинцем звуть дорогу гуцули в Карпатах. (Дивись: Федьковича „Довбуш” у „Правді” 1869 року). — Авт. — Не лиш в Карпатах, а й у великій частині Галичини. — (Примітка редакції „Правди”).

Historia wsi Kuraszewo

Korzenie

Ciąg dalszy z poprzedniego numeru

W 1939 roku spokój zakłóciła wojna. Rozpoczęło się życie pod okupacją niemiecką. Gmina była w Nowym Bereźowie, gdzie wójtem – ze względu na znajomość języka niemieckiego – został z przymusu Stefan Oniszczyk (s. Onufrego), który funkcję wójty pełnił również w okresie I wojny światowej. Sołtysiem Kuraszewa był Jan Nikołajuk, a zastępcą Arseniusz Jakoniuk. Już jesienią 1941 roku okupacyjne władze niemieckie zaczęły zachęcać młodzież do wyjazdu na zarobki do majątków w Prusach Wschodnich. Dopiero na miejscu przekonywano się na czym ta „dobrowolna” praca polegała. Zatrudniano ich na bardzo niekorzystnych warunkach. Rozpoczęły się masowe ucieczki i władze niemieckie wprowadziły przymusowe wyjazdy na roboty. Najbardziej ucierpiała młodzież biedna, gdyż bogatsi rodzice wykupywali swoje dzieci u sołtysa, który miał decydujący głos w tej sprawie. Na przymusowe roboty zo-

Najgorsze warunki pracy i życia mieli wysłani do fabryk. Brakowało jedzenia i spania. Za drobne wykroczenia byli kierowani do obozu (*lagru*), gdzie przeżycie było dość trudne. Po wyzwoleniu przez Armię Radziecką ci co przeżyli zaczęli powracać do domu, gdzie zastali Polskę Ludową. Radość z szczęśliwego powrotu pamiętają do dnia dzisiejszego choć mają po 70 lat. Tego co przeszli na przymusowych robotach nie zapomną do końca życia. Po wyzwoleniu sołtys, który wspólnie z Niemcami decydował o losie mieszkańców, był zmuszony opuścić nie tylko Kuraszewo, ale i Polskę.

Mieszkańcy zabrali się do solidnej pracy, ruszyły budowy w zagrodach. Państwo udzielało na korzystnych warunkach kredytów budowlanych. Wprowadzono przymusowy wykup nawozów sztucznych, co spowodowało wzrost plonów. Nawożone łąki dawały więcej siana,

zwiększyła się hodowla bydła. Rozwijający się w miastach przemysł potrzebował siły roboczej, więc część mieszkańców zdecydowała się na opuszczenie wsi i pracę w mieście. Wielu wyjechało do pracy w Państwowych Gospodarstwach Rolnych, hufcach Służby Polsce. Otwarto bramy szkół w miastach dla młodzieży wiejskiej.

Naszym powiatem po wojnie był Bielsk Podlaski. Miasto to jest oddalone od Kuraszewa na 20 km, ale większość ludzi aby załatwić sprawy chodziła tam pieszo. Po kilku latach powiat został przeniesiony do Hajnówki, było bliżej o 7 kilometrów. Zlewni mleka jeszcze nie było. Produkty z mleka, takie jak ser, śmietana i masło kobiety wczesnym rankiem nosiły na plecach do miasta, sta-

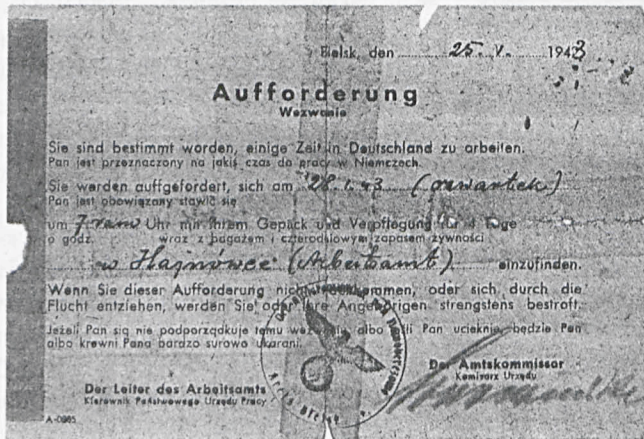
racząc się jak najszybciej wrócić do pracy w polu. To samo czyniły z pozostałymi płodami pracy, która była przez nich wykonywana w gospodarstwie.

W latach następnych pojawili się we wsi agronomowie, którzy przychodzili pieszo. Organizowali oni różnego rodzaju kursy dokształcające dla rolników oraz zachęcali do prenumeraty czasopism rolniczych. Z roku na rok rosła kultura rolna, a tym samym i plony. Sołtysiem w Kuraszewie od 1946 do 1971 r. był Andrzej Siewlaniuk. W 1947 roku otwarto pierwszy sklep spożywczo-przemysłowy „Samopomocy Chłopskiej” w Hajnówce, który mieścił się w mieszkaniu prywatnym. Pierwszą sklepową była Nadzieja Stepianiuk (po mężu Siemieniuk). Wspólnie z Antonim Klepackim dwa razy w tygodniu jeździła furą po towar do Hajnówki. W sklepie były wszystkie niezbędne artykuły: cukier, mąka, kasza, gwoździe, nafta, wódka, wino, piwo w beczce. Dodatkowo prowadzony był skup jaj, złomu i szkła. To wszystko prowadziła jedna osoba i nie narzekała.

W 1951 roku założono w Kuraszewie Spółdzielnię Produkcyjną. Założycielami byli: Bazyli Karpiuk, Jan Wasiluk, Lidia Kiryluk, Antyp Gawryluk, Jan Pietruczuk. Dopóki świeżo przejęta od rolników ziemia rodziła, spółdzielnia jako tako prosperowała przez okres lat pięciu. Szósty rok to najpierw powolny, a potem coraz to szybszy upadek. Po likwidacji spółdzielni rolnikom przekazano wyjąłkową ziemię i od początku musieli przewracać jej stan sprzed kolektywizacji. Nastąpił rozwój ogrodnictwa i sadownictwa. Pierwszym liczącym się ogrodnikiem był Łukasz Laszuk, a pierwszymi sadownikami Włodzimierz Oniszczyk (s. Stefana), Aleksy Oniszczyk (s. Onufrego) i Józef Pawluczek.

W 1952 roku zaprowadzono do naszej wsi radiofonizację i już mieszkańcy mogli słuchać radia (*toczki*). To pierwsze okno na świat ucieszyło zarówno młodzież jak i osoby starsze.

W 1954 roku utworzono w Kuraszewie urząd gminny, który mieścił się w domu Katarzyny Golonko. Przewodniczącym Gromadzkiej Rady Narodowej był Jan Prokopiuk z Trywieży. Był telefon, można było wezwać lekarza do chorego. Mimo bardzo złych dróg dojazdowych w latach 1956-1962 pojawiała się dwa razy w miesiącu kino objazdowe, a że kinooperator miał w Kuraszewie dziewczynę na oku, wieś mogła oglądać najpopularniej-

Wezwanie Anny Kalinowskiej na przymusowe roboty do Niemiec

stali wywiezieni między innymi: Nadzieja Stepianiuk (c. Bazylego), Mikołaj i Anna Kalinowscy, Aleksy Biedrycki (s. Jana), Nina Jańczuk (c. Jana), Grzegorz Zakrojszczyk i inni. Wywieziono 56 osób, z których 9 nie powróciło.

Ci którzy trafili do tzw. *bauerów* (bogatych rolników) mieli warunki w miarę znośne, chociaż musieli ciężko pracować.

sze w tym okresie filmy radzieckie: „Leca żurawie”, „Cichy Don”, „Dygnitarz na trawie”, „Czterdziesty pierwszy” i wiele innych.

W latach 1960-1961 zbudowany został nowy sklep spożywczo-przemysłowy. Zamieszczone niżej zdjęcie przedstawia moment otwarcia. Sklep otworzyła Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” z Hajnówki. Organizatorem budowy był

Otwarcie sklepu spożywczego wybudowanego w latach 1960-1961

Konstanty Mojsienia, mieszkańcy pomogli czynem. Pierwszą sklepową w dziale przemysłowym była Wiera Sielewoniuk, a w dziale spożywczym ta sama od lat Nadzieja Siemieniuk, która za ladą pracowała 26 lat. W 1963 roku wybudowano zlewnię mleka. Pierwszym zlewniarzem został Jan Misiejuk, który przepracował 20 lat. Kółko Rolnicze zostało założone w 1962 roku przez Grzegorza Romanowicza, Bazylego Klepackiego, Jana Pawluczuka, Aleksego Siemieniuka i Stefana Matwiejuka. Pierwszym traktorzystą był Leon Baszun z sąsiedniej wsi Kojły. Kierownikiem przez wiele lat był Antoni Wasiluk. Sprzęt, w który było wyposażone Kółko Rolnicze w znacznym stopniu ułatwił rolnikom uprawę ziemi.

Wielkim wydarzeniem było doprowadzenie elektryczności. 23 lutego 1967 roku zabłyśły żarówki w wiejskich zagrodach. Kółko Rolnicze zakupiło pierwszy telewizor, mieszkańcy mogli oglądać program w mieszkaniu Bazylego Nikolajuka (s. Jana). W 1971 roku zakończono budowę ulicy i uruchomiono pierwsze połączenie autobusowe na trasie Kuraszewo – Hajnówka.

W 1963 roku powstało w naszej wsi Koło Gospodyń Wiejskich. Przez dwa lata przewodniczącą była Wiera Plewa (c. Andrzeja), a przez następne 20 lat – do 1985 roku – Nina Grygoruk. Działalność Koła to różnego rodzaju kursy, szkolenia,

wycieczki oraz wiejskie imprezy kulturalne. Za wysokie wyniki w produkcji rolnej w 1977 roku nasza wieś została gospodarzem dożynek gminnych. Gospodarzami dożynek byli Maria Zabrocka i Dymitr Artyszuk, którzy od wojewody otrzymali przydział na ciągniki – były to pierwsze prywatne ciągniki w naszej wsi. W tymże roku Nina Grygoruk założyła zespół folklorystyczny, który po raz pierwszy zaprezentował się na dożynkach.

W 1982 roku na sesji Gminnej Rady Narodowej w Czyżach padła propozycja budowy Klubu Rolnika w Kuraszewie. Mieszkańcy wsi poparli propozycję. Przygotowaniem jak i prowadzeniem budowy zajął się ówczesny Sekretarz POP, sołtys Aleksey Siemieniuk.

Później przyłączyli się Czesław Majerowicz, Jan Jakoniuk, Sławomir Klepacki i Sergiusz Kalinow-

odbyło się uroczyste otwarcie klubu. Gospodarzami dożynek byli Maria Sapieżyńska i Mikołaj Jakoniuk (s. Józefa).

2 stycznia 1984 roku RSW „Ruch” w Bielsku Podlaskim otworzyła placówkę kulturalną. Klubową została Nina Grygoruk. Owocem jej pięcioletniej pracy było zajęcie przez klub pierwszego miejsca w województwie. Malwa przechodnia została w Kuraszewie na 1988 rok. Odbywają się w klubie zebrania wiejskie, kursy, szkolenia, próby zespołu, który istnieje już 12 lat, zabawy, chrzciny – życie bez klubu byłoby teraz nie do pomyślenia.

Klub stał się też miejscem tradycyjnej, odbywanej w styczniu corocznej uroczystości, połączonej z *obřdnia* za zdrowie młodzieży. Najpierw młodzież udaje się do cerkwi na wykupioną przez siebie Liturgię. Wieczorem wszyscy zbierają się w klubie i bawią przez całą noc. W uroczystości uczestniczy *batiuszka* z miejscowej parafii. Tradycja ta trwa od pradziadków i jest z roku na rok przekazywana coraz to nowym mieszkańcom naszej wsi. W klubie odbywają się również wesela, na których wygodnie może bawić się do 300 osób, a także imprezy dziecięce.

ZESPÓŁ FOLKLORYSTYCZNY: Nina Grygoruk, Nadzieja Artyszuk, Wala Oniszczyk, Maria Jakoniuk, Janina Grygoruk, Nadzieja Gawryluk, Maria Sapieżyńska, Wiera Nikolajuk, Nina Zabrocka, Wiera Grygoruk. Akompaniował Mikołaj Szwed

ski. Był sekretarz POP Mikołaj Poskrobko wniósł największy wkład w powstawanie klubu. W całym kraju wybuchały strajki, a w Kuraszewie budowano klub i to w czynie społecznym. Dużo pracy wniosła młodzież naszej wsi.

18 września 1983 roku w czasie drugich już w historii wsi dożynek gminnych

W 1989 roku Mikołaj Poskrobko i Antoni Wasiluk za zgromadzone wcześniej pieniądze dobudowali do klubu nową część, w której mieści się sala gościnna, kuchnia oraz magazynek.

Nina Grygoruk
cdn.

Kalendarium biograficzne

5 maja 1900

• Urodził się lekarz, pisarz i publicysta **Jurij Łypa**, autor m.in. powieści *Kozaki w Moskwie*, zbioru esejów *Bij za ukraińsku literaturu* oraz trylogii publicystycznej – *Pryznacennia Ukrainy*, *Czornomorska doktryna* i *Rozpodil Rosiji*. Zginął 18 sierpnia 1944 r. walcząc w szeregach Ukraińskiej Armii Powstańczej (jako lekarz wojskowy).

6 maja 1910

• Zmarł pisarz, zbieracz folkloru, etnograf i działacz narodowy **Borys Hrinchenko**, autor licznych powieści, sztuk teatralnych, tłumacz z języka niemieckiego, a także autor 4-tomowego *Słownika języka ukraińskiego*. Urodził się 9 grudnia 1863 r.

7 maja 1840

• Urodził się aktor, reżyser i dramaturg **Marko Kropywnyckij**, jeden z założycieli i kierownik pierwszego samodzielnego teatru ukraińskiego o profilu społeczno-obyczajowym, autor licznych oryginalnych sztuk teatralnych oraz adaptacji scenicznych wielu utworów Tarasa Szewczenki, Iwana Kotlarewskiego, Mykoły Hohola i innych pisarzy ukraińskich. Zmarł 21 kwietnia 1910 r.

19 maja 1925

• Zmarł historyk, etnograf i pedagog **Jakiw Nowyckij**, autor szeregu prac poświęconych dziejom Zaporozża i Południowej Ukrainy, a także zbiorów pieśni ludowych, głównie historycznych. Urodził się 14 października 1847 r.

22 maja 1919

• Został rozstrzelany przez żołnierzy polskich członek Ukraińskiej Rady Narodowej Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej, kompozytor, dyrygent i działacz narodowy **Ostap Nyżankowskij**, aktywny propagator muzyki chóralnej, organizator tzw. wędrówek muzycznych z koncertami po Galicji, chórów i towarzystw muzycznych, założyciel wydawnictwa *Muzykalna Biblioteka*, autor *Ukraińsko-ruśskoho spiwanyka* oraz licznych utworów oryginalnych i opracowań pieśni ludowych. Urodził się 24 stycznia 1863 r.

23 maja 1920

• Zmarł najwybitniejszy grafik ukraiński XX w. **Jurij Narbut**, ilustrator wydań książkowych i periodyków (w tym publikacje heraldyki ukraińskiej), projektant herbu, banknotów i znaczków pocztowych Ukraińskiej Republiki Ludowej (patrz IV str. okładki), od grudnia 1918 r. rektor Ukraińskiej Akademii Sztuk Pięknych. Urodził się 26 lutego 1886 r.

1 czerwca 1095

• Zmarł mnich monasteru Peczerskiego pod Kijowem, pierwszy znany z imienia lekarz Rusi-Ukrainy – **prepodobnyj Agapit**.

2 czerwca 1935

Zmarł ukraiński pisarz **Andrij Czajkowski**, m.in. autor powieści historycznej *Polkownik Mychajło Kryczewskij*, poświęconej pochodzącemu z południowopodlaskiego Kryczewa uczestnikowi powstania pod wodzą Bohdana Chmielnickiego. Urodził się 15 maja 1856 r.

7 czerwca 1855

• Urodziła się pisarka, publicystka i działaczka narodowa **Natalia Kobryńska**, pionierka ukraińskiego ruchu kobiecego w Galicji – organizatorka Towarzystwa Ruśkich Żenszczyń w Stanisławowie, wydawca almanachów *Perszyj winok* i *Nasza Dola*. Zmarła 22 stycznia 1922 r.

9 czerwca 1895

Urodził się historyk **Ilko Borszczak** (Illa Barszczak), badacz dziejów hetmana Iwana Mazepy i XVIII-wiecznej ukraińskiej emigracji politycznej w Europie Zachodniej oraz stosunków Ukrainy z Europą (m.in. *Hryhor Orlyk, Napoleon i Ukrajina, L'Ukraine dans la littérature de l'Europe occidentale, L'Ukraine à la conférence de la paix, Mazepa*). Zmarł 11 października 1959 r.

14 czerwca 1845

• Urodził się historyk i działacz narodowy **Iwan Łuczyckij**, badacz kwestii społecznych i ekonomicznych w dziejach Lewobrzeżnej Ukrainy w XVIII w., jeden z założycieli Ukraińskiego Towarzystwa Historycznego. Zmarł 22 sierpnia 1918 r.

21 czerwca 1805

• Urodził się historyk, folklorysta i etnograf **Mykoła Zakrewskij**, autor prac o dziejach Kijowa, 3-tomowego zbioru folkloru ukraińskiego *Staroswetskij bandurysta* i słownika języka ukraińskiego. Zmarł 10 sierpnia 1871 r.

21 czerwca 1860

• Zmarł historyk, etnograf, kompozytor i działacz narodowy **Mykoła Markewycz**, autor m.in. 5-tomowego zbioru zawierającego opis dziejów Ukrainy i materiały źródłowe (*Istoria Małorossii*, Moskwa 1842-1843), a także zbiorów pieśni historycznych i ludowych. Urodził się 7 lutego 1804 r.

24 czerwca 1880

W Dubiczach Cerkiewnych urodził się pedagog i działacz polityczny **Iwan Kraskowskij**. Zmarł 23 sierpnia 1955 r.

Patrz artykuł na stronach 32-34.

2 lipca 1895

• Zmarł historyk, pisarz, publicysta, filozof i działacz polityczny **Mychajło Drahomanow**, autor licznych pism publicystycznych dotyczących problemów ukraińskiego życia narodowego i społecznego w Imperium Rosyjskim (m.in. *Perednie słowo do «Hromady»*, *Szewczenko, ukrajinofily i socialijazm*, *Propasz-*

czyj czas – ukrajinci pod Moskowským carstwom, 1654-1876, Czudački dumky pro ukraińsku nacionalnu sprawu), a także zbiorów folkloru (m.in. *Istoriczeskije piesni małorusskogo naroda*, *Polityczni*

pisni ukrajinskocho narodu). Urodził się 30 września 1841 r.

Problem etnicznej przynależności Podlasia i Polesia Drahomanow poruszył w opracowanym przez siebie projekcie nowego ustroju wewnętrznego Imperium Rosyjskiego. Proponował on podzielenie go na szereg obwodów (oblasti) posiadających własny samorząd: *Obwody, na które powinno być podzielone Imperium Rosyjskie, stosownie całości warunków geograficznych, ekonomicznych i etnograficznych, mogą być zaproponowane następujące: ... 6: białoruski: gub. witebska (oprócz powiatów łotewskich) zachodnia część Smoleńszczyzny, gub. mohylowska, gub. mińska oprócz powiatu pińskiego i mozyrskiego i gub. grodzieńska oprócz powiatów południowych (bielskiego, prużańskiego, brzeskiego i kobryńskiego); 7: poleski: wschodnie części gub. siedleckiej i lubelskiej, południowe części grodzieńskiej, pow. piński i mozyrski gub. mińskiej oraz gub. wołyńska, oprócz południowo-wschodniej części (pow. żytomierskiego i nowogród-wołyńskiego do rz. Słucz).*

(Całość artykułu *Podlasie w ukraińskiej i białoruskiej myśli politycznej przed I wojną światową* patrz w: „Nad Buhom i Narwoju” nr 5-6/1993.)

10 lipca 1975

• Zmarł ukraiński historyk emigracyjny **Mykola Czubytyj**, autor prac z historii średniowiecznej Rusi-Ukrainy, w tym z dziejów Cerkwi (m.in. *Kniaża Ruś-Ukraina ta wynykennia trioch schidno-słowiańskich nacji, Istoria chrystyjantstwa na Rusi-Ukraini*). Urodził się 11 grudnia 1889 r.

11 lipca 1945

• Zmarł w sowieckim więzieniu czołowy działacz kulturalny społeczno-polityczny na Zakarpaciu **Awhustyn Wołoszyn**, redaktor i wydawca pism ukraińskich *Nauka* i *Swoboda*, w 1938 r. premier ukraińskiego autonomicznego rządu Zakarpacia w granicach Czechosłowacji, prezydent proklamowanej w marcu 1939 r. niepodległej Ukrainy Karpackiej. Urodził się 17 marca 1874 r.

15 lipca 1015

• Zmarł wielki książę kijowski, święty Cerkwi prawosławnej **Wołodmyr Wielki**, chrzciciel Rusi Kijowskiej i obrońca jej podlaskich rubieży przed Jaćwingami.

Wielki książę Włodzimierz osobiście brał udział w wojnach z jaćwingami, i wprowadził te obręby w potężny organizm państwa ruskiego; następnie, przyłączwszy się do nowego życia w chrześcijańskiej wierze prawosławnej, technął do życia we wszystkie ciało państwa ruskiego; a

na koniec przygotował dla swej ojczyzny godnego następcę w osobie Jarosława Mądrego, który dał początek między innymi i naszemu miastu, do dnia dzisiejszego twardo i święcie chroniącego nakazy Apostołom równego Włodzimierza.

Fragment listu mieszkańców Bielska do metropolity kijowskiego, wystosowanego z okazji jubileuszu 900-lecia Chrztu Rusi Kijowskiej (15 lipca 1888 r.).

24 lipca 1910

• Zmarł malarz **Archyp Kujindzi**, autor licznych pejzaży ukraińskich (*Czumacki szlak, Ranek nad Dnieprem, Ukraińska noc, Step, Wieczór na Ukrainie*). Urodził się 28 stycznia 1841 r.

28 lipca 1880

• Urodził się pisarz i działacz polityczny **Wołodmyr Wynnyczenko**, jeden z najaktywniejszych uczestników ukraińskiej rewolucji narodowej 1917-1921 r. – m.in. pierwszy przewodniczący Sekretariatu Naczelnego Ukraińskiej Centralnej Rady, a później przewodniczący Dyktoriatu Ukraińskiej Republiki Ludowej. Zmarł 6 marca 1951 r.

30 lipca 1870

• We wsi Rogacze (ob. gm. Milejczyce) urodził się historyk **Konstantyn Charlampowycz**, członek Ukraińskiej Akademii Nauk. Zmarł 23 marca 1932 r.

Szerzej o uczonym napiszemy w następnym numerze „NBiN”.

1 sierpnia 1680

• Zmarł poeta, etnograf i wydawca almanachów romantycznej literatury ukraińskiej (*Mołodyk, Snip*) **Amwrosij Mełtyńskij**. Urodził się w 1814 r.

1 sierpnia 1680

• Zmarł legendarny przywódca kozacki, koszowy Sicz Zaporoskiej **Iwan Sirko**.

3 sierpnia 1860

• Urodziła się wybitna artystka sceny ukraińskiej **Maria Zańkowiecka**. Zmarła 4 października 1934 r.

3 sierpnia 1920

• Zmarł historyk **Wadym Modzalewskij**, badacz dziejów Lewobrzeżnej Ukrainy oraz heraldyki rodów szlacheckich i starszyny kozackiej na tym terenie. Urodził się 9 kwietnia 1882 r.

3 sierpnia 1930

• Zmarł historyk, archeolog i działacz polityczny **Mychajło Tyszkewycz**, ak-

tywny uczestnik ukraińskiej rewolucji narodowej 1917-1921 r. Urodził się 7 kwietnia 1857 r.

7 sierpnia 1890

• Zmarł krajoznawca i kolekcjoner pamiątek ukraińskiej historii, założyciel muzeum historycznego w Katerynosławiu (Łuzańsku) **Oleksander Pol**. Urodził się 1 września 1832 r.

12 sierpnia 1925

• Zmarł poeta, dramaturg i tłumacz **Wołodmyr Samijlenko**, jeden z założycieli tajnego stowarzyszenia Bractwo Tarasiwciw, aktywny uczestnik ukraińskiej rewolucji narodowej 1917-1921 r. Urodził się 3 lutego 1864 r.

21 sierpnia 1925

• Zmarł pisarz, krytyk, publicysta i działacz narodowy w Galicji **Osyp Makowej**, redaktor pism *Zoria*, *Bukowyna*, *Literaturno-Naukowyj Wistnyk*, autor powieści historycznej *Jaroszenko*, poświęconej bitwie pod Chocimiem w 1621 r. Urodził się 23 sierpnia 1867 r.

24 sierpnia 1745

• Zginął legendarny przywódca ruchu opryszkowskiego na Huculszczyźnie i Pokuciu **Oleksa Dowbusz**. Urodził się w 1719 r.

26 sierpnia 1905

• Zmarł historyk **Hryhorij Myłoradowycz**, autor licznych prac poświęconych dziejom Lewobrzeżnej Ukrainy, a zwłaszcza rodów szlacheckich wywodzących się ze starszyny kozackiej (genealogie, heraldyka, biografie). Urodził się 6 października 1839 r.

29 sierpnia 1935

• Zmarł malarz i pedagog **Oleksa Nowakiwskij**, twórca szkoły artystycznej, która była ośrodkiem kultury malarskiej w Galicji. Urodził się 14 marca 1872 r.

31 sierpnia 1875

• Urodził się kompozytor, dyrygent i etnograf **Oleksander Koszyć**, organizator Ukraińskiej Kapeli Republikańskiej (1918 r.), jeden z najlepszych znawców i popularyzatorów ukraińskich pieśni ludowych i religijnych. Zmarł 21 września 1944 r. w Kanadzie.

Opracował J.H.

Штрихи до біографії Івана Красковського

— педагога й дипломата

В період перед вибухом I світової війни Північне Підляшшя, тобто Більський повіт „литовської” Гродненської губернії, належав до найбільш відсталих територій якщо йдеться про прояви українського національного руху. Подібна ситуація панувала й у сусідніх Берестейському та Кобринському повітах. Тому й не було великого перебільшення у ствердженні польського дослідника національного питання Леона Василевського, який у 1912 р. писав: *Українці на Литві й Білій Русі, заселяючи частину Гродненської та Мінської губерній, є досі сирим етнографічним матеріалом, нічим, крім мови, не зазначаючи своєї окремішності. Немає серед них навіть почуття зв'язку з рештою українського племені й національно-культурний український рух, так живий останнім часом деінде, на литовських українців немає жодного впливу... Абсолютна відсутність місцевої української інтелігенції стоїть на перешкоді започаткуванню будь якої праці в напрямку національного освідомлення цього відламу українців, які є найбільш культурно відсталою частиною населення Литви і Білої Русі.*

В цій ситуації не буде дивним, що в українських змагання за створення національної держави, які почалися у 1917 році, представники цієї території були майже відсутні. Серед нечисленних винятків був Іван Красковський (1880-1955), народжений в Дубичах Церковних, в сім'ї православного священика Ігнатія Красковського (1850-1909 – його могила досі знаходиться біля церкви в Дубичах).

Хоч своєю активністю Іван Красковський записав в історії як України так і Білорусі, його постать на Підляшші маловідома. У 1995 році деякі інформації були надруковані в білостоцькому білоруському тижневику „Ніва”, в якому навітлено білоруський аспект його біографії. Зокрема цікавий нарис його дочки Людмили, яка тоді мала 91 р.

В складеному о. Григорієм Сосною списку православного духовенства т. зв. Білостоцьчини рід священиків Красковських виступає у XIX та в початках XX ст. як дуже численний і пов'язаний

Іван Красковський
(„Енциклопедія українознавства”, т. 3, Львів 1994.

передусім зі східною частиною тодішнього Більського повіту та межуючими з ним частинами Берестейського. Адже

серед кліру парафії в Дубичах Церковних зустрічаємо по черзі: Антона Красковського, який у 1837 р. виступає ще як уніятський, а від 1839 як православний настоятель; Феофіла Красковського (настоятель в роках 1843-1884) та Ігнатія Красковського (настоятель в роках 1884-1906).

Інші представники роду Красковських на цьому терені це Григорій, помічник настоятеля парафії в Чижох у 1840-х роках; Іван, настоятель парафії в Зубачах та декан у Високому-Литовському (пом. 1898 р.); Василь, відомий у 1868-1915 рр. як настоятель парафій в Телятичах і Зубачах та декан у Високому-Литовському; Михайло, настоятель в Наройках у 1860-х рр.; Євгеній, настоятель парафії в Косній (1903-1912); Іван, настоятель парафій в Кленіках та Милейчицях (1923-1929).

Біля 1840 р. в Дубичах Церковних народився також Іполит Красковський. Закінчив він духовну семінарію, а згодом духовну академію в Петербурзі. Деякий час працював вчителем духовного училища у Варшаві, але наприкінці 1860-х років перенісся до Москви, де аж до переходу на пенсію працював у редакції „Московских ведомостей” (номер у 1899 р.). Крім редакційної праці віддавався також письменницькій творчості. У 1884 р. в Москві надруковані були два томи його оповідань, в яких описані м.ін. рідні сторони автора та їхнє населення.

Вернімо однак до Івана Красковського. Народився він у Дубичах Церковних 24 червня 1880 р. Середню школу закінчив у Вільні, а з 1903 р. вчився на історично-філологічному факультеті Варшавського університету. У 1905 р. був арештований за уділ в студентській організації і звільнений з університету. Тоді перенісся до Петербурга де закінчив університетське навчання як історик-економіст. У 1907-1914 рр. Красковський проживав у Вільні, де працював у двох гімназіях як вчитель історії та географії. Вільно в цьому часі стало головним осередком білоруського національного руху, який почав швидко

розвиватися після революції 1905 р. В його організацію, як член Білоруського вчительського союзу та різних освітніх товариств, включився й Іван Красковський.

Після вибуху I світової війни Іван Красковський потрапив на Україну. Деякі інформації про цей період його біографії знаходимо в спогадах відомого українського історика та національного діяча Дмитра Дорошенка (*Мої спомини про недавнє-минуле (1914-1920)*, Мюнхен 1969), який окреслює Красковського як відомого українсько-білоруського діяча і педагога.

Перший раз згадується тут про Івана Красковського в зв'язку з обранням його наприкінці 1916 р. в члени Комітету південно-західного фронту Всеросійського Союзу міст. Комітет цей був позаурядовою організацією, якої завданням була допомога армії, початково передусім медична, а згодом також апровізаційна й технічна, тобто загальна організація запілля (аналогічні організації діяли також на інших фронтах). Початково цим комітетом, діючим на території України керував росіянин-ліберал князь С. Д. Урусов, але осінню 1915 р. очолив його українець, барон Федір Штенгель, який запросив до його складу ряд українських діячів, так, що в скорому часі комітет перетворився в суто українську організацію.

Практично в діяльність ведену Комітетом І. Красковський включився вже раніше. Вже з весни 1916 р. Комітет почав влаштовувати на територіях „австрійської“ Галичини й Буковини, які тоді знаходилися під російською окупацією, захоронки та школи для дітей. Подібну працю проводив на цій території Земський Союз і його член П. Линниченко, який завідував відділом допомоги неселенню, запросив І. Красковського на голову „шкільного відділу“.

Тоді – як пише Д. Дорошенко, – робота пішла дуже дружньо, і засобами земського та міського союзів удалось протягом двох місяців (травень-червень 1916 р.) майже відновити нижче народне шкільництво в окупованім краю, де навчання велося українською мовою і було вільне від того при смаку австрійсько-польської рутини, що панував в школах краю за австрійських часів. Само собою виникали питання про підручники. Ми не вважали доцільним додержуватись старих підручників часів Австрії: перш за все були вони перейняті державним австрійським патріотизмом, – в

кожній хрестоматії портрет цісаря Франц-Йосифа, австрійські гімни; залишати це – значило викликати труднощі з боку російських властей; виривати з книги – непедагогічно. До того ж старих підручників було й мало, не дурно російські власті при першій окупації 1914 р. палили їх цілими купами, влаштовуючи своєрідні аутодафе. Тоді ми рішили знайти другий вихід: звернутись до українських підручників, друкованих в Росії. Таких підручників, починаючи з 1906 р., було видано немало і то дуже добрих (наприклад, Грінченка, Хуторного, Білосусенка, Черкасенка, Шерстюка, Степовика, Русової і т. д.) з педагогічного погляду, але вони здебільшого лежали на полицях книгарень, бо в школах учити українською мовою не дозволялося, і хіба тільки подекуди відбувалося потаємне навчання. Я гадав, що наші підручники придатуться для галицько-буковинської школи й матимуть навіть перевагу над місцевими підручками старого видання ще з того погляду, що наші підручники були цілком „нейтральні“: в них не було зовсім казенного державного духу ні австрійського, ні російського, не було й своєрідного польського патріотизму; вони пристосовані були виключно до вимог педагогії. Але щоб переконатися в цьому, ми з І. І. Красковським скликали в липні з їзд місцевих вчителів та вчительок, що навчали в захоронках земського й міського союзів і нам обом було надзвичайно приємно почути на цьому з'їзді (що відбувся в Тернополі) майже одностайну думку учасників на користь підручників з Великої України. На кошти союзів було закуплено й транспортовано до Галичини й Буковини десятки тисяч примірників шкільних українських книжок для позашкільного читання. Було куплено все, що тільки знайшлося в українських книгарнях у Києві, і на далі довелося спроваджувати транспортні книжки з Полтави, Харкова і навіть Катеринодару [Кубань], з тамошніх українських книгарень. Галицькі селяни

Могила о. о. Феоділа та Ігнатія Красковських біля церкви в Дубичах-Церковних.

дуже тішилися цими книжками на рідній мові „київського видання“, з Великої України; особливо подобалися видання народніх дум і книжок з історії, що не зазнали на собі специфічної австрійсько-польської цензури, і в яких польсько-українські відносини в минулому трактувалися без фальшування історичної правди.

В 1917 р. Д. Дорошенко та І. Красковський перебували в Києві, де після лютевської революції й покликання в Петербурзі Тимчасового уряду почали організуватися інституції українського політичного життя. Одним з питань, які треба було вирішити по-новому була організація управи окупованих частин Галичини і Буковини. З ініціативи П. Линниченка, уповноваженого Земського Союзу, наприкінці березня 1917 р. відбулася нарада в цій справі, в якій брали участь як Д. Дорошенко так і І. Красковський. В ході чергових нарад складений був проект нової управи Галичини і Буковини. З цим проектом І. Красковський та П. Линниченко, як представники Союзу Міст і Союзу Земств, поїхали до штаб-квартири верховної команди російської армії, яка була тоді в Могилеві. Зустрілися вони не лише з військовим командуванням, але

й міністрами Тимчасового уряду, які приїхали туди на нараду. Красковському й Линниченкові вдалося переконати цих міністрів в доцільності покликання на пост крайового комісара Галичини і Буковини саме Д. Дорошенка. Внаслідок цього Тимчасовий уряд 22 квітня 1917 р. відкликав князя Долгорукова й назначив Д. Дорошенка на цей пост.

Як крайовий комісар Д. Дорошенко признав І. Красковського губерніальним комісаром в Тернополі. Прибув він туди мабуть в травні. На жаль записки про діяльність Красковського в цій новій ролі у Дорошенка дуже скупи: *Незабаром після мене приїхав Красковський і взяв управу губернією в свої руки. Справи скоро ввійшли в свою колію. В губернаторській канцелярії він майже всіх службовців залишив на місці. [...] Подекуди Красковський залишив на службі й урядовців старої поліції, як ось, наприклад, в Станиславові, що лежав на самій бойовій лінії і перебував трохи не цілий рік під страшним обстрілом ворожої артилерії. Служба тут була важка й небезпечна. Тим часом Красковський переконався, що службовці дуже добре, навіть часто наражуючись на велику небезпеку, виконували свої обов'язки.*

Організована передусім українцями нова адміністрація Галичини і Буковини проіснувала фактично від травня до липня 1917 року. В кінці липня 1917 р. з ініціативи тодішнього прем'єр-міністра Тимчасово уряду почався російський наступ в Галичині. Після початкового успіху показалося, що здеморалізоване й розагітоване більшовиками військо неспроможне до організованої дії. Це не тільки обернуло нанівець первісні здобутки, але призвело до погрому в здобутому тоді Калуші. Ось, що пише Д. Дорошенко: *Здеморалізовані солдати, упившись найдених в Калуші горівок і всяких трунків, кинулись грабити і розбивати крамниці, приватні й громадські будинки, мордувати людей, насилувати жінок. Але що було дивне: погромниками керувала чиясь досвідчена рука і вказувала виключно українські громадські інституції й приватні помешкання для погрому; всі польські дома залишилися цілі. Від погрому потерпіли майже виключно українці й жиди. Жахливі подробиці калуського погрому оповів мені д-р Іван Куровець, що втік з Калуша до Чернівців. Пізніше розслідування було встано-*

влено, що погромом дійсно керувала купка людей, що здавна звилася собі купою при армійських інституціях, людей, що належали до компанії Геровських та Будиловичів. Губерніальний комісар Галичини Красковський при перших звістках про події в Калуші, виїхав туди, кинувся розганяти гомил, виявив надзвичайну сміливість і відвагу, але нічого вдіяти не міг, солдати були п'яні, офіцери від них ховались, австрійці страшенно бомбардували місто і от-от мали знову його захопити, що незабаром і сталося. Красковський ледве встиг вибратися з міста під убіійчим вогнем.

Незабаром почався австрійський контрнаступ і російські війська почали відступати також з території, яку займали до липня 1917 р.: *До мене прилетів з Тернополя Красковський і намалював мені жахливу картину. Він бачив, як відступала розбита армія, руйнуючи все при своїм відступі. Даремне, ризикуючи власним життям, старався він в деяких місцях зупинити втікачів і іноді це йому на якийсь час удавалось. Коло Теребовлі розлучені солдати трохи його не вбили. Його врятувала охоронна сотня козаків, яку він мав при собі – сміливість і присутність духа, чим він imponував озвірілим, деморалізованим солдатам. Подекуди йому вдалося перепинити погром, як наприклад в місті Скалі, де довелося взяти зброю. Красковський просив у мене допомоги – ще один автомобіль і козаків. За кілька годин він помчав знову до своєї губернії. [...]*

Від Красковського доходили погані вісті: відступаюча армія котилася як лавина, все нищучи на своїй дорозі. Відгравалися дикі сцени насильства і грабунку. Авторитет начальства і дисципліна зовсім впали. Вже були випадки замордування власних офіцерів. Красковський робив героїчні зусилля зберегти порядок і добитися скільки-небудь організованої евакуації принаймні важливіших складів і найбільш цінного майна. І там, де вже не впливав авторитет військової влади, ще іноді впливав авторитет „комісара” Тимчасового Правительства. Весь час, ризикуючи своєю головою, носився він з сотнею козаків від села до села, зупиняв погроми, пускаючи в хід, де не впливали накази – силу. Певна річ, подолати стихію було неможливо і лиш подекуди, в окремих місцях удавалось зупиняти безчинства – для того, щоб во-

ни вибухали в нього за спиною, як тільки він від'їздив.

Між іншим, йому доводилось натикатися на випадки саботажу, а то й просто зрази з боку залізничників поляків. [...] В Тернополі, наприклад, Красковському вдалося вивезти чотири вагони з майном лиш тоді, як машиністам і кондукторам було загрожено розстрілом на місці.

Після цього горезвісного відступу в руках російської армії залишилися невеличкі окрайці деяких повітів Галичини і Буковини.

Дальша діяльність Красковського в Україні пов'язана вже з організацією уряду Української Народної Республіки. У грудні 1917 р. обняв він пост товариша генерального секретаря внутрішніх справ. У 1918 р., коли до влади прийшов гетьман Павло Скоропадський. Красковський був членом ради Міністерства закордонних справ (міністром був тоді Д. Дорошенко), а після реституції УНР став товаришем міністра закордонних справ та головою дипломатичної місії УНР на Кавказі. Після занепаду української державності у 1920-1921 рр., Іван Красковський проживав деякий у Вільні, а згодом у Латвії, де активно включився у працю діючих там білоруських організацій. У 1925 році виїхав до Радянського Союзу й поселився у столиці Білоруської РСР Мінську й у 30-х роках був підданий сталінським репресіям – провів в ув'язненні біля десяти років. Після II світової війни Красковському дозволено переїхати до Чехословаччини, де проживали його родичі. Помер у Братиславі 23 серпня 1955 р.

Життя й діяльність Івана Красковського вписалися в історію українських визвольних змагань та білоруського національного пробудження на початку минаючого століття. Все ж таки в його біографії ще дуже багато прогалин, заповнення яких вимагає багатьох пошуків, зокрема у архівах. Деякі матеріали пов'язані з діяльністю Івана Красковського як голови Української Дипломатичної місії на Кавказі, що зараз знаходяться в Центральному Державному Архіві Виконавчих Органів Влади України у Києві, віднайшов та передав до публікації професор Володимир Сергійчук – надрукуємо їх в черговому числі „Над Бугом і Нарвою”.

Юрій Гаврилюк

Коли лишася чужим

Спогади холмщика, уродження села Пасіка

Продовження з попереднього номеру

Під час німецької окупації в Грубешеві діяв український комітет, який керував духовним відродженням українців повіту. По селах організовувалися різні гуртки, що охоплювали не лише учнівську молодь, а й дорослих чоловіків та жінок. Чоловіків учили по-новому господарювати, жінок – пекти і варити, шити й вишивати. Селяни стали організовано відзначати національні та релігійні свята. Пам'ятаю, як ми, учні, їздили кількома саньми колядувати не лише у своєму селі, а й у сусідніх селах. Успішно діяв у селі драматичний гурток, в якому брала участь доросла молодь. „Назара Стодолю” і „Циганку Азу” грали у шкільному саду на примітивній сцені.

Національна боротьба між українцями й поляками почалася саме з наших сіл. На Пасіці за винятком двох-трьох сімей жили одні українці. Влітку 1943 року серед ночі запалали обійстя мельника Боярчука та його сусіда Шелепіни. Як потім виявилося, це був не просто підпал, а збройна акція, що коштувала 8 людських жертв. Сталося це після того, як в селі Маличі поляки вбили українського активіста Павла Лагоду. Пасічани схильні були думати, що це чергова польська акція. Але воєнні акції повторилися.

Однієї ночі в центрі села зупинився поїзд, з якого вийшла польська банда, відкрила вогонь з рушниць, і спалила ту половину села, де жив мельник. Хоч у селі й була сторожа, але вона була беззбройна і не могла чинити опору. Люди прокидалися від стрілянини і пожежі, рятували свою худобу, за що платили власним життям. Так загинув і згорів у вогні мій дід Павло Величко, а дядько Йосип Величко був тяжко поранений. Загинуло тоді в селі, здається, 12 чоловік.

Мої батьки Микола й Ганна жили на хуторі, приблизно пів кілометра від центру села. Вони проснулися від загрози пожежі і пострілів, розбудили нас, дітей. Картина була жахлива: ревіла у вогні худоба, кричали перелякані лю-

ди. Батько кинувся виганяти з хліва худобу. Вигнав кобилу і корову, але не вдалося вигнати свиней, тому хлів залишився відчиненим, кобила повернулася назад до хліва, за що поплатилася спаленим задом, а свині погоріли у вогні. Наша сім'я встигла вхопити в руки дещо з одягу і кинулася втікати на луги під ліс і там заховалася в лозах. У батька був наріз на нозі, не міг ходити, але був такий збуджений, що забув про біль і утікав нарівні з нами. Раптом він пригадав, що в stodолі залишив нову січкарно, недавно куплену, повернувся з півдороги, перекинув січкарню на колеса, завіз у рів і кинувся доганяти нас.

Вранці, коли повернулися на своє обійстя, то застали купу попелу, жриньку, обгорілі піч і комин. Неподалік блукали корова і кобила з попеченим задом. Мені жаль було спаленої хати і позиченого у сусіда Гапона „Кобзаря”, чорні листки якого дочитував вітер.

Як стало відомо мені пізніше, події на Пасіці нібито розгорталися так. Коли поляки убили українського активіста Павла Лагоду, який був знаний в навколишніх селах, бо мав „моторову” молотилку, якою обслуговував довкілля, мав добрі достатки і очевидно, впливав на селян своєю національною свідомістю, то український комітет у Грубешеві вирішив відомстити за нього і убити польського активіста колишнього офіцера Антонія Пельца. Він жив приблизно за кілометр від мельника Боярчука, але вже в сусідньому селі Горновичі. Якесь озброєне люди прийшли в ночі до Боярчуків і Шелепін, тут гостювали і заночували. Тієї ж ночі був убитий у Горновичах Пельц. Дружина Антона Боярчука, була родом з Горнович, переживала за свою матір і послала свого чоловіка попередити рідних, що прибули якісь підозрілі люди зі зброєю і невідомими намірами. Таким чином Боярчуки видали таємницю. Тепер слідчим органам неважко було встановити, хто убив Пельца, що це за люди, коли їх бачило стільки свідків.

Однієї ночі згоріли садиби Боярчу-

ків і Шелепін, а їх господарі були побиті. Загинула тоді і моя двоюрідна сестра, Євгенія Лащ, що вийшла заміж за Петра Шелепіну. Петро був тяжко поранений в обличчя, але вижив і зараз живе в Затурцях. Залишилися живими Володимир Боярчук, його мати, її двоє онуків, які були тоді маленькими дітьми, їх пошкодували і викинули через вікно.

Спочатку пасічани вважали, що акцію провели поляки, а потім пішли слухи, що це замаскували сліди ті, хто вбив Пельца. Чи так це було, можуть засвідчити очевидці, що залишилися ще живі.

Залишившись без даху над головою, наша сім'я змушена була переселитися в село Сагринь, яке тоді вважалося найбільшим опорним пунктом українства нашого терену. Тут була гміна та управа української поліції. Нашій сім'ї дали в користування добротний будинок польського війта, що на цей час утік з Сагрина.

Національна боротьба між поляками і українцями поступово розгорялася. Наші довколишні села переважно були українськими. Окремі польські сім'ї змушені були покидати свої обійстя та утікати в ті села, де переважали поляки. Українські сім'ї із спалених поляками сіл теж утікали і концентрувалися там, де переважали українці.

На початок 1944 року постійно горіли села. Однієї ночі якесь українське село, а вже другої – польське, чи окремі будівлі поляків українського села, бо переважали на Грубешівщині таки українські села. У березні цього року відчувалося, що поляки організували широкомасштабну акцію проти українців. Горіли довколишні українські села одне за одним. Вогняне кільце довкола Сагрина поступово звужувалося. В що трагічну ніч, коли поляки напали на Сагринь, наша сім'я не наважилася ночувати в садибі польського війта, бо знаходилася вона на окраїні села, а пішла на ніч до Федора Крамика, нашого родича, який жив у центрі села, недалеко

від поліційної управи. Майже всю ніч не спали. Опівночі до Сагриня приїхали підводами українські партизани, повернувшись з акції, спрямованої проти поляків. Двоє із них прийшли на нічліг до Крамика. Вони запевнили нас, що цю ніч можна спати спокійно, бо їдучи з Грубешева до Сагриня, ніякої польської банди вони не зустріли. Батьки поклали нас, дітей, спати, а самі не лягали, бо тривога не залишала їх.

На світанку вбігла до хати моя мати і стала будити усіх; вона почула якісь умовні сигнали. Не встигли ми проснутися, як почувися постріли і село освітілося загравою запалених перших будинків з усіх кінців села. Партизани, що почували разом з нами, по-військовому швидко одягнулися, вхопили гвинтівки і вибігли на вулицю. Федір Крамик, його дружина Варвара та син Ігнатій, мій ровесник, замість того, щоби рятувати своє життя, рятували майно і заплатили за нього власним життям. Наша ж сім'я майна вже майже не мала, зате врятувала найдорожче — життя.

Згодом партизани з'єдналися у невеликий загін, спробували організувати оборону, але швидко зорієнтувалися, що село оточене і оборона марна, вирішили поки не пізно спробувати вирватися з оточення. Вони взяли курс на ліс, що знаходився за три-чотири кілометри від села в напрямку Грубешева. Бігли не шляхом, а лугами і полями. Наш батько біг за озброєним загonom і подавав нам голос. Нам лише здавалось, що ми біжимо, а насправді ледве рухалися. Розмерзлий весняний чорнозем прилипав до ніг і сковував рухи. Були ще сутінки. Переді мною рухалась якась постать, раптом зупинилася, голова з туловищем упала до ніг і так зломлена залишилася стояти навіки, бо не змогла вирвати ніг з болота. Я обминув її та біг далі за своїми. Довелося допомагати матері, бо вибилася з сил. Під лісом зібралося вже чимало людей. Місцевість тут гориста. Між горбами у долинах вже не досягали кулі, стрілянина сприймалася тут з відстані. Хтось радив не бігти до лісу, а залишитися тут, бо, мовляв, сюди бандити вже не прийдуть. Багато людей прислухались до тієї поради і, як виявилось потім, встелили трупами ці пагорби і долини. Ми ж на голос батька продовжували утікати тепер уже лісом.

Цей же шлях долала і сім'я Крамиків, але з запізненням. Залишився свідок їх трагедії. Перша впала скошена

кулею мати. Батько тримав за руку хлопчика і біг далі. Куля віцїлила в стиснуті руки і поранила обог. Їм зупинили шлях аж два бандити. Убили батька а хлопця мали намір залишити живим, але він, втративши тут же обох батьків, став просити, щоб і його убили. Один бандит не посмів стріляти в напрямку дитини, а другий таки вистрілив.

В лісі зібрався гурток до двох десятків людей. З дорослими були і діти, рухатися було теж важко, бо до колін лежав сніг. Зв'язок з військовими було втрачено. Лісові масиви тут великі. Ми йшли в одному напрямку і вже збиралися вийти на узлісся, як раптом хтось дав команду лягати на сніг. Вже лежачи ми побачили, як подем під лісом пробігав озброєний загін у синіх шинелях залізничників, догадалися, що це поляки. Вони нас не побачили, бо ми були в лісі і вчасно замаскувалися.

Довелося змінити напрямок, блудити лісом, якому, здавалось, немає кінця, і тільки мало не під вечір, втомлені і зголоднілі, вийшли до села Суховичі. Тут ми побачили німців з військовою технікою, кулеметами, автоматами. Вони спостерігали, як далеко за лісом горять села, чути стрілянину, але втручатися не збиралися. Посміялися і поїхали до Грубешева. Туди ж пішли і ми. Погорільцями став опікуватися український комітет. Нашій сім'ї приділили якесь занедбане приміщення. Кожного ранку, обіду і вечора ми ходили у столову, де нас безплатно харчували. Щоб допомогти батькам матеріально, я став торгувати на вулиці цигарками: купував у магазині і продавав з рук, маючи за це якісь гроші.

Лише через тиждень я навідався з матір'ю до Сагриня. Те, що ми побачили лякає ще й сьогодні. З величезного села, довжиною в кілька кілометрів, не залишилося жодної будівлі. Ще й досі лежали трупи, в яких не залишилось рідних чи знайомих, щоб їх впізнали і похоронили. Ми зі страхом приглядалися до них, шукаючи знайому постать рідного брата моєї бабусі, який приїхав до нас з Холма у гості і пропав безвісті. З усіх кольорів колись красивого і веселого села, тепер переважали чорні кольори. Лежали спалені корови, коні, свині. Стояв сморід, бо все це вже розкладалося.

Багато людей під час цієї акції ховалися в підземних сховищах („схронах“). Розповідали очевидці, що про де-

які криївки знали місцеві поляки, підходили і викликали по іменах знайомих, ті думали, що то свої, виходили, а тут їх чекала смерть. В одній такій криївці рятувалася з однорічним хлопчиком моя дядина. Хоч дитина плакала, бо була налякана і голодна, могла видати усіх інших, але ніхто не наслідився вигнати матір з дитям. З нашої сім'ї з нами не було моєї сестри Марії, бо пішла цієї ночі до своєї двоюрідної сестри. Вона не мала куди подітися і сховалася до льоху, що знаходився в городі. Бандити не догадалися туди заглянути. Тільки кури туди заглядали і признавалися до людини своїм сокотанням, чим могли були й видати. Цілу добу просиділа там сестра між життям і смертю.

В тому, що наша сім'я залишилася вся жива, велика заслуга, вважаю, моєї матері. Була вона людиною міцної християнської віри і моралі. Очевидно, Бог приймав її молитви і оберігав нас. Однієї ночі мати розбудила всю нашу сім'ю, бо почувала голос: „Вставайте, вас будуть палити“. Цю ніч ми вже не спали, навіть цікаво було дітям, як це будуть палити хату. Свою цікавість ми вгамували лише наступної ночі, коли таки згоріла наша хата. Це було на Пасіці. Часто мати бачила віщі сні. В 1941 році німці досить успішно здійснювали „блискавичну“ війну, бої велися вже під Москвою. Мати побачила такий сон: прийшов до неї Гітлер і просив випрати йому білизну. Мати відмовляється, мовляв, хіба може проста селянка прати білизну такому панові. В цей час в нашу кімнату заходить Сталін. Гітлер засоромлено підморгнув матері й вийшов. За ним пішов на захід і Сталін. Вранці мати усіх нас переконувала, що війну виграє Радянський Союз. Останнє віщування матері збулося лише через десять років після її смерті. У сні була вона в якійсь церкві. З відправи не могла догадатися, до якої конфесії відноситься дана церква. Підійшла до якогось інтелігента та спитала, що це за секта. Він з незадоволенням відповів: „Нічого про секту питати, треба тризуб прославляти“. Мати дивиться, а на вітарі у сонячному промінні виграє золотий тризуб. Лише ми, її діти, переконалися, що і цей віщий сон збувся. Займалася мати і народною медициною. Лікувала переважно дітей, хоч уміла направляти вивихи і дорослим. Все це робила з молитвами.

Антін Голіброда
Далі буде

Іван Ігнатюк

Надбужанське весілля

Продовження з попередніх номерів

Дія 4

Перездва, тобто старіші весільні гості йдуть на весілля до дому молодого. Привітання перездви.

Через половину сцени розвішена завіса. В її половині, де вона відчиняється на дві половини, зроблені з паперу двері а ліворуч завіси з паперу мале віконце. Перездва, на чолі якої крокують батьки молодого, обходять сцену трикратно, що робить враження ніби перездва їде на весілля.

Крокуючи перездва співає:

1. Бігла куночка снігом,
Бігла куночка снігом
А ми за єю слідом,
З усією родиною,
За своєю дитиною.

(Записано від А. Олещук, с. Чепутка, 1970 рік.)

За завісою дружки співають:

2. Ой, леле, леле білії гуси
На море жирувати,
Ой, приїхали любі гостоньки
Молоду пузнавати.
Ой, пузнаєте, ни пузнаєте,
Вже не ваша рівня –
Стоїть Гандзюля коло Іванка
Як яка королівна.

Дальшу частину пісні співає перездва:

Дивний віте люде,
Дивний віте люде –
Ми її оддавали,
Ми її оддавали
Жеб ми не пузнали.
Дружки:
Хоч віте пузнаєте
Но взіти – не возьмете.

(Записано від М. Гапонюк, с. Янівка, 1973 рік.)

Перездва співає:

3. А в нашого свата на дворі
Новий колодяз і видро,
Новий колодяз і видро,
Ой, десь Гандзюлі не видно.
Як сховали до комори – покажіте,
Як вислали по водицю – верніте.
Потім перездва уставляється рядом

навпроти дверей хати молодого і співає цю пісню:

4. Годчини свату хату,
Годчини свату хату,
Годчини свату сіни
Жеб перездвіни сілї.

(Пісні 3 і 4 записано від А. Олещук, село Чепутка в 1970 р.)

Коли пісня закінчиться виходять з хати пара молодих і батьки молодого, щоб привітати перездву і запросити всіх на весільний бенкет. Молоді підходять до кожного члена перездви, кланяються низько і цілують кожного в руку. Перша кланяється молода а потім молодий. Церемонія привітання перездви розпочинається від середини, від батьків молодого, які стоять в середині шеренги. У подальшій черзі молоді йдуть від середини в право, де стоїть хрещений батько і родина по батькові. Після привітання правого боку знов починають від середини, від лівого боку батька, де стоїть рідна мати і хрещена мати молодого та по старшинству родина з боку матері.

Після закінчення привітання дружки з-за завіси співають:

5. Перездвіне паніне,
Перездвіне паніне
Пузнайте свою дочку
Вчора була у виночку
А тепер у чепочку.

(Записано від Анни Пачковської, рік нар. 1905, село Данці, гм. Ганна, в серпні 1970 року.)

Потім перездва підходить до порога хати, де стоять під дверима батьки молодого. Вітають вони перездву хлібом і сіллю запрошуючи всіх до середини хати, на бенкет.

Після привітання завіса в частині відчиняється і всі входять до хати. Після деякого часу коли перездва, пара молодих і батьки сядуть за столами завіса відчиниться зовсім.

Інтер'єр кімнати такий самий як в попередній дії. Всі сидять при заставлених їжею й напоями столах. Перезд-

ва сидить за столами по правому боці стіни. Всі їдять і п'ють. Після деякого часу дружки співають:

6. Зазвенілі сіни,
Зазвенілі сіни
Як перездвіни сілі,
А ще лавки вогнутья,
А ще лавки вогнутья
Як горілки нап'ються.

(Записано від А. Олещук, с. Чепутка, 1970 р.)

7. Вогнулися лавки,
Вогнулися лавки
Як сіли перездв'янки
А ще ліпий вогнутья
Як меду й вина нап'ються.

Перездва, як їсть і п'є співає наступних пісень:

8. А в нашого свата,
А в нашого свата
Берозова хата,
І сіни з берози –
Всі гості тверози.
9. Ой, зяттю, зяттю гардуси нами,
Бо не хоч пити горілки з нами.
Ой, випий, випий хоча з їдного
До свого тестя молоденького.

(Пісні 7, 8, 9, записано від А. Ігнатюк, село Данці, 1970 р.)

10. Ех, свахо, свахо гардуси нами,
Не хочеш пити горілки з нами
Не хочеш пити горілки з нами,
Не хочеш пити, ни говорити
Мусить не будеш дочки любити.

(Записано від А. Олещук, с. Чепутка, 1970 р.)

11. Ходить свекорко по нових сін-
цьох і скаче,
Ой, не раз, не два моя невістка
заплаче.
Ой, поїду, поїду по нових сінцьох,
полізу
Ой, не раз, не два я своєю невістці
догризу.

(Записано від А. Ігнатюк, с. Данці, 1970 р.)

12. Перездвіне паніне, /2
Ідіте поглядіте, /2
Чи ідіть кони сіно?
Як ідіть кони сіно /2

Той ми ще посидімо,
А як ідть солому /2
То ми їдмо до дому.

(Записано від М. Гапонюк, с. Янівка,
8 травня 1978 р.)

13. В нашого свата на дворі
Виросла верба в колії,
Пустила вітте до долу –
Їдмо перездвіни до дому!

(Записано від А. Олещук, с. Чепутка,
1970 р.)

Дія 5

Ділення коровай. Перепоїни. Танці і співи.

Всі сидять за столами як в попередній дії. Перед молодою парою стоїть коровай, тарілка на гроші, літер горілки до перепою і келишки. Дружко підходить до коровай з ножом а дружки співають:

1. Дружко коровай ділить,
Сам собі не вірить,
То в губу, то в кишеню,
То жінці на вечеру.
Дружко коровай крас,
Семеро дити має –
Пришли діти з торбами,
Весь коровай забрали.
(К. W. Wójcicki „Pieśni”, Tom II str. 135)

Потім маршалок подає дружкові його довгу палицю і він стукає нею о балку стелі в хаті а дружки співають:

2. Ой, люди хороши
Не жалуйте гроши,
Заходьте до хати
Молодих спомагати.

3. В нашого Іванка родина
Як червона калина,
Ой, як скінуть по таларику
То буде повна скриня.

(Записано від М. Олесюк, село Межи-
листя, 19. 11. 1983 рік.)

Після цих пісень музиканти грають мелодію до перепою то є як пісня – „А наш дїдко може й має”.

Коли музиканти починають грати всі встають з-за столів. Маршалки усувають столи. Молодий танцює з молодою, котра вже має на голові каптур, нато-мість в руці тримає вінок. Решта теж танцює. Під час танців старший маршалок, який танцює зі старшою дружкою, бере від молодої вінок і закладає на голову своїй партнерці. Після закінчення танцю маршалок здійснює з голови вінок і кидає його на підлогу притопту-

ючи його легко ногою, щоб дівчина в тому році вийшла заміж.

Потім музиканти грають до танцю такі мелодії: 1. козачок (на мелодію „Виразила мене мати”), 2. вальс (на мелодію „Ти вишенько, черешенько”), 3. оберок або польку.

Після закінчення танців старші учасники весілля сідають на лавах під стінами. Сидить також пара молодих. Натоміст молодь стоїть під стінами. Учасники весілля співають жартівливих пісень. Дружки співають:

1. Як ми кохалися
сухий дуб розвився
А як розійшлися
зильоний всушився. /2

Дружка співає:
2. Вийду я на поле,
туди-сюди глину,
Нема миленького,
туди стиною стану. /2
Пути стиною стану,
о стину опруся,
Нема миленького,
сльозами заллюся. /2

Співає сват:
3. Чик, чик черевик а у йому дирка,
Який чорт чоловік така його
жінка. /2

Співає сваха:
4. І випила, й вихилила,
сама себе похвалила,
Бо я з доброго роду,
п'ю горілку як воду. /2
І випити то то я,
закусити то то я,
До роботи нездужаю,
бо не сила моя. /2

(Записано від Олени Ігнатюк, рік нар.
1903, село Данці, гм. Ганна, в серпні 1970 року.)

5. А я сіно громадила,
штира хлопці занадिला,
Іще буду громадити,
жеби всі занадити. /2

(Записано від: Йоанни Данільчук, рік нар. 1929, Ядвіги Герак, рік нар. 1930, Анастасії Торбич, рік нар. 1928, с. Красівка, гм. Володава, 15 серпня 1982 року).

6. Через сад-виноград
капусту садила,
Ой, чам мене той узяв
кого я любила. /2
А то мене той узяв
що й зроду не знала –
Буде його тишеченька

в полю зимовала. /2
Ой, возьму я остру косу
тишеченьку скошу,

І так і свого мілінького
людьми перепрошу. /2
Просить батько, просить мати,
просить вся родина,
Хіба його перепросить
лихая година. /2

(Записано від А. Петручук, село Янівка,
8 березня 1980 р.)

Дружки співають:

7. А я своєму миленькому причинила
чайчик,
А він ходить браскотить, думає
начальник. /2

(Записано від Й. Данільчук, Я. Герак і
А. Торбич, с. Красівка, 15 серпня 1982 р.)
Співає маршалок:

8. Моя мила захворіла,
захотіла молока,
Не попала под корову,
но попала под бика. /2
Я до його бицю, бицю,
а він мене за спудницю,
Я до його воле, воле,
а він мене рогами коле. /2

(Записано від Ольги Давидюк, рік нар.
1930, село Межилістя, гм. Тучна, 13 жовтня
1982 р.)

Співають дружки:

9. На дорози калюжа,
моя мати недужа,
Як музику почус,
по калюжі танцюю. /2

10. Ой, сама, я сама чоловіка нема,
Я свекрухи не боюся, бо не мати
моя. /2

(Записано від М. Олесюк, село Межи-
листя, 4 березня 1983 рік.)

11. Сивий коник, сивий –
мальована бричка,
Люблять мене хлопці,
хоч я невеличка. /2

Хоч я невеличка,
хоч я небогата –
В мене кавалірув
щодень повна хата. /2

Щодень повна хата,
щодень повни сіни,
Жеб не каваліри
вороженьки б з'їли. /2

(Записано від М. Олесюк, село Межи-
листя, 19 жовтня 1983 року.)

Далі буде

Зрозуміти Підляшшя

Якщо хтось з людей, зацікавлених історією українства на Підляшші, хотів би дещо зрозуміти з його історії у XX сторіччі, то свої міркування повинен почати від спроби раціонально й логічно збагнути таке речення: *Я не розумію й важко мені читати недавно винайдену білоруську мову, а тому дуже дивуюся, хто її вигадав і нам, білорусам, її накинув.* Це передлогічне, здавалося б, речення походить з листа Кирила Самойлюка з-під підляських Чижів, а як переконує автор книжки, цей же Самойлюк є не білорусом, а українцем. Наводжу саме це речення, бо вважаю його за найкращий приклад того, з якими труднощами зустрівся Юрій Гаврилюк, автор публікації *„Руські краї Більськ, Мельник, Дорогичин” Русини-українці на Підляшші – факти й контрверзи*, пишучи про меандри українства в XX ст. на цьому клаптику нашої землі.

Книжка оця становить, здається, першу історію Підляшшя, написану пером професійного історика й, що і є цікавинкою книжки, виразно публіцистичним стилем, оскільки Підляшшю не щастить поки що на спокійну академічну історію. У всьому винне якраз згадане XX сторіччя, а це з тієї простої причини, що наші сучасники дуже затьмарили підляський красвид минулого накиданням на нього своїх сучасних мірок, зокрема тих національних. А тому-то з 239 сторінок тексту аж майже 150 присвячено якраз клопітливому сторіччю.

Історичний дискурс Юрій Гаврилюк починає від кардинального питання на самому початку книжки: „Хто ми є?” й стверджує в першому абзаці, що „заангажовані” польські й білоруські автори заради досягнення своєї мети свідомо стараються перекинути інформувати есентуальних читачів, представляючи мешканців теренів між Бугом і Нарвою як зрусифікованих поляків або білорусів. Отже, перед нашим дослідником стоїть ясно визначене завдання: подати справжню інформацію, правдиво відповісти на питання „хто ми є?”

Найдавніша історія Підляшшя не представляє щодо національної квестії ніяких сумнівів. Князі литовські та мазовецькі очевидним мали, що Підляшшя – це Русь. Такого ж погляду дотримувався король Ягайло. Справа, проте, у тім, що в цю пору Русь була просто Русь і не ділилася в очах сусідів з заходу на Русь-Україну й Русь-Білорусь, а от найіскучіші питання в момент, коли історія Підляшшя докотилася до початку XX ст., зводилися до цього поділу. Його виникнення могло б здаватися досить дивним, коли зважити на голоси зацікавлених сторін з-перед 1918 року. Українець, голова Центральної Ради, проф. М. Грушевський в програмній статті *Якої ми*

хочемо автономії і федерації з 1917 року виразно стверджував, що *південні окраїни Гродненської губернії* повинні ввійти до автономної української національної території. Білоруська газета „Наша Ніва” у 1909 році гаряче вітала успіхи українського народного театру з Кленик й заразом бажала театрові *помогти нашим братам-підляшкам прокинутися й зрозуміти, що вони є сини братньої нам України*. Поляк, відомий публіцист Л. Василевський в 1912 році не мав ніяких сумнівів щодо національної приналежності підляшуків, хоч за разом трактував їх як сирий етнографічний матеріал, що, крім мови, нічого українського більше не має (*Литва й Білорусь*, Краків 1912).

Брак національної самосвідомості, віддаленість від українських політично-духовних центрів та географічно-історичне положення – усе це дало про себе знати в переломних для тихого, та все ж українського Підляшшя 1918-1919 роках. Юрій Гаврилюк займається цими роками в розділі під важливим заголовком *Як „малороси” стали „білорусами”*. А були це роки творення нового європейського ладу після великих змагань І світової війни, отже роки нових кордонів, навіть нових народів, прокинутих до державного життя. Для Підляшшя ключовими були домовленості Берестейського договору між Україною та Німеччиною і її союзниками в 1918 році – стало воно частиною української держави. Нині, коли ми трохи навіть і привикли до білоруських претензій на цю країну, могло б здивувати, що у 1918 році то не білоруси, але поляки були найбільш цим фактом розтривожені.

У бюлетені „Литва” стаття *Протест* викладала польське становище щодо „насилення” й так пояснювала справу: *Межі но-*

вої „України” гострим клином мають врізатися між території Польщі й Литви, щоб знівечити їх єдність та спільність інтересів. Польська політична публіцистика відразу стала заперечувати українськість теренів Підляшшя та Полісся взагалі, однак оскільки цієї території ніяким побитом не можна було зарахувати до польської етнічної території, стала поширюватися думка, що проживають там білоруси, що їх не вважали народом, спроможним загрозити польським змаганням мати перевагу на „Литві”. Ось ключове ствердження, коли хочемо зрозуміти глибокі підстави „перетворення на білорусів” мешканців Підляшшя.

Очевидно, польська концепція – це ще не білоруська концепція. Автор зазначає: білоруські політичні еліти щойно наприкінці 1918 року й на початку 1919 стали розумити користь з такого несподіваного подарунку від поляків, а полегшенням в цьому „розумінні” було те, що есентуальне приєднання Підляшшя і Полісся до Білорусі означало б також згідність білоруських кордонів з кордонами Великого князівства Литовського, рахованого ними за державу білоруську.

Усе-таки політичні й мілітарні факти цієї доби не дозволили реалізуватися цій концепції. Підляшшя і Полісся стали частиною відновленої Польщі, яка в міжвоєнний період не була зацікавлена, щоб ці терени звалися інакше, ніж Польщею. Крім цього, білоруські сили, крім заяв, не добилися конкретніших проявів білоруськості цих теренів. Однак сам їх факт був уже доволі корисний для польської сторони – таким чином вона позбувалася поважніших українських „зазіхань”. І от у 1921 році перепис людності показав на Підляшші і Поліссі білорусів, хоч у переписі з 1897 року на їх місці були „малороси”, тобто, за термінологією царської доби, українці. За польським переписом на Підляшші було їх аж... 66 чоловік (!).

Однак після 1944 року ситуація була інша й білоруськість увійшла на не своє таке цілком практично, поважно, хоч інколи й смішно (дивись речення на початку статті). Правда, Юрій Гаврилюк не пояснює тут, чи польська державна адміністрація, визнаючи на півдні новоствореного Білостоцького воєводства білорусів, свідомо продовжувала маневр з 1918/1919 років, чи калькувала дійсність з часів більшовицького ладу 1939/1941 років, чи просто не могла інакше справитися з національною та віроісповідною окремішністю підляшуків. Факт лишається такий, що у 1945 році статистики подавали на цьому терені 85,9 тис. білорусів.

Дмитро Павличко — у повній іпостасі

Навіть на тихих білорусів то було їх забагато. Отже, влада вигадала „репатріацію” до БРСР, унаслідок чого на Підляшші кількість місцевої людності зменшилася в деяких районах навіть на половину. Подібно як і решта українських земель у новій Польщі, Підляшшя зазнало масових пацифікацій польського підпілля, а лише випадок врятував його від акції „Вісла”!!! Відповідні пропозиції були представлені урядові, який їх не схвалив, оскільки на даному терені українство було вкрай слабе.

Партія, великий любитель курйозних експериментів, зі значним зусиллям, але з добрим результатом від 1949 року запровадила масове навчання білоруської мови в підляських школах, організувала осередки культури, а також Білоруське суспільно-культурне товариство, яке не відмовилося від підляських теренів, чомусь забуваючи про статтю в „Нашій Ніві” з 1909 року. Почалася лукава гра з людьми, трактованими як *świadoma urzędowo ludność białoruska*, яка не розуміла білоруської мови, своєї „білоруськості”. На це ніхто не зважав, як стверджує автор *державні апарати й політичні еліти націй, які змагалися за панування над нашою підляською Малою Батьківщиною, не лише визначали згідні з їх інтересом, амбіціями та експансивною силою політичні й адміністративні кордони, але так само накидали схеми думання про нашу власну національну приналежність, історію, мову й культуру.*

* * *

Про подальшу долю Підляшшя, з 60-70-80 роками, українці в Польщі щось знають, принаймні до інформацій є більший доступ, тож подальших пояснень Юрія Гаврилюка не треба вже представляти. За найбільшу вартість книжки про русинів-українців на Підляшші слід визнати доволі переконливу, сперту на майже 800 цитат і посилань історичну візію Підляшшя, пояснення ключових моментів його шляху в ХХ сторіччі з великою увагою до того, хто, коли та яким способом старався змінити національну свідомість підляшуків. *Руські краї* Юрія Гаврилюка — це перша, написана зі значним публіцистичним смаком, модерна історія Північного Підляшшя. Становить вона поважний підсумок багаторічної праці молодого історика та й людини, яка сама будучи родом з Підляшшя, історичні дослідження тісно переплела з власним життям, також міцно позначеним історією Рідного Краю.

Богдан ГУК

Знаки часу народжуються із суб’єктивних діянь окремих людей, коли ті люди не тільки вловлюють подих часу, а й постають його творцями. До позитивних знаків часу належить збірка Дмитра Павличка „Наперсток”, що видається українською мовою і мовою польською. Через те і сама ідея такого видання, злеліяна вченням з України, професором Миколою Зимомрею, який працює в Балтійській гуманістичній вищій школі у Кошаліні, і реалізація цієї ідеї польськими друзями з названого вище навчального закладу, є актуальними. Але насамперед про книжку, характер, специфіку, діапазон її творів.

Поет Дмитро Павличко, який сьогодні обіймає посаду Надзвичайного та Повноважного Посла України в Речі-посполитій Польщі, настільки знаний, настільки авторитетний, що моя рецензія могла б зводитися до беззастережної похвали. Проте не можу відмовити собі приємності висловити кілька вражень про надруковані твори.

Зі збірки „Наперсток” Дмитро Павличко постає перед нами в повній іпостасі; літа дещо приглушили юначу пристрасть, а натомість прийшла виборена життям мудрість, що вміє за звичайним побачити сутність, відчутти драматизм і трагізм доби, а водночас зберегти здатність людського серця відгукнутись на чужі болі. Прочитайте хоч би вірші „Наперсток”, „Не кажи”, „Писанка”, „Мовчання”, Мене нема”, „Краса” — і ви відчуєте пульсування думок нашого сучасника, котрі здатні сприймати світ у всій його суперечності, ставити поруч речі, здавалось би, віддалені часом і простором, але злиті виключно в душі поета.

Філософська заглибленість у світ ідуть у парі з алегоричністю, часом прозорою, а нерідко ускладненою, що тяжіє до парадоксальності („Муха”, „Кроти”, „Запізно і заскоро”, „Двері”, „Сходи”, „Життя”, „Павич”). Шанувальники Павличкового таланту не побачать тут рвйного поета, протестанта, котрий упродовж тривалого часу яв

неспокій у душах читачів. Тепер він їх „ядом гоїть”, пропонує солодку гіркоту мудрості, винесену із бурхливих хвиль життя. Але раз у раз спалахує рвйність і безкомпромісність раннього Павличка („Негідникові”, „Кроти”).

Безстрашністю думки, готовністю іти до кінця в пізнанні складних суєтностей пройняті вірші „Тризуб”, „Свобода”, „Кінь Юзефа Понятовського”, „Святий Микола”, „Неречена” та інші. Мені імпонують одвертість, публіцистична загостреність творів „Я є”, „У Стефаніка”, де поет пропонує нам правду замість ілюзій, готовність долати полинний досвід історії, щоб чесно дивитися один одному в очі і йти чесною дорогою в завтрашній день.

У поетичному світі Павличкової збірки природно звучать сповідальні інтонації („Камінь”), біблійні мотиви й алюзії, закорінені в найземніші справи, що виступають у сув’язі з небесними („О батьку мій небесний”, „Босоніж”), туга за дитинством, тим раєм душі, до якого немає повернення („Волове очко”, „Фотографії”), інтимні поезії, де спогад і уявна картина приходять на зміну активної пристрасті, що та вирувала в багатьох віршах цього плану („Поцілунки”, „Люлька”, „Зелені свята”).

Дмитро Павличко як поет весь у нашому часові. Йому підкорився примхливий верлібр, доступна досконала афористичність з несподіваними ліричними підступами, підвладна фантазмагорична картина, загнудана іронією, а чи вбивчим сарказмом. Що й казати, збірка впорядкована майже бездоганно, в чому заслуга упорядників (Микола Зимомря, Роман Скечковський).

Певен: „Наперсток” відіграє роль каталізатора процесу взаємопізнання і взаємозбагачення культур двох народів — українського і польського.

Василь МАРКО, Кіровоград

Дмитро Павличко, *Наперсток. Поезії*, переклад Богдана Задури, упорядкування Миколи Зимомрі, Романа Скечківського, Кошалін 2000, сс. 190.

Холмський Вісник

- знову лунає українське слово з Холма
Холмшаки поза рідною Холмщиною суші!

Холмщина – це регіон, який відіграв помітну роль в історії українського народу. Саме Холм був столицею Галицько-Волинського князівства, на Холмській горі похований князь Данило Галицький та його нащадки. У цьому княжому місті народився перший президент України Михайло Грушевський. Тут мав свою першу архиєрейську кафедру відомий ієрарх і вчений митрополит Іларіон (Огієнко). На Холмській землі століттями розвивалась українська культура. Ще в двадцяті роки нашого століття Холм був одним з найважливіших центрів українського національного життя.

Проте два останні століття змінили етнічне обличчя цього регіону – український етнос, який був тут переважаючою більшістю, зараз залишається нечисленною меншістю. Завершенням цих процесів стали події другої половини 40-х років ХХ століття, коли холмшаки були вигнані з рідних осель до Радянського Союзу та на західні і північні землі Польщі. Сьогодні на Холмщині живуть вже нечисленні українці, а національне життя дуже скромне і обмежене.

Спробою відродити українське життя в цьому регіоні стало видання першого за більш як півстоліття українського періодичного видання на Холмщині – часопису „Холмський Вісник”. Перший номер нового холмського видання з’явився восени 1999 р. – до свята Пречистої, яке від століть так урочисто і величаво відзначали в Холмі. Чергові номери з’являються з нагоди важливих подій в житті цього регіону.

Основне завдання „Холмського Вісника” – інформувати всіх синів Холмського краю про те, що зараз діється на Холмщині, про життя холмшаків у різних країнах, куди загнала їх з рідної землі зла доля, а також про історію і традиції Холмщини. Має він стати своєрідною ниточкою, яка єднала б усіх синів Холмської землі, де б вони не жили.

Звертаюсь до холмшаків, до всіх, хто вболіває за збереження українських традицій Холмщини, про спільну працю задля їх відродження. Нехай „Холмський Вісник” насправді стане місцем зв’язку між холмшаками по всьому світу сущими. Чекаємо Ваших листів, статей про історію та культуру Холмщини, дописів про сучасне життя холмшаків у різних країнах. Чекаємо Ваших пропозицій – про що писати на сторінках холмського часопису.

Заохуємо до передплати „Холмського Вісника”, таким способом встановите зв’язок з Вашою рідною землею. Цього року передбачено видання 4 номерів часопису (кошт передплати „ХВ” на 2000 р. – 12 zł; за кордон – 6 USD). „Холмський Вісник” фінансується виключно з пожертв холмшаків. Редакційні праці виконуються безкоштовно. Для існування і розвитку часопису необхідна підтримка тих, кому не байдужа доля українства на Холмщині. Відтак просимо про Ваші пожертви, без яких подальше існування „Холмського Вісника” немислиме. Списки жертводавців друкуються в кожному номері часопису.

Всіх, хто хоче встановити зв’язок з „Холмським Вісником” просимо звертатися на адресу головного редактора:

Grzegorz Kuprianowicz
Al. Raclawickie 33/62
20-049 Lublin, Poland
tel. 48-81 5341024

E-mail: cholmskyj-visnyk@poczta.wp.pl

Гроші на пожертви та передплату часопису можна вплачувати на банківський рахунок редакції:

Wschodni Bank Cukrownictwa I Oddział w Lublinie
nr 14601181-27016-510293-01

Towarzystwo Opieki nad Grobami Żołnierzy Ukraińskich w Lublinie
(з позначенням Cholmskyj Wisnyk)

зза кордону необхідно додати ще: SWIFT POLE 54, KOD SWIFT BHWAPLPW.

або чеком виписаним на: Towarzystwo Opieki nad Grobami Żołnierzy Ukraińskich w Lublinie.

Холмщина кличе своїх синів! Від нас усіх залежить те, чи пам’ять про історію та культуру Холмського краю буде збережена і передана наступним поколінням. Нехай „Холмський Вісник” буде свідченням того, що українські традиції Холмської землі живі, що її сини пам’ятають про свій рід та отчий край.

Д-р Григорій Купріянович,
головний редактор „Холмського Вісника”

PRENUMERATA

Roczną prenumeratę „Nad Buhom i Narwoju” należy zamawiać wpłacając na konto wydawcy (Związek Ukraińców Podlasia, PBK S.A., O/Bielsk Podlaski, nr 11101167-5018-2700-1-24) kwotę 17.00 zł za prenumeratę krajową, zaś w przypadku prenumeraty zagranicznej równowartość 29 USD (poczta zwykła) lub 36 USD (poczta lotnicza).

100 УКРАЇНСЬКА 100
НАРОДНЯ РЕСПУБЛІКА

УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ РЕСПУБЛІКА
Державний кредитовий білет

П'ЯТЬСОТ
ГРИВЕНЬ

Директор Державного Банку Скарбник

500

500

1 ГРИВНЯ МІСТИТЬ 8,712 ДОЛІ ЩИРОГО ЗОЛОТА.